

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы
Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмү
Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту

Т. Садыков, Г.Э. Жумалиева,
М.Ж. Түмөнбаева, Б. Шаршембаев

**КЫРГЫЗ ТИЛИНИН
КОМПЬЮТЕРДИК
ЛИНГВИСТИКАСЫНЫН
НЕГИЗДЕРИ**

Бишкек – 2015

УДК 811.51
ББК 81.2 Ки
А 35

Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы (2014-ж. 2-июнь, №119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Токтомунун (2015-ж. 6-апрель, №151-б) негизинде жарык көрдү.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши басмага сунуш кылган.

Редколлегия:	Акматалиев А.А.	Мусаев С.Ж.
	Байгазиев С.О.	Садыков Т.С.
	Жайнакова А.Ж.	Токтоналиев К.Т.
	Маразыков Т.С.	Эркебаев А.Э.

Пикир айткандар:

филология илимдеринин доктору, профессор Т. Токоев;
филология илимдеринин кандидаты, доцент Т. Абдиев.

Жооптуу редактор:

филология илимдеринин доктору, профессор К. Токтоналиев

А 35 **Садыков Т., Жумалиева Г.Э., Түмөнбаева М.Ж., Шаршембаев Б.**
Кыргыз тилинин компьютердик лингвистикасынын негиздери.
– Б.: Имак Офсет, 2015. - 400 б.

ISBN 978-9967-27-897-4

Китепте кыргыз тилинин алкагында компьютердик лингвистикасынын негиздери каралды. Студенттерге, магистранттарга, аспиранттарга жана докторанттарга арналат.

А 4602010000-15

УДК 811.51
ББК 81.2 Ки

ISBN 978-9967-27-897-4

© Садыков Т., Жумалиева Г.Э., Түмөнбаева М.Ж., Шаршембаев Б.
© КР УИА, 2015
© ЖЧК Имак-Офсет

Алгы сөз

Компьютердик лингвистика (computational linguistics) – тилди компьютерде моделдеп иштетүү максатын көздөгөн колдонмо лингвистиканын бир тармагы. Тилди компьютерде моделдөө жагынан информатика, жасалма интеллект, программалар теориясы өңдүү кибернетикалык багыттар менен тогошот. Жалпысынан компьютер аркылуу ишке ашырылган тил илиминдеги бардык багыттар компьютердик лингвистиканын объекти деп табылат.

Компьютердик лингвистикада камтылган негизги багыттар курамына кадимки тилди иштетүү (*natural language processing*), текстин синтаксистик, морфологиялык, семантикалык анализи, машина котормосу, суроо-жооп системалары (*question answering systems*), биликти башкаруу системалары (*knowledge management systems, системы управления знаниями*), сереп системалар (*expert systems, экспертные системы*), оозеки кептин таанымы, кептин синтези, информация издөө жүйөлөрү ж.б. маселелерди камтыйт.

Компьютердик лингвистика 1950-60-жылдары калыпташа баштайт. Басылмалары эбегейсиз. АКШда бир жылда төрт жолу Computational Linguistics атуу журнал чыгарылып, эки жылда бир жолу эл аралык COLING конференциясы өткөрүлүп турат.

Компьютердик лингвистикадагы негизги концептерге тилдин компьютердик модели, ойломдун компьютердик модели, декларативдик-процедуралык билик (*knowledge, знание*), биликти бейнелөө (*knowledge representation, представление знаний*), фрейм, сценарий, план, дүйнө модели, дүйнөнүн тилдик бейнеси ж.б.лар кирет. Учурда компьютердик лингвистика когнитивистика илими камтыган олуттуу тармакка айланууда.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тилин өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү боюнча улуттук программанын алкагында жарык көрүп жаткан компьютердик лингвистика боюнча бул окуу куралын басмага даярдоодо жакындан жардам берип, колдоо көрсөткөн Улуттук илимдер академиясынын Гуманитардык жана экономикалык бөлүмүнүн вице-президенти акад. А.Акматалиевге жана Ч.Айтматов атындагы тил жана адабият институтунун директору проф. К.Токтоналиевге, ошондой эле окуу куралын толуктап, тактап, идея, билик жана мазмун жактан жетилдирүүгө баалуу салым кошкон кесиптештерибизге ак дилден алкышыбызды айтабыз.

Компьютердик лингвистика

Табигий өңүттөн тил - адамдын акыл-эс күзгүсү, компьютердик өңүттөн - адамдын акыл-парасат мүмкүнчүлүгү. Тилди коммуникациянын табигий жана универсалдуу объекти катары моделдөө жагын аркалаган илим адам менен компьютер, машина, автомат, робот өңдүү ар кандай каражаттардын ортосундагы алака-байланышты иликтеп, XXI кылымда аталган багытты жогорку деңгелге чыгарып, кадимки текстти иштетүүдөн онлайн-офлайн байланыштары, интернет, термнет желелери жана озул технологияларга чейинки көптөгөн тармактардын өнүгүшүн шарттап, ал аркылуу коом талабын заманга бап камсыз кылып келет.

Компьютердик лингвистика теориялык жактан табигий жана жасалма тилдин морфология, синтаксис жана семантика багытындагы анализин жасоо, белгилер системасын, текстин статистикалык касиеттерин иликтөө, маалымат технологияларын, билим берүү, үйрөтүү программаларын, электрондук сөздүктөрдү түзүү сыяктуу маанилүү маселелерди камтыйт.

Компьютердик лингвистика практикалык жактан белгилерди аңдап үйрөнүүдөн баштап маалымат кабылдоо, сактоо жана иштетүү, машина котормосу, интерактивдүү суроо-жооп системасы, электрондук сөздүктөрдү түзүү технологиялары, текст талдоо, тил

үйрөнүү-үйрөтүү, билим алуу, коммуникация системаларын түзүү өңдүү маселелерди чечүүдө баалуу.

Компьютердик лингвистика концептуалдык жактан да, технологиялык жактан да иралда теориялык жана колдонмо лингвистиканын негиздерине, андан соң философия, логика, психология, когнитивистика сыяктуу илимдердин жоболору менен маалымат технологияларынын жетишкендиктерине таянат. Андагы олуттуу багыттын бири – машина котормосу тармагы.

Машина котормосу – компьютердин жардамы менен бир тилде жазылган текстти экинчи бир тилде жазылган текстке которуу, машина котормосу системаларын түзүүнүн теориялык жана практикалык маселелерин изилдеген жана математика, информатика, жасалма интеллект, лингвистика илимдери менен чектешкен орток багыт. Машина котормосу боюнча алгач сынак 1954-жылы АКШда (Жоржтаун эксперименти) жана СССРде (Ленинград, Москва эксперименти) өткөрүлгөн. Азыр мындай изилдөөлөр АКШ, РФ, Канада, Япония, Франция, Кытай, Англия, Германия, Испания, Түркия, Италия, Индия өңдүү көптөгөн өлкөлөрдө жүргүзүлүүдө. Булардын мыкты үлгүлөрү сатыкка чыгарылып, дүйнөлүк мейкиндикке таратылууда. Мисалы: PROMT, Socrat, Apertium, Google Translate, Microsoft Translator, Яндекс, АБВҮҮ ж.б. көптөгөн программалар. 2014-жылкы дарек

боюнча Интернет мейкиндигине чыгарылган мындай программалар дүйнөдөгү 44 тилди ичине камтыйт: азербайджан, албан, англис, арап, армян, белорус, болгар, босния, венгер, вьетнам, голланд, грек, грузин, дат, иврит, индонези, исланд, испан, италия, каталан, кытай, латыш, литва, македон, малай, мальта, немис, норвег, орус, поляк, португал, румын, серб, словак, словен, тай, түрк, украин, фин, франсуз, хорват, чех, швед, эстон тилдери. Бул тизмеде тектеш тилдердин ичинен азербайджан жана түрк тилинин гана катталганы – өкүнүчтүү көрүнүш.

Машина котормо системалары курамына автоматтык сөздүктү жана аны иштетүүчү алгоритм-программаларды жана компьютердин өзүн камтыйт. Ал эми которуу процесси текстти редакциялоо, даярдоо жана компьютерге жүктөөдөн башталып, кирме текстин анализи жана ал аркылуу чыкма текстин синтези менен бүтөт. Анализ учурунда кирме тексттеги ар бир сөз формасы лематизатор аркылуу сөздүктөгү сөзгө айландырылат, компьютердин жадысында сакталып турган автоматтык сөздүктөгү сөзгө шайкеш келтирилет, морфо-синтаксистик жана лексика-семантикалык белгилери аныкталат, омонимдер ажыратылат, сөзмө-сөз которууга болбой турган сөз айкаштары, фразеологизмдер, идиомалар териштирилет жана чыкма текстти синтездөөнүн семантикалык шарттары аткарылат. Чыкма тексттин синтези кирме текстин анализине каршы багытта

аткарылат. Бул процесс семантикалык синтезден башталып, синтаксисттик жана морфологиялык синтездер менен бүткөрүлөт да, системанын чыгышында кирме тексттин которулган чыкма тексти алынат.

Машина котормосу боюнча изилдөө иштери котормо системасын (автоматтык сөздүктөрдү, формалдык грамматикаларды, алгоритм-программаларды) түзүү, аларды компьютерде иштетүү, котормонун теориясы менен технологиясынын математикалык жана лингвистикалык негиздерин иштеп чыгуу багытында жүргүзүлүүдө. Машина котормосун түзүүдө лингвисттер лингвистикалык маалыматтар базасын жасоого, сөздүк түзүүгө, грамматикаларды иштеп чыгууга басым жасашса, математик-компьютерчилер текстти бейнелөөнүн формалдаштырылган каражаттары менен которуу процессинин бардык этаптарын ишке ашырган алгоритм-программаларын түзүү жагына басым жасашууда.

Машина котормо алгоритмин түзүүдө эки принцип колдонулат: 1-принцип – эрежеге негизделген (*rule-based*) машина котормосу Бул салттуу принцип PROMT, SYSTRAN, Linguatex, Яндекс, Google, ABBYY өндүү м.к-нун көптүк системаларында колдонулууда. Статистикалык (*statistical-based*) машина котормосу деп аталган 2-принцип котормодогу жуп тилдерге тиешелүү эбегейсиз зор көлөмдөгү

тексттерди салыштырууга, андагы сөз айкашы, сүйлөмдөн баштап тексттин бүтүндөй үзүндүсүнө чейинки түпнуска менен котормонун ортосундагы шайкештиктерди аныктоого багытталат да, өзүн өзү которууга үйрөтө турган системаны иштеп чыгуу максатын көздөйт. Бул багыт акад. Р.Г.Пиотровскийдин мектебинде ишке ашырылууда.

Машина котормо системалары котормо процессине адамдын катышуу даражасына карай үчкө бөлүнөт:

1) FAMT - *Fully-Automated Machine Translation* – толук автоматташтырылган жана адамдын катышуусуз ишке ашырылган машина котормосу;

2) HAMT - *Human-Aided Machine Translation* – адамдын катышуусу менен ишке ашырылган машина котормосу;

3) MANT - *Machine-Aided Human Translation* – жардамчы программалар менен лингвистикалык каражаттарды колдонуу аркылуу ишке ашырылган машина котормосу.

Технологиянын кескин өнүгүшү, лингвистикалык электрондук ресурстардын топтолушу жана машина котормо системаларынын синергетикалык базасынын түптөлүшү котормонун сапат жактан өркүндөшүнө алып келүүдө.

1960-жылдары кубаттуулугу эселеп арткан жаңы муундагы компьютердин пайда болушунан улам бир катар изилдөөчүлөр компьютерди жасалма интеллект жасоого, табигый тилди аңдап түшүнүүгө, адам-

компьютер байланышын түзүүгө багыттай баштайт. Буга мисал кылып Квилландын (1968) көп маанилүү сөз моделин, Румелхалт, Линдсей, Нормандардын (1972) тил менен ойломдун эсептөө моделин айтууга болот. Агезде фраза түзүмү, формалдык грамматика өңдүү синтаксистик-семантикалык ыкмалардын пайда болушу тил менен ойломду коддоп моделдөө багытына алып келген.

1980-95-жылдары табигый тилди иштетүү, корпустук лингвистика менен лингвостатистиканын ыкмаларын колдонуу, текст-кептин компьютерде интерактивдүү режимде окулушу, котормолордун жогорку деңгелде аткарылышы ж.б. компьютердик лингвистиканын бардык багыттарынын ыкчам өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

Тил - көп деңгелдүү татаал түзүм. Тилди компьютерде иштетүү - максаттуу иш, ойлом менен тилдин чегин аныктоо - өтө татаал лингвистикалык процесс. Компьютердик лингвистиканын негизги милдети дал ушул комплекстүү түзүлүштөн турган тилди автоматтык түрдө иштетүү деп табылат. Тилди иштетүү - коммуникацияга багытталган, ойдун мазмун кластерин ирети менен кичинеден чоңго карай камсыз кылган максатуу, үзгүлтүксүз процесс. Ал ички иштетилген ойлорду сыртка алып чыгып, жыйынтыгында жазууга жана айтымына алып келет. Компьютердик лингвистиканын колдонмолору кичине процесстерден баштап, компьютерди түшүнгөн

компетенттүү колдонуучуларга тилдин түзүлүшүн жана маанисин, документтерди издөө жана аларды кластерлөө, ишти автоматташтыруу (котормо, жеке ишти пландаштыруу, бир нерсени онлайн режимде заказ кылуу, башка колдонуучулар менен байланышуу, окуп үйрөнүүчү ж.б.) процесстерин аткарууга көмөктөшөт.

Жасалма тилдер – атайын максатта формалдаштырылып түзүлгөн тилдер. Мисалы, стенография, Морзе азбукасы, компьютерди программалоо тилдери ж.б.лар.

Жасалма тилдер табигый тилге караганда дайыма чектелген болот. Ошол эле маалда жасалма тилдер төмөнкүчө классификацияланат:

Биринчи топ: 1) адистештирилбеген тилдер. Булар негизинен жалпы колдонууга арналат (волапюк, эсперанто); 2) адистештирилген тилдер. Булар негизинен илимдин түрдүү тармактарына арналат (мисалы, математика, логика, химия, физика сыяктуу илимдердин символикалык тилдери).

Экинчи топ: 1) адам-машина жүйөсүнүн тилдери. Бул топко компьютердик байланыш, маалымат технологиялары, программалоо, оперативдик системалар ж.б. тилдер кирет. Булардын ичинен программалоо тилдери (ПТ) жасалма тилдердин олуттуу тобу катары компьютер аркылуу информацияны иштетүүгө багытталат. Программалоо тили формал белгилердин системасы катары

компьютердик программаларды жазуу үчүн колдонулат. Адистердин пикиринче, азыркы учурда он миңге жуук программалоо тили бар.

Программалоо тилдери тарыхый жактан XX кылымдын 40-жылдарында пайда болуп, жөнөкөйлөтүү багытында өркүндөп өсүп, адам тарабынан маалыматты иштетүүнү программалоо жана колдонуу үчүн программалоо методдору да, алардын колдонушу да жогорку деңгелде уюшула баштаган.

Программалоо тилдерин өркүндөтүүнүн төмөнкүдөй сапаттык деңгелдерин бөлүп көрсөтүүгө болот.

Төмөнкү деңгел (машина коду менен иштөө, маселен, ассемблер тили – компьютерлердин аппараттык платформаларына ыңгайлашкан машина кодунун версиясы).

Ортоңку деңгел.

Жогорку деңгел - программалоо тилдеринин жогорку деңгелдеги нускалары. Булар курамына адам кабылдоосуна ыңгайлаштырылган структура жана командалар тилдерин ичине камтыйт (мисалы, *Паскаль, Delphi, SQL, Java Script, PHP* ж.б.). Эгерде программалоо тилдерин лингвистикалык көз карашта кандайдыр бир объект катары карай турган болсок, анда программалоо тилдери кадимки тил сыяктуу эле өзүнүн структура жана ярустары менен мүнөздөлөт.

Биринчи төмөнкү деңгел – символдук деңгел, анын алфавиттеги элементтери - тамгалар, атайын символдор

(табигый тилдер менен аналогиясы боюнча - графематикалык деңгел).

Экинчи деңгел - бул атоо деңгели, резервдик сөз жана сөз айкаштары (табигый тилде – лексикалык деңгел).

Үчүнчү деңгел - оператордук (буйрук) деңгел. Мында синтаксистик конструкциялар буйрук мүнөзүндө болушат (табигый тилде – синтаксистик деңгелдин шайкештиги).

Акыркы деңгел – программалар деңгели, дайыма синтаксистик жана семантикалык жактан командалардын бүткөн тизмеги болот.

Программа – алдын ала берилген эрежелердин негизинде жазылган жана структуралык жактан так уюшулган программалоонун тексти. Адистештирилген жасалма тилдерди сыпаттоонун жалпы белгиси катары алфавитти, сөздүктү жана текст бөлүктөрүн түзүү жана өзгөртүү эрежелерин (грамматиканы) берүү аркылуу аларды сыпаттоо жана аныктоонун формалдык методдорун эсептөөгө болот. Формалдык метод *туура туюнтманы жаратуу* милдетин аркалайт. Мында *туура туюнтма* – белгилүү эрежелер аркылуу жасалган сүйлөм. Кыскасы, туура туюнтманы жаратуу же тилдеги синтаксистик элементтерди формалдык жактан сыпаттап талдоо үчүн формалдык грамматика сыяктуу нотациялар кеңири колдонулат.

Формалдык грамматика – бирдиктүү амалдар аркылуу тилдеги туура туюнтмаларды жасоого же

жасалган туюнтмалардын тилдик эрежелерге дал келишин аныктып талдоого мүмкүндүк берген эрежелердин так системасы. Формалдык грамматика менен формалдык тилдер теориясы – математикалык лингвистиканын изилдөө объекти.

Математикалык лингвистика - кадимки жана жасалма (компьютерге программа түзүү, химия символдору, эсперанто, Брайл азбукасы, Морзе коду ж.б.) тилди изилдөөнүн математикалык так ыкмаларын иштеп чыгуучу колдонмо илим. Математикалык лингвистика тил илиминдеги ички талап зарылчылыктан улам 20-кылымдын 50-жылдарында пайда болду. Анын андан ары өнүгүп калыптанышына машина котормосу, информацияны автоматтык издөө жана тексттерди компьютерде иштетүү өндүү кибернетиканын тилдик аспектилерин ыңгайлуу шарт түздү. Математикалык лингвистика тил илиминин ажырагыс бөлүгү боло албаса да, лингвистика менен өтмө катар алака-байланышта өнүгүп, алгебра, алгоритм теориясы, формалдык логика, программалар теориясы ж.б.лардын ык-амаларын арбын колдонот.

Математикалык лингвистика ой азыгын тил илиминен алып, көңүл чордонун тилди пикир алышуу куралы катары кароого жана анын аткарган бул кызматын моделдөөгө бурат. Мында тил ойдон текст жараткыч процесс катары каралат да, мындай процесс *маани <=> текст* схемасы менен моделдештирилет. Моделдөө маселесин конструктивдүү чечмелөө үчүн

бул процесс көбүнесе салттуу лингвистиканын алкагында бир нече жөнөкөй процесстерге ажыратылат. Алардын негизгилери: синтаксистик, морфологиялык жана фонетикалык моделдер.

Аталган процессти иралды математиканын фундаменталдуу функция түшүнүгү менен сыпаттоого болот. Бирок мындай функция бир нече чыгарылышка ээ болгондуктан моделдөө жумушун алгоритм ыкмасынан сырткары эсептеп чыгаруу (исчисление) жолу менен аткарууга туура келет. Акыркы жагдайды чечмелөөдөн улам математикалык лингвистикада *формалдык грамматикалар теориясы* деген өзүнчө агым пайда болду. Ал математикалык лингвистиканын орчундуу бөлүмүн түзөт жана анда колдонулган матем. аппарат абдан татаал жана көп кырдуу. Формалдуу грамматикалардын ичинен эң терең жана ырааттуу изилденгени Н.Хомскийдин *жараткыч грамматикасы* (порождающая грамматика), тилдеги грамматикалык жактан туура түзүлгөн сүйлөмдөр топтомун жаратууга жана мындан алынган ар бир сүйлөмгө синтаксистик талдоо жүргүзүүгө жөндөмдүү.

Колдонмо эрежелеринин түрүнө карата жараткыч грамматикалар *контексттик, контекстсиз жана автоматтык грамматикалар* болуп үч типке бөлүнөт.

Математикалык лингвистикада *машина котормосу* жана *информация иштетүү* системаларында колдонулган *ортотмчу тил* маселеси чечүү өтө олуттуу. Мында кадимки тилде жазылган информация адепки

көп маанилүүлүктөн арылтылган соң ортомчу тилге которуу аркылуу тоскоолсуз окулуп, андап таанылат. Буга жетүү үчүн ортомчу тил аркылуу кадимки тилдеги информация толук камтылып, текстин мазмуну так сакталышы зарыл. Кезегинде изилдөөчүлөр тарабынан ортомчу тил катары бир катар кадимки (маселен, англис, түрк ж.б. тилдер) жана жасалма (эсперанто, интерлингва) тилдер сунушталган. Бирок булардын баары ортомчулук милдетти толук жана так аткара албай тургандыгы айгинеленди. Бул маселени чечүүдө шартка жараша жана коюлган максатка ылайык ортомчу тил катары семантикалык көбөйтүндүлөр коду, компоненттик анализ, программалоо тили сыяктуу формалдык каражаттар колдонууда.

Математикалык лингвистикада дагы бир багыт - тилдик бирдиктердин (сүйлөм, сөз айкашы, сөз, уңгүмүчө) структурасын бейнелөө ыкмасын иштеп чыгуу. Бул багытта негизинен *графтар теориясы* колдонулуп, синтаксистик структураны бейнелөө үчүн логикалык дарак жана багыныңкылар дарагы кабыл алынган.

Математикалык лингвистикада мындан башка да бир топ багыттар бар. Алардын орчундуулары – математикалык логика, көптүк теориясы жана алгебра каражаттарын колдонгон аналитикалык моделдер теориясы, тил жана тилдик бирдиктердин татаалдык ченин изилдөө ыкмалары, Бар-Хиллель сунуштаган категориялык грамматика ж.б.у.с.лар.

Формалдык грамматика төмөнкүчө түркүмдөлөт:

1. Регулярдык грамматика.
2. Контекстсиз грамматика.
3. Тике түзүүчү грамматика.
4. Лексика-функционалдык грамматика.
5. Монтегю грамматикасы.

Формалдык грамматиканын дагы бир түрү - *жараткыч грамматика* (порождающая грамматика), төмөнкү формула аркылуу аныкталат:

$$G = \langle V_t, V_{nt}, S, R \rangle.$$

Мында:

G – грамматика,

V_t - терминалдык символдордун көптүгү,

V_{nt} - терминалдык эмес символдордун көптүгү,

S – терминалдык эмес көптүктүн баштапкы символу,

$R - X \Rightarrow Y$ тибиндеги өнүм эрежелери (правила вывода) системасы (мында $X, Y - V_t$ жана V_{nt} көптүктөрүнө тиешелүү символдордун чынжыры).

G грамматикасынын баштапкы S символунан жасалган чынжырдын көптүгү *грамматика жараткан тилдеги туюнтмалар же тексттер* деп аталат. Ал эми мындай тексттерди жараткан формалык грамматикалар кандайдыр бир метатилдин базасында курулат.

Метатил - кадимки жана жасалма (эсперанто, математикалык символдор, программалоо тили, химиялык формулалар, Морзе азбукасы, деңиз коду, дудуктардын жандама тили ж.б.лар) тилдерди так,

терең жана турмуш талабына шай изилдөөдө колдонулуучу методологиялык курал. Бир тилди экинчи тилге салыштырып изилдөөдө биринчи тилдеги тилдик теориялар, заң-эрежелер, иерархиялар экинчи тил үчүн үлгү катары алынат да, биринчи тил метатил деп, экинчи тил объект тил деп табылат. Эгер кыргыз тили аркылуу орус тили, орус тили аркылуу жапан тили үйрөнүлсө, анда кыргыз тили орус тилине, орус тили жапан тилине карата метатил болот. Метатилдин мааниси тилди автоматтап изилдөөдө, аны компьютер аркылуу анализ жана синтез жасоодо, бул процесстерди математикалык аппарат аркылуу сүрөттөп көрсөтүүдө өзгөчө даана байкалат. Ушундай максатта жүргүзүлгөн илимий изилдөөлөрдүн негизинде түрк тилдери үчүн автоматтык грамматиканын модели алынып, анын алгоритм-программалары компьютер аркылуу сынактан өткөрүлгөн. Бул моделди түзүүдө математикадагы пайдаланылган графтар теориясы метатилдик кызмат аткарган.

Информациялык тилдер

Информация (лат. *informatio*) сөзү адепки маанисинде түшүндүрүү, чечмелөө, сыпаттоо, кандайдыр бир маалыматты оозеки, жазма, же башка жолдор аркылуу берүү дегенди билдирсе, кийинчерээк адам менен адамдын, адам менен компьютердин, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүндөгү маалымат алмашуу процесси дегенди белгилөө үчүн колдонула баштайт. *Информация* сөзү тилибиздеги *маалымат* сөзү менен синонимдик жактан шайкеш келет.

Жандуу-жансыз жаратылыштагы жана коомдогу информацияны алуу, сактоо, иштетүү, жаратуу жана башкаруу процессин изилдөө аркылуу маалыматтар теориясы пайда болгон. Бул багыт кибернетика илиминин алкагында америкалык окумуштуулар Клод Шеннон жана Норберт Виннер тарабынан өркүндөтүлгөн.

Информация термини көп тармакта колдонулуп, прагматикалык жактан ар түрдүүчө чечмеленет. Иралды анын мазмуну информатика, кибернетика, философия, социология, компьютердик лингвистика, колдонмо семиотика өндүү бир катар чектеш илимдер тогошкон өзөккө барып такталат.

Социалдык маалыматтын жалпылаштырылган семантикалык модели коомдук турмуштун алкагында

аңдап уюштурулган информация катары төмөнкү негизги принциптерге таянат:

1) коомдук аң-сезим чагылдыруу процессинин социалдык формасы катары пикир алышуу (коммуникация) жана коомдук-практикалык ишмердүүлүк менен диалектикалык биримдикте болот;

2) социалдык маалыматтардын жүгүртүлүшү тил, фольклор, жазуу, адабият, музыка, бий, көркөм өнөр сыяктуу коммуникативдик системалардын каражаттары аркылуу ишке ашырылат. Булардын касиеттери жана функционалдык мүмкүндүк төрү белгилер системасынын өзгөчөлүктөрү менен аныкталат;

3) пикир алышуу (коммуникация) процессинде бейвербалдык каражаттар дайыма орун алат да, контекстин калыптанышында олуттуу роль ойнойт. Мында контекст деп семантикалык маалымат менен адамдын бул маалыматка болгон аң-сезимдүү мамилесинин ортосунда биримдик түшүнүлөт;

4) социалдык маалыматтын кыймылынын ар түрдүү формасынын ортосундагы байланыштын негизин диалогизм принциби түзөт.

Адам жана коомдун өнүгүү деңгелинин адамдардын жашоосу менен иш-аракеттеринин уюшулуш типтери жана формалары, ошондой эле алар жараткан заттык жана рухий дөөлөттөр аркылуу чагылышы *маданият* деп аталат.

Информациялык тилдер - адистистештирилген аталыштардын системасы, информацияны кабылдоо, топтоо, берүү жана иштетүү максатында түзүлөт.

Информация издөө тилдери (ИИТ) керектөөчүнүн суроо-талабы боюнча информацияны жазуу, топтоо, иреттөө, анализдөө жана так берүү максатында пайда болгон. Алар алфавиттик-предметтик көрсөткүчтөр, каталогдор, патенттик классификациялар, документти индекстөө системалары, хронология таблицалары, фактыларды сактоо системалары, берги базалары (база данных) сыяктуу информациялык системалар. Учурда көп сандаган информация издөө тилдерди колдонулууда.

Информация издөө тилинин өтө кеңири тарагап өркүндөтүлгөнү жана эң жөнөкөйү - китепкана ишинде колдонулган универсалдык ондук классификация (УОК) (универсальная десятичная классификация - УДК). Ал 1905-жылы Брюсселде Эл аралык библиографиялык институтта белгиялык библиограф Пол Отле менен Анри Лафонтен тарабынан ойлоп табылган. УОК - классификациялык санарип тили. Анда информация класстар боюнча бөлүштүрүлөт да, ар бир класс өзүнчө сан аркылуу белгиленет. Универсалдуу тил катары УОКто информация бөлүштүрүү үчүн ондук принципке негизделген 0 дөн 9 га чейинки сандар пайдаланылат да, кош чекит, барабардык, апостроф, кашаа өндүү кошумча белгилер колдонулат.

Информация издөө тилдери формалдык-логикалык моделдер менен желелерди (сети) колдонуу аркылуу информацияны жазуу, бейнелөө, издөө жана берүү каражаттарына ээ болот. Алар аркылуу чындыктын бир үлүшүн бейнелөөгө, өндүрүштү уюштурууга, пландоого, чечим кабылдоону моделдөөгө, персоналдарды башкарууга, тышкы экономикалык, информациялык байланыштарды, технологиялык циклиди, уюштурууга жетишет.

Информация издөө тилдери идеографиялык сөздүк-тезаурустан жана анын элементтеринин ортосундагы контексттик жана контекстик эмес катыштары менен комбинаторика эрежелерин камтыган формалдык грамматикадан турат.

Тезаурус белгилүү бир ишмердик тармагына тиешелүү түшүнүктөрдүн системасын чагылдырган жана тематикалык жактан уюшулган бардык терминдер менен белгилердин жыйындысы болуп эсептелет. Компьютерлештирилген башкаруу системинде информация издөө тилдери адис жана машинага бирдей жеткен адам-машина жүйөсүнүн үлгүсүндө түзүлөт.

Информациялык-логикалык тилдер (ИЛТ) илимий-техникалык информацияны логикалык жактан так, көлөм жактан кысып жана тарам жактан универсалдуу элестетип көрсөтүү үчүн иштелип чыгат. Жеке түшүнүктөрдүн топтому чектелген жалпы түшүнүктөрдүн туура айкашынан келип чыгат деген ой

кезегинде испаниялык көрүнүктүү аалым Раймунд Луллий (1236-1315) тарбынан айтылган экен. негиз салган. Ал эми Готфрид Лейбниц өзүнүн өнөр жөнүндөгү өнүмдөрүндө (1679) дүйнө жүзүндө болгон бардык татаал түшүнүктөр аз сандагы жөнөкөй түшүнүктөргө ажырап, өзүнчө алфавитти түзөт жана алфавиттеги элементтерди туура айкаштыруу аркылуу убакыт өтө бардык заттарды жана алардын теориялык аныктамаларын кайрадан алууга болот деген оюн сунуштаган.

ИЛТ адегенде логикалык бүтүмдү эсептөө жүйөсү катары логика-математикалык символикага негизделген, бирок көп өтпөй анын универсалдуулугу чектелүү экендиги аныталган. Кийин автоматташтырылган адам-машина башкаруу системаларын иштеп чыгууда чектелген чындыктын фрагментин символдоп бейнелөөгө жөндөмдүү конкреттүү (маселен, жеке ишкананын чыгымдарын жана технологиялык процесстин бир нече фазасын пландоо) системаларды түзүү жагына артыкчылык бериле баштады. Буга мисал кылып В.В.Мартинов тарабынан иштелип чыккан универсалдык семантикалык кодду айтууга болот.

Программалоо тилдери – информацияны компьютерде иштетүү максатында логика-математика жактан формалдаштырылган жазуу системалары. Алар компьютер менен адамдын байланышында да, бир

адамдан экинчи адамга программалоого тиешелүү атайын маалыматты берүүдө да колдонулат.

Тилди формалдаштыруу айтымды жасоо жана түшүнүүнүн так эрежелерин иштеп чыгуу дегенди билдирет. Формалдаштыруу – окуя менен фактыларды так түшүнүк жана бүтүмдөр аркылуу сыпаттоо.

Формалдаштырылган тилдерде натыйжа ой калчоо аркылуу эмес, символдук тизмектерди өзгөртүп түзүү аркылуу чыгарылат. Белгилер системасы аркылуу нерсе же кубулуштар канчалык так сыпатталса, формалдаштыруунун деңгели да ошончо жогору болот.

Программалоо тилдери да тилдер иерархиялык мүнөздөгү деңгелдик түзүмгө ээ. Табигый тилдер сыяктуу эле бул тилдердин деңгелдери берип турган информациянын мүнөзү менен аныкталат. Алар төмөнкү деңгелдер:

1) *алфавиттик деңгел* - информацияны жазуу үчүн колдонулган цифра, тамга, ажыраткыч белгилер (« ", „, / [] ж.б.), консонанттар (п, г, е ж.б.), катыштар (=, ^, =, >, <, <, > ж.б.), математикалык функциялар жана амалдар (|, +, -, {, sin (x), log (x) ж.б.), логикалык функциялар (эмес, жана, же), кызматчы сөздөр (киргиз, аткар, эсептеп чыгар, график, эгерде, антпегенде, бириктир, боштук, тим кой, токто, таблица, формат, кадам ж.б.) ж.б. символдор;

2) *алфавит-сандык символ чынжырчаларынан турган компьютердик сөздөрдүн же аталыштардын деңгели*;

3) аталыштардын предикативдик эмес айкашын камтыган *айтым же туюнтмалар деңгели*;

4) *операторлор деңгели* (белгилүү бир тартипте аткарылуучу амалдарды тастыктаган синтаксистик конструкциялар);

5) *программа же текст деңгели* (семантика жана синтаксистик жактан бүткөрүлгөн жана амалдардын аткарылышын так көрсөткөн конструкциялар).

Программаны түзүүдө түзүүчү жеке эле программалоо тилдерин эмес, башка бир атайын семиотикалык каражаттарды (тилдерди) да пайдаланат. Алар - мүнөздөө тили, логикалык программалоо тили, алгоритм компоненттеринин «киргизүү / чыгаруу», «башы / аягы», «команда», «шартты текшерүү», «байланыш каражаттары»өндүү стандарт боюнча сыпаттаган блок-схемаларынын графикалык тили ж.б.

Заманбап программалоо тилдеринде табигый тилдик компоненттер улам көбөйүүдө. Ал программа тилинин алфавитинде кызматчы сөз түркүмүн түзгөн табигый тилдин лексикасына резервдик эмес ачык жүйө катары негизделет.

Информациянын максатына жана мүнөзүнө карай программалоо тилдерди экиге бөлүшөт:

1) *информациялык башкаруу* (же алгоритмдик, процедуралык, императивдик) *тилдери* - адамдын компьютерге берүүчү командаларын жаздыруу үчүн колдонулат. Алгоритм тили команда жазуунун символдор жана эрежелер системасын камтыйт.

Учурда алгоритм программалоо тилдеринин саны жүздөп саналат. Алардын катарына *бейсик, фортран, паскаль* ж.б. кирет;

2) *проблемага багытталган (же процедуралык эмес, декларативдик) программалоо тилдери* - натыйжаны эсептеп чыгуу үчүн эмес анын каалаган касиеттерин сыпаттоо (декларация) үчүн колдонулат. Бул программалоонун кубаттуу каражаты, анда автоматтык программалоо, алгоритмдерди синтездөө жана жасалма интеллект түзүү маселелери жазылат. Программалоо тилдери компьютер, кесипкөй же кесипкөй эмес программист өндүү колдонуучунун категориясына жараша да айырмаланат.

Адам-машина коммуникация тилдери таза математикалык өзөктөн табигый-жасалма тилдерге ыктаган “жумшак семиотика” багытына карай өнүгүүдө. Маселен, компьютер түшүнгөн *ооба-жок* же 0-1 экилик коду – мунун ачык далили.

Модель жана түрлөрү

Адам баласын курчап турган айлана-чөйрөдөгү жандуу-жансыз заттар менен кубулуштар сан миң. Алар адам баласынын беш туюм сезими аркылуу кабылданып, борбордук нерв системасы аркылуу аңдалат. Демек, айлана-чөйрөнү аңдап түшүнүү да дал ушул беш сезимибиз аркылуу ишке ашат. Ошентсе да, чындыкта биздин туюм-сезимибизге тикелей таасир этпеген, көзүбүзгө көрүнбөгөн, кулагыбызга угулбаган, даамы татылбаган, жыты сезилбеген, денебиз аркылуу туюлбаган же акыл парасатыбыз менен кабылданбаган нерселердин бар экендиги талашсыз. Илим-билимдин ар кандай тармактарында бул өңдүү туюп сезилбеген же атайын куралдар менен кааттап кабылдоого болбой турган объектилерди, кубулуштарды, көрүнүштөрдү изилдөө зарылдыгы дайыма туулуп турат. Дал ушул зарылдыктан улам модель жана моделдөө түшүнүктөрү пайда болот.

Модель деп баштапкы бир объектке түзүлүшү же кызматы жактан окшош болгон башка бир объект аталат. Мында баштапкы объект моделге карата *түпнуска* (оригинал) деп табылат.

Компьютердик лингвистикада моделдер төмөнкү өзгөчөлүктөрү менен мүнөздөлөт:

1. Моделдөө аркылуу өзөк касиеттери ички түзүлүшү жана аткарган кызматы аркылуу аныктала

турган кубулуштар жана объектер иликтөөгө алынат. Ошондуктан түпнусканын моделинен бир гана нерсе талап кылынат, атап айтканда, модель түпнусканын аткарган кызматын кандайдыр бир жагынан кайталанышы зарыл.

2. Модель демейде түпнусканы жөнөкөйлөтүп, жалпылаштырып чагылдырат. Маселен, сөздүктөрдө камтылган сөз жана туруктуу сөз айкаштары текстте колдонулган контекстеринен ажыратылып, ар кандай синтаксистик жана семантикалык байланыштары жокко чыгарылып берилет. Сөздүктөрдө адегенде сөздүн сөз түркүмдүк белгиси жана негизги лексикалык маанилери сыпатталат да, андан соң өтмө жана фразологиялык маанилери түшүндүрүлөт. Демек, тил ээси болгон элдин жадысында сакталып турган сөздүк кору түпнуска болсо, адам тарабынан түзүлгөн сөздүктөр түпнуска объектин модели болот.

Дагы бир мисал: криминалистикада кылмыш жасаган адамдын оозеки портрети калыбына келтирүү ыкмасы кеңири колдонулат. Мында кылмышкердин баш түзүлүшү, чачы, өңү, көзү ж.б. белгилери өзгөчө мааниге ээ. Күбөлөрдүн көрсөтмөсү боюнча дал ушул белгилер бир бирден калыбына келтирилет да, мунун натыйжасында кылмышкердин толук портрети тартылат. Ошондо кылмышкердин өзү түпнуска болсо, күбөлөрдүн көрсөтмөсү боюнча тартылган портрет түпнусканын модели болот.

3. Модель түпнусканы түздөн түз изилдөө аркылуу түзүлбөстөн түпнуска жөнүндөгү кыйыр түрдө алынган божомолдор аркылуу түзүлөт. Бул жагынан түпнуска модель үчүн кулпу салынган кара сандыкка окшойт. Муну элибиз “ачыла элек сандыкта бычыла элек кундуз бар” деп тегин жерден айтпаса керек.

Компьютердик лингвистикада модель жана моделдөө түшүнүктөрү дээрлик кенен колдонулат. Ошол эле маалда көздөлгөн максат-милдети жана ички түзүлүшүнө карай моделдер төрткө бөлүнөт.

1. *Моделдин изилдөө тиб*. Бул тип лингвистика тармагындагы тилчи-изилдөөчүнүн аткарган иш-кызматын моделдөөгө багытталат да, моделдин киришине текст берилсе, чыгышында тексти жараткан грамматика менен сөздүк курамы алынат. Маселен, тилибиздин академиялык граматикасын түзүү үчүн ар түрдүү стиль жана жанырларга тиешелүү тексттер тандалып алынып, аларды териштирүү аркылуу тилдин грамматикалык категорияларына, сүйлөм типтери менен мүчөлөрүнө, сөздүн грамматикалык формаларына жана грамматикалык маанилерине байланыштуу факты материалдар топтолот. Андан соң топтолгон фактылар белгилүү бир теориялык өңүттөн талдап териштирилип, топтоштурулуп, сыпаттоодон өткөрүлгөндөн кийин академиялык грамматиканын тиешелүү бөлүмдөрү жазылат. Бул - моделдин тилчи тарабынан иштелген көрүнүшү. Мунун компьютердик

лингвистика үчүн олуттуусу - бул типтеги моделдин компьютерде иштетилиши. Дүйнөлүк тажырыйба көрсөткөндөй, учурда моделдин бул тиби бир катар өнүккөн өлкөлөрдө, өзгөчө, жапан элинде ийгилик менен ишке ашырылууда. Кызыгы, учурда жапандарда компьютерге берилген текст аркылуу жеке эле текстте камтылган сөздүк курамы аныкталбастан, бул текстти жараткан грамматикасы да аныкталат экен.

2. *Моделдин аналитикалык тиби.* Мында тилчи-окумуштуу үчүн тилдин грамматикасы менен сөздүгү белгилүү болот да, моделдин киришине текст берилип, чыгышында текстин ички түзүлүшү аныктаган маалымат алынат. Демек, бул типтеги моделдин максаты текстти түшүнүү процессин моделдөө деп табылат. Бул типтеги моделдер азыркы компьютердик лингвистикада кеңири колдонулууда. Буга мисал кылып швед окумуштуусу Терри Виноград тарабынан иштелип чыккан жана жасалма интеллект багытында колдонулган өтмөктөр желесинин кеңейтилген системасын айтууга болот. Система бөлмөнүн ар кайсы жерине коюлган ар кандай формадагы фигуралар менен иштөөгө жөндөмдүү. Маселен, системага кубдун үстүнө пирамиданы кой деп буйрук берилсе, система берилген буйруктун маанисин түшүнүү аркылуу аны аткарат. Эгерде пирамиданын же шаардын үстүнө кубду кой десе, анда система аталган буйруктан баш тартат да, анын себебин түшүндүрүп берет.

3. *Моделдин синтетикалык тиби.* Бул типте да тилчи үчүн өйдөкүдөй эле тилдин грамматикасы менен сөздүгү белгилүү деп эсептелет. Моделдин киришине текстин түзүлүшү жөнүндө маалыматтар берилсе, чыгышында текстин өзү синтезделет. Ошондуктан бул типтеги моделдин максаты текстти жаратуу процессин моделдөө деп табылат. Азыркы компьютердик лингвистикада аталган типтеги моделдерде да кеңири колдонулууда. Буга мисал кылып машина котормо системаларындагы которулган текстти синтездөө моделин келтирүүгө болот.

4. *Моделдин жараткыч тиби.* Мында тилчи үчүн синтетикалык тип сияктуу эле грамматика менен сөздүк белгилүү деп табылат. Моделдин киришине сүйлөм түзүү эрежелери берилсе, чыгышында түзүлгөн сүйлөмдөр менен алардын структуралык схемалары алынат. Демек, бул типтеги моделдин негизги максаты туура сүйлөмдү жаратуу жана туура эмес сүйлөмдөн айырмалоо процессин моделдөө болуп саналат. Лингвистиканын тарыхында бул типтеги модель америкалык окумуштуу Н.Хомскийдин жараткыч грамматикасында ишке ашырылган.

Моделдин түрлөрүн ичинен компьютердик лингвистика үчүн эң олуттуусу - *информациялык же семиотикалык моделдер*. Булар табигый же жасалма тилде жазылган тексттер аркылуу чындыктагы

фактыларды, окуяларды, кубулуштарды сыпаттап көрсөтүү максатын көздөйт.

Табигый тил - ойду, идеяны берип бейнелөөнүн кубаттуу каражаты. Коомдо же жаратылышта болуп өткөн, боло турган жана болуп жаткан бардык нерселер жөнүндө кабар дал ушул тил аркылуу берилип турат. Ошол эле маалда табигый тил үчүн сөздөгү көп маанилүүлүк мүнөздүү.

Жасалма тилдеги информациялык моделдерде ар кандай логикалык амалдар, математикалык туюнтмалар, схема, чийме, сүрөт, фонограмма, видеотасма ж.б формалдык каражаттар кеңири пайдаланылат.

Информациялык моделдердин аралаш типтери арбын кездешет. Маселен, заманбап персоналдык компьютерлер аркылуу ар түртүү сүрөт, схема, аудиотасма, кино-видеофрагмент сыяктуу кошумча каражаттарды камтыган тексттик документтерди түзүүгө болот.

Формалдашуусу жактан бул моделдер үчкө бөлүнөт:

- 1) структуралашпаган ИМ,
- 2) жумшак структуралашкан ИМ,
- 3) катуу структуралашкан ИМ.

Моделдин дагы бир түрү - *ойлом моделдери*. Ар адам өзүнүн өмүр-жашоосунда күндөлүк турмушка, көркөм адабиятка, илимий тармактарга тиешелүү түркүн билик-билимдерди топтоп жүрөт. Турмуштук

билик күнүмдүк тажрыйба аркылуу аң-сезимдүү түрдө калыпташат. Көркөм билик дүйнөнү эстетикалык жактан кабылдоо аркылуу келсе, илимий билик чындыктагы фактыларды, бизди курчап турган айлана-чөйрөдөгү кубулуштарды, андагы мыйзам ченемдүүлүктөрдү андап түшүнүү аркылуу келет. Адамдын ойлому ар дайым билбегенден билгенге карай аракетте болуп, бизди курчап турган дүйнө адамдын аң-сезиминде белгилүү бир элестер, түшүнүктөр, бүтүмдөр аркылуу чагылдырылат.

Материалдык моделдерден айрымаланып, ойлом моделдери көбүнчө чындыктагы нерсеге эмес, жадыбызда элестетилген дүйнөгө барып такалат. Мисалы, адам өзүн убакыт мейкиндигинде же космосто саякаттап жүргөндөй элестете алат. Бир нерсе жөнүндө ой калчаганда биз дайыма ойлом моделдерин курабыз. Белгилүү болгондой, адамдын логикалык ойлом жөндөмү табигый тилди билүү менен шартталат. Адам кайсы тилди эне сүтү аркылуу эне тили катары үйрөнсө, ошол тилде ойлонот. Айтылуучу шайкеш ичинде сүйлөм түзүп, оюнда сүйлөмдү айтат. Эгерде адам ой жүгүртүп жатып өзү үчүн жаңы жыйынтыкка келсе, анда анын аң-сезиминде белгилүү болгон түшүнүктөрдүн жаңы байланыштары, айлана-чөйрөдөгү болуп жаткан чындык жөнүндө жаңы билик пайда болот. Ошентип абстракцияга, жалпылоого жол ачылат. Логикалык ойлом аркылуу адам өз жана өзгөнүн иш–аракеттерин алдын айта да, жашап жаткан

учурду, келечекти, өткөн мезгилди чагылдырган ар кандай ойлом моделдерин да кура алат. Демек, ойлом моделдерин түзүү – бизди курчап турган дүйнөнү таанып билүүнүн бир жолу. Чынында да, адамдардын курчап турган айлана-чөйрө жөнүндөгү билген билиги, коом жана жаратылыштагы кубулуштар менен заттардын арасындагы байланыштар жөнүндөгү түшүнүгү баары биригип келип чындыктын адам аң-сезиминдеги чагылышы болгон ойлом моделине барып такалат. Бардык моделдер сыяктуу эле ойлом модели да чындыкты болжолдуу гана чагылдырат, дайыма ага адекваттуу, шайкеш боло бербейт. Адекваттуулук даражасы адам канчалык өлчөмдө илимий биликтердин ээси болгондугуна жана булар коомдук-тарыхый практикада канчалык өлчөмдө тастыкталгандыгына жараша болот.

Компьютердик лингвистикадагы дагы бир олуттуу багыт – *жасалма интеллект* тармагы.

Жасалма интеллект – ХХ кылымдын экинчи жарымында компьютер техникасы, математикалык логика, программалар теориясы, психология, лингвистика нейрофилиология, өңдүү бир катар илимдердин тогшуусунан жаралган жалпы багыт. Алгачкы ЭЭМдер математикалык татаал маселелерди чыгаруу үчүн түзүлгөнү белгилүү. Андан көп өтпөй ЭЭМдер берилген алгоритм боюнча сандык эсептерди чыгара турган автомат гана эмес, андан башка да

көптөгөн олуттуу кызматтарды аткарууга жөндөмдүү түзүм экени анык болду. Чынында да, ЭЭМ аркылуу логикалык маселелерди чыгарууга, тексттерге анализ жүргүзүүгө, шахмат ойноого, музыка чыгарууга болот. Реалдуу тексттерди бир тилден экинчи тилге которууга, теоремаларды далилдөөгө, бейне таанымы ишке ашырууга мүмкүндүк төр түзүлдү. Мунун негизинде ЭЭМ жана атайын программалык жабдуулар аркылуу сандык эсеп процесстерин гана автоматташтыруу эмес, буга чейин адамга гана тиешелүү деп эсептелип келген интеллектуалдык жана чыгармачылык ишмердиктин түрлөрүн да моделдөөгө болору ачыкка чыкты.

Жасалма интеллект – дисциплина аралык илимий багыт, стандарттык эмес маселелерди адам тарбынан чечилишине мүмкүндүк берген мээдеги жашыруун сырларды, ойлом механизмдерин ачып берүүгө багытталган тармак. Жасалма интеллект тармагында бир катар ийги иштер жасаганы менен, чыгармачылык мүнөздөгү маселелерди териштирүү жана чечүүгө адам сыяктуу жөндөмдүү автоматтык түзүлүштөрдү жаратуу маселеси толук бойдон чечилбей келет. Азыркы учурда жасалма интеллект тармагын аркалаган адистер заманбап, эң кубаттуу, тез аркетке келген жана жадысы чоң компьютерлер да адамдын мээсине атаандаш боло албастыгын аңдап түшүнүштү.

Адамдын чыгармачылык мүмкүнчүлүгү анын логикалык ой калчоого жөндөмдүү экендиги гана эмес,

интуиция деп аталган бейаң сезимдери менен да аныкталат. Дегинкисин адам вербалдык-логикалык деңгелде да, бейне-элестүү деңгелде да ойлонот. Компьютер болсо учурда вербалдык деңгелде гана “ойлонот”. Анда интуиция, чыныгы чыгармачылык деген жок, ансыз интеллект, чыгармачылык мүмкүн эмес. Ошондуктан жасалма интеллект тармагындагы адистер интеллектуалдык маселелерди чечүүгө мүмкүн болгон түзүмдөрдү жаратуу жолдорун издешүүдө. Буга нейросымал жасалма желелерди, молекулярдык эсептөө машиналарын түзүүгө багытталган изилдөөлөр кирет. Бул өндүү системаларды түзүү – келечектин иши. Бирок азырынча жасалма интеллект термини аркылуу адепки фон-нейман архитектурасындагы салттуу компьютерлерди колдонуп жаткан изилдөө багыттары белгиленип келүүдө.

Жасалма интеллект тармагындагы адистерди алектенткен негизги маселелер:

1) *биликти бейнелөө (knowledge representation, представление знаний)* - ар кандай предметтик тармактарга тиешелүү биликти (*knowledge*) интеллектуалдык системанын жадысында сактоо жана формалдаштыруунун ык-амалдары менен каражаттарынын иштеп чыгуу маселеси;

2) *ойломду моделдештирүү* – логикалык бүтүм чыгаруу амалдарын формалдаштыруу жана бул амалдарды ишке ашыруу программаларын түзүү маселеси;

3) *табигый тил аркылуу компьютер менен диалог куруу* - компьютердик системалар менен кыргыз, англис, кытай сыяктуу кадимки тилде маалымат алмашууну камсыз кылган аппараттык жана программалык каржаттарды иштеп чыгуу маселеси;

4) *когнитивдик компьютердик графика* – татаал маселелерди чечүүгө жардам берип, адамдын бейне-элестүү ойлом механизмин активдештирген бергилерди визуалдаштыруу системаларын иштеп чыгуу маселеси;

5) *интеллектуалдык системаларды үйрөтүү* - белгилүү бир иш-аракеттерди аткаруу процессинде (маселен, бейнелерди таанып билүү, бир тилден экинчи тилге автоматтык которуу өңдүү маселелерди чечүүдө) калыптанган жөндөмдөрдү топтоп, тескеп, жалпылаштыруу каражаттарынын комплексин түзүү маселеси;

6) *жүрүм-турумду пландоо* – максатка жетүүнүн кыска жолун издөө жана роботтун жүрүмүн башкаруу алгоритмин түзүү маселеси;

7) *билик базасы жана эксперттик системалар* – белгилүү бир тармак боюнча тажрыйбалуу адистин даярдыгы жетик эмес адистке өз тажрыйбасы менен билимин берүүгө мүмкүндүк түзгөн системаларды иштеп чыгуу маселеси.

Билик базасы (knowledge base, intelligent database, база знаний) - атайын формалдаштырылган жана белгилүү бир предметтик тармакка тиешелүү болгон маалымат-бергилердин жыйындысы. Билик базасын

башкаруунун компьютердик системалары берилген предметтик тармак боюнча тигил же бул маалыматтарды гана эмес, болгон фактылардын талдап иштетүү аркылуу жаңы маалыматтарды алып, билик базасын андан ары кеңейтүүгө да шарт түзөт. Билик базасы (*knowledge base, база знаний*) менен берги базасы (*database, база данных*) дал ушул өзгөчөлүгү менен бири биринен кескин айырмаланат. Кадимки бергилер базасынын башкаруу системаларында иштетилген бергилер азын-оолак пассивдүү мүнөздө болот. Бергилер базасындагы бардык өзгөрүүлөр (кошуу, өчүрүү, редакциялоо) сырткы таасирдин (колдонуучунун командасы, программалык иштетүү) натыйжасында келип чыгат. Ал эми билик базасынын башкаруу системаларында иштетилген бергилер дээрлик активдүү мүнөздө болот да, бергилердин ар кандай өзгөрүшү жаңы бергилердин пайда болушуна, же болгон фактылардын ортосундагы байланыштын өзгөрүшүнө, же бергилер түзүмүнүн такталышына алып келет.

Предметтик тармак билиги декларативдик жана процедуралык болуп экиге бөлүнөт. *Декларативдик билик* белгилүү бир объектердин процесстердин, кубулуштардын жана алардын касиеттеринин сыпатталышы болуп эсептелет. Декларативдик билик катары, маселен, “*Суунун молекуласы суутектин эки атомунан жана кычкылтектин бир атомунан турат*” деген аныктаманы эсептөөгө болот. *Процедуралык*

билик белгилүү бир жаңы өнүм алуу үчүн аткарылышы зарыл болгон амал-аракеттер тизмегинин сыпаттамасы деп табылат. Маселен, “Кайнатуу үчүн сууну 100° С ка ысытуу керек” деген сыпаттама процедуралык биликтин жөнөкөй мисалы боло алат.

Биликти бейнелөө моделдери төрткө бөлүнөт:

- 1) логикалык моделдер,
- 2) семантикалык желелер,
- 3) өнүмчүл моделдер,
- 4) фреймдер.

Логикалык моделдер текст жасоонун формалдык системасы болот. Бул системадагы ар бир сүйлөм декларативдик биликке жатат да, өзүнчө формула аркылуу берилет. Ал эми жаңы сүйлөмдөрдү алуу эрежелери берилген предметтик тармакка тиешелүү процедуралык биликти түзөт.

Биликти бейнелөөнүн логикалык моделдери интеллектуалдык системалардын өнүгүшүнүн алгачкы этабында кеңири колдонулган. Алардын кемчилиги – сүйлөмдү эсептеп алуу эрежелеринин татаалдыгы, жазуудагы катаны издөө кыйынчылыгы.

Семантикалык желелер - декларативдик биликти бейнелөөнүн ыңгайлуу каражаттарынын бири. Бул моделдер ар биликти белгилүү бир предметтик тармакка тиешелүү түшүнүктөр менен алардын

ортосундагы катыштардын топтому аркылуу бейнелөөгө болот деген ойго барып такалат. Предметтик тармак жөнүндөгү процедуралык билик алгоритм түрүндө ишке ашырылат да, жаңы түйүн жана катыштарды кошуу аркылуу семантикалык желелер өзгөрүүгө кириптер болот. Семантикалык желелер – биликти сыпаттоонун кубаттуу жана көрсөтмөлүү каражаты. Бирок аларды автоматтап иштетүү учурунда кадимки тилдеги кайчы маанилүүлүк жана түшүнүктөр ортосундагы байланыштын бир кылка эместиги олуттуу жолтоо болот.

Өнүмчүл моделдер - логикалык модель менен семантикалык желенин айкашы: өнүм (продукция) эрежелери (правила вывода) - логикалык моделдики, биликти семантикалык желелер аркылуу сыпаттоо - семантикалык желелердики. Демек, мындай айкашты колдонуу учурунда семантикалык желенин бүтүндөй бир фрагментин алмаштыруу, керексиз түйүндөрдү жоюу же жаңы түйүндөрдү кошуу аркылуу семантикалык желени трансформациялоо мүмкүндүгү ачылат. Логикалык модель үчүн мүнөздүү болгон логикалык өнүмдүн ордун өнүмчүл моделдерде биликке негизделген өнүм ээлейт.

Фреймдик моделдер - өнүмчүл моделдин бир түрү. Алар фреймдерди колдонуу аркылуу информациялык

бирдиктер түзүмүн катуу тартипте берге алгандыгы менен өзгөчөлөнөт.

Фрейм – кырдаал, кубулуш же окуянын мазмунун минималдуу мүмкүн болгон сыпаттамасы. Минималдуу мүмкүн болгон деген андан ары жөнөкөйлөтүүдө объектин толук сыпатталышы бузулат жана моделдин элементтери өзүнүн функциясын аткарууну токтотот дегенди билдирет. Ар бир фрейм слот деп аталган стандарттуу бирдиктерден турат. Ар бир слоттун аталышы жана мааниси болот. Слот катары фреймдер же башка фреймдерге жасалган шилтемелер болушу мүмкүн. Бул болсо билик базасын ийкем жана татаал түзүлүштө уюштурууга жана лингвистиканын теориялык парадигмадагы олуттуу өзгөрүүлөргө алып келүүдө. Тактап айтканда, тилдин ички структурасына багытталып, тил системасын калыбына келтирүүнү көздөгөн адепки теориялык вектор тил аркылуу адам менен улутту таанып билүүгө, тил аркылуу ойломду моделөө жана информация иштетүүгө багытталган компьютердик билик парадигмасына орун бошотууда. Мындай жылыштар түркологияда да болууда. Иралды бул - теориялык тилтаанымдын өзөк маселеси болгон кадимки тилдин түзүмү менен дискурста ишке ашуу механизмин изилдөө маселеси. Алибетте, учурда бул феномендин аракеттеги моделин түзүү жана ал моделди компьютер аркылуу сынактан өткөрүү максаты ишке ашырылбаганы анык. Мында сөз өйдөкү моделдин

белгилүү бир фрагментин иштеп чыгуу жана болочок изденүүлөрдүн стратегиялык туура багытын аныктоо жөнүндө гана болууда. Бул - сөз семантикасынан сөзформаларын жаратуу моделин жасоо маселеси. Тактап айтканда, учурда семантикалык курумдан сөз формасын жаратуунун аракеттеги модели түзүлүп, моделдин экспланатордук күчү менен логикалык ыргагы (1) сөз ичиндеги уңгу-мүчөнүн семантикасы боюнча кыргыз тилиндеги реалдуу сөзформаларын компьютерде синтездөө жана (2) моделди башка түрк (азербайджан, түрк жана өзбек) тилдеринин материалдарында иштетүү аркылуу эки жактуу сынактан өткөрүлгөн. Сынактын натыйжасында сөз формалары фрейм түзүмдөр принцибинде уюшулары жана кабарды калыпташтырууда деривация-реляциялык фреймдердин бош слотторун уңгу-мүчө менен толтуруу аркылуу түзүлөрү далилденди.

Фрейм түшүнүгү перцептивдик семантиканы бейнелөө үчүн алгач ирет америкалык изилдөөчү М.Минский тарабынан киргизилгени менен лингвистиканын учурдагы парадигмасы үчүн бул түшүнүк дээрлик жаңы бойдон калууда. Ошентсе да, аталган түшүнүк табигый тексттерди түшүнүү жана жаратуу системаларын түзүү максатын аркалаган компьютердик лингвистика менен жасалма интеллект теориясында эбактан бери эле кеңири колдонулуп келет.

Фрейм - стереотиптүү ситуацияны сыпаттоо үчүн колдонулган алкак түзүмү (рамочная структура; сал. эларалык укуктагы алкак келишимин). Ал толтурулган (жогорку) жана бош (төмөнкү) слот-кутучалардан (валенттүүлүктөрдөн) турат да, жогорку слоттору берилген стереотиптүү ситуация үчүн инварианттуу болуп, дайыма туруктуу сакталган даректер аркылуу толтурулса, төмөнкү слоттору адатта бош абалда болот. Төмөнкү слотторду толтуруу үчүн фреймди конкреттүү ситуацияга жабуу амалы аткарылат. Мунун натыйжасында ситуациянын инварианттуу (туруктуу) жана вариативдүү (өзгөрүлмөлүү) компоненттери аныкталган соң, өзгөрүлмөлүү даректер аркылуу фреймдин бош слоттору толтурулат. Буга мисал кылып -чы курандысынын деривациялык фреймин алууга болот.

ЭМЧИ

NOMINA AGENTIS

*Адам организмдин дарылоодо
элдик табыптардын эмдөө
ыкмасын колдонгон дарыгер*

КАНЧЫ

NOMINA AGENTIS

*Адам организмдин дарылоодо
элдик табыптардын кан чыгаруу
ыкмасын колдонгон дарыгер*

Бул фреймдин милдеттүү валенттүүлүгүнүн бири курандынын Nomina Agentis деген тектик сөз жасоо

мааниси менен толтурулса, бош валентүүлүктөрү түзүүчү сөздүн лексикалык мааниси менен шартталып, иш-аракеттин конкреттүү бир түрүн билдирген маанилер менен толтурулат. Эгерде бул фреймди эм ‘ооруну дарылоо амалы’ жана кан ‘клетканы азыктандырган кызыл түстөгү денедеги суюктук’ түзүүчү негиздеринин семантикалык структурасы жараткан ситуацияга жаба турган болсок, анда фреймдин толтурулган эки нускасын алабыз. Анын бири *эмчи* туунду негизинин ‘Адам организмдин дарылоодо элдик табынтардын эмдөө ыкмасын колдонгон дарыгер’ деген семантикалык структурасын бейнелеп көрсөтсө, экинчиси *канчы* туунду негизинин ‘Адам организмдин дарылоодо элдик табынтардын кан чыгаруу ыкмасын колдонгон дарыгер’ деген семантикалык структурасын бейнелеп көрсөтөт. Реляциялык уландылардын фреймдери да өйдөкүдөй эле жол менен түзүлөт, бирок мында уланды мүчөлөрдү өз-өзүнчө жеке эмес, бир бүтүн категориянын алкагында гана кароо талап этилет. Анткени грамматикалык түзүлүштүн башкы бирдиги катары мазмундук пландан тыбыштык планга, граммемадан морфологиялык көрсөткүчкө түздөн түз секирик жасоо милдети так ошол грамматикалык категорияга жүктөлөт.

Ошентип, «*өйдөтөн-төмөн*» карай ишке ашырылган коммуникативдик процесстин глобалдык стратегиясына шайкеш тилдин жогорку деңгелдерин

уюштурган фрейм принциби төмөнкү деңгелдердин уюшулушуна да, анын ичинде фонема менен морфонеманын ички түзүмүнө да бирдей таралары айкын болду. Бул факты түрк тилдеринин түзүмүндөгү бардык деңгелдер менен ярустар алардын мүчөлөмө типологиядагы ички өзөгүнө эң жогорку деңгелде ыңгайлашканын дагы бир ирет далилейт. Муну учурунда Касым Тыныстан уулу жетик байкаган экен. үндөштүктү сөздүн башкы мууну болгон уңгудан агып чыгып, калган муундарга бирдей тарала турган өзөк кубулуш катары карап, анын ишке ашуу механизми төмөнкү эреже аркылуу башкарыларын ачып көрсөткөн: *биринчи үндүү тыбыштын үчүнчү үндүүгө таасир этүү заңы жана ша турган экинчи тыбыш аркылуу ишке ашырылат*». Тилекке каршы, бул жобо бүгүнкү күнгө чейин жалпы тил теориясында да, түркологияда да өзүнүн татыктуу баасын албай келет. Ошентсе да, аталган жобо жалпы жана компьютердик түркологиядагы эң олуттуу ачылыштардын бири экендиги талашсыз.

Муну менен катар К.Тыныстанов сөз жана сөз формаларын логикалык санак (исчисление) жолу менен эсептеп алуунун жол-жобосун да иштеп чыккан экен. Бул максатта кыргыз жана башка бардык түрк тилдери үчүн бирдей мүнөздүү болгон муундун төмөнкүдөй 6 тибин жетекчиликке алат: А, АР, АLP, РА, PAP, PALP. Ар бир тип тиешелүү тыбыштар менен толтурулгандан кийин бир муундуу сөздөрдүн толук тизими алынат.

Андан соң кезек эки муундуу сөздөргө келет. Мындай сөздөрдү алуу үчүн 6 типке көп муундуу сөздүн бардык өнүттөрүндө бирдей келген соңку үч тип көбөйтүлөт да, эки муундуу сөздөргө тиешелүү муундун 18 тиби аныкталат. 18 тип тыбыштар менен толтурулгандан кийин эки муундуу сөздөрдүн толук тизими чыгарылат. Өйдөкү амалды улам кайталоо аркылуу 3, 4, 5 жана башка көп муундуу сөздөрдүн толук тизими аныкталат. Бул ыкма формалдык грамматикада *тилдик объектилерди логикалык эсептеп чыгуу ыкмасы (способ логического исчисления лингвистических объектов)* деп аталат. Ал XX кылымдагы тил илиминде төңкөрүш жасаган жана америкалык окумуштуу Н.Хомский тарабынан негизделген генеративдик лингвистика аттуу багыттын процедуралык негизин түзөт. Кызыгы, Н.Хомскийдин «*Синтаксистик структуралар*» аттуу эмгеги англис тилинде 1957-жылы Нидерландияда басылып чыкса, К.Тыныстан уулунун бул эмгеги андан чейрек кылым мурда Кыргызстанда басылып чыгат. Бул фактынын өзү эле генеративдик морфологиянын бир башаты түркологияда жатарын тастыктайт.

Компьютердик интеллектуалдык ситемалардын бири - *эксперттик системалар*. Алар билик базасынын издөө жана логикалык өнүм системалары менен толукталган моделине жатат. Эксперттик система – жогорку деңгелдеги кесипкөй адистер (врачтар, инженерлер, технологдор ж.б.лар) менен кеп-кеңешке

муктаж болгон катардагы адистердин ортосундагы ортомчулук мамилени ишке ашырган система. Ал төмөнкү компоненттерден турат:

- 1) билик базасы,
- 2) билик алуу жана топтоо блогу,
- 3) чечкич (логикалык өнүм системасы),
- 4) түшүндүрүү блогу,
- 5) диалогдук компонент.

Билик базасы предметтик тармакка тиешелүү бергилер менен аларды өзгөртүү эрежелерин сактоо кызматын аткарат.

Билик алуу жана топтоо блогу эксперттик системадагы биликтин толукталып турушун камсыз кылат. Ал аркылуу бергилерди киргизүү жана иштетүү процесси автоматташтырылат. Муну менен жасалма интеллект тармагындагы атайын адистер алектенишет. Билик топтоо блогунун маанилүү бөлүгү болуп билик базасынын интеллектуалдык редактору эсептелет. Жаңы биликти киргизүүдө түшүндүрүү блогу колдонулат, анткени ал биликти тесирлөөнү жеңилдетип, системанын ишенимүүлүк даражасын арттырат.

Чечкич билик базасындагы берги-эрежелерди баштапкы бергилерге колдонуу аркылуу маселенин чечилишин камсыз кыла турган эрежелердин ырааттуу тизмегин калыптандырат.

Түшүндүрүү блогу логикалык өнүм жолун баштан-аяк көзөмөлдөө милдетин аркалайт. Система тигил же

бул чечим эмне үчүн алынганын, анда кандай билик колдонулганын түшүндүрүп турат. Мындай блоктун болушу колдонуучулар үчүн абдан пайдалуу, анткени муну менен алар өз адистигин жогорулатат. Демек, бул блок эксперттик системаны өзүнчө бир энциклопедияга айлантат. Анткени алынган жооп аркылуу берилген түшүнүктүн мааниси гана эмес, ал түшүнүктүн башка түшүнүктөр менен болгон байланышы да бирдей ачып көрсөтүлөт.

Эксперттик системанын диалог компоненти колдонуучу менен интерфейс байланышын камсыздайт. Ал табигый тилде жасалган суроо-талапты машинанын командалар тилине которуу милдетин аткарат.

Квантитативдик лингвистика

Квантитативдик лингвистика - тил жана кептин сандык негиздерин изилдөөчү колдонмо тил илиминин бир тармагы, тыбыш, фонема, уңгу-мүчө, сөз, сөз түркүмдөрү, грамматикалык категориялар, сөз айкашы, сүйлөм өңдүү тилдик бирдиктер менен кубулуштардын колдонушундагы статистикалык заң-мыйзамдарды изилдөө максатын көздөйт. Бул максатты ишке ашыруу үчүн *синергетикалык лингвистика (synergetic linguistics)* аттуу атайын багыт калыпташкан.

Квантитативдик лингвистикалык изилдөөлөр негизинен ыктымалдыктар теориясы, математикалык статистика, контент-анализ, информация теориясы сыяктуу тармактардын ыкмаларын пайдаланат да, изилдөө объектинен жараша төмөнкү салааларга бөлүнөт: фонологиялык статистика - тыбыш, фонема, үндөштүк, муун, интонация ж.б.лардын колдонуу статистикасы, лексикалык статистика - сөз жана туруктуу сөз айкалыштарынын статистикасы, морфологиялык статистика - уңгу-мүчө, сөз түркүмдөрү жана ар түркүмдү тейлеген категориялардын статистикасы, синтаксистик статистика – сөз айкаштарынын, сүйлөм мүчөлөрүнүн, жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдүн, семантика-синтаксистик категориялардын статистикасы ж.б.

Квантитативдик лингвистикалык изилдөөлөрдө мындай факт байкалган: көлөмү 50 миң сөздү камтыган казакча текстте эң жыш кезиккен 10 сөздүн үлүшү 14,5%, 135 сөздүкү 50%, 1000 сөздүкү 79,9%, 2000 сөздүкү 88,9%, орусча текстте эң көп кездешкен 50 сөз 35%, “Манас” текстинде 19,3% үлүштү түзөт экен. Натыйжада башка тилдеги эң көп кездешкен 1000 сөздү өздөштүргөн адам ал тилдеги китептерди окуп түшүнөрү, 5000 сөз билген адам эркин сүйлөй ала турганы аныкталган. Демек, квантитативдик лингвистиканын таянар негизи – жыштык сөздүктөр.

Жыштык сөздүк – сөз менен сөздүн колдонуу жыштыгын бирге камтыган сөздүк. Жыштык сөздүктөр сөздүккө алынган сөздүн колдонуу жыштыгына, түз жана кери алфавит тартибине, морфологиялык түзүмүнө, семантика-синтаксистик курамына, тарыхый катмарына ж.б. белгилерине карай жыштык сөздүктөр ар башкача иреттелиши жана түрлөргө бөлүнүшү мүмкүн. Алардын негизгилери үчөө:

1) *нагыз жыштык сөздүктөр* – сөздүккө алынган сөздөр колдонуу жыштыгына карай иреттелет;

2) *алфавиттик жыштык сөздүктөр* – сөздүккө алынган сөздөр алфавит тартибинде иреттелип, ар бир сөздүн колдонуу жыштыгы көрсөтүлөт;

3) *кери алфавиттик жыштык сөздүктөр* - сөздүккө алынган сөздөр алфавит тартибинде сөздүн

соңунан башына карай иреттелип, ар бир сөздүн колдонуу жыштыгы көрсөтүлөт.

Жыштык сөздүктө төмөнкү түшүнүктөр негиз кылып алынат: *сөз, сөз формасы, сөз колдонушу, колдонуу жыштыгы, үлүшү, текстин көлөмү* ж.б. Булардын мазмунун төмөнкү үзүндү аркылуу тастыктоого болот:

Тоо упурап жер болду, Зоо упурап чөл болду, Жер жырытылып сай болду, Сай кубулуп саз болду, Саз козголуп көл болду, Көл байып чөл болду.

Сөз колдонуш – тексттеги эки боштуктун арасында келген тамгалар (тыбыштар) тизмеги, текстин көлөмүн аныктайт.

Сөз формасы – тексттеги сөз, сөздүн грамматикалык формасы. Ал канча ирет кайталанса, текстте ошончо сөз колдонуш болот. Өйдөкү үзүндүнүн көлөмү - 24 сөз колдонуш.

Колдонуу жыштыгы – тексттеги сөздүн кайталаныш саны.

Колдонуу үлүшү - сөздүн колдонуу жыштыгы менен тексттеги бардык сөз колдонуштун кытышы, % (пайыз) менен ченелет. Маселен, келтирилген үзүндүдөгү сөз формалар саны – 13, жалпы жыштыгы – 24, ар бир сөз

формасы жана колдонуу жыштыгы жыштык сөздүктүн түрүнө карай төмөнкүчө жайгашат:

Нагыз ЖС		Алфавиттик ЖС		Кери ЖС	
Сөз формасы	Жыштыгы	Сөз формасы	Жыштыгы	Сөз формасы	Жыштыгы
<i>болду</i>	6	<i>байып</i>	1	<i>саз</i>	2
<i>саз</i>	2	<i>болду</i>	6	<i>сай</i>	2
<i>сай</i>	2	<i>жер</i>	2	<i>көл</i>	2
<i>көл</i>	2	<i>жыртылып</i>	2	<i>чөл</i>	2
<i>чөл</i>	2	<i>зоо</i>	1	<i>зоо</i>	1
<i>жер</i>	2	<i>козголуп</i>	1	<i>тоо</i>	1
<i>упурап</i>	2	<i>көл</i>	2	<i>упурап</i>	2
<i>зоо</i>	1	<i>кубулуп</i>	1	<i>козголуп</i>	1
<i>тоо</i>	1	<i>саз</i>	2	<i>кубулуп</i>	1
<i>козголуп</i>	1	<i>сай</i>	2	<i>байып</i>	1
<i>кубулуп</i>	1	<i>тоо</i>	1	<i>жыртылып</i>	1
<i>байып</i>	1	<i>упурап</i>	2	<i>жер</i>	2
<i>жыртылып</i>	1	<i>чөл</i>	2	<i>болду</i>	6
Бардыгы	24		24	Бардыгы	24

Азыркы учурда жасалган өйдөкүдөй жыштык сөздүктөрдүн көпчүлүгү – сөз формасынын жыштык сөздүктөрү Ал эми сөздүн жыштык сөздүктөрүн түзүү үчүн кошумча иш аткаруу зарыл.

Сөз - сөздүктөгү сөз, сөз формаларынын лексикалык негизи. Тексттеги сөз формасынан сөздүктөгү сөзгө өтүү амалы *лемматизация* деп аталат.

Маселен, өйдөкү үзүндүнү минтип иштетүүгө болот:

болду => *бол-*

жер => *жер*

байып => *байы-*

жыртылып => *жыртыл-*

зоо => зоо

көл => көл

саз => саз

чөл => чөл

козголун => козгол-

кубулун => кубул-

сай => сай

тоо => тоо

упурап => упура.

Компьютердик лексикографияда дал ушул амалды автоматташтыруу эң өзөктүү маселелердин бири деп табылат. Тилекке каршы, түрк тилдеринде лематизатор алигиче жасала элек.

Жыштык сөздүктөр демейде тексттердин белгилүү бир корпусуна негизделет. Мындай корпус катары «Манас» эпосунун, Ч.Айтматов, А.Жакыпбек, Т.Касымбек, Т.Сыдыкбеков, К.Жантөшев сыяктуу залкар жазуучуларыбыздын, гезит-журналдардын тексттери тандалышы зарыл жана тандалууда. Ал эми бир тилдин жалпы жыштык сөздүк түзүүдө ал тилдин бардык стиль-жанрлары бирдей камтылууга тийиш.

Жыштык сөздүктөр ар кандай улуттук корпусарды салыштырууга да мүмкүндүк берет. Мындай салыштыруунун ынандуулук даражасын арттыруу үчүн учурда жыштык сөздүккө *мсж* аттуу талап коюлат. Мында *мсж* – *миллион сөздөгү жыштык* (орус. *чмс* - *частота на миллион словоформ*, англ. *ipm* - *instances per million words*). Бул талап боюнча жыштык

сөздүктөр көлөмү миллиондон ашуун сөз колдонушун камтыган корпустун негизинде гана түзүлүшү шарт.

Квантитативдик лингвистика соңку жылдарда илимий-техникалык прогресстин таасири менен ыкчам өнүгүүдө. Анын ыкмалары машина котормосу, базалык жана автоматтык, минимум сөздүктөрдү түзүү, чет тил үйрөтүмүн оптималдаштыруу, корпустук лингвистика, компьютердик лингвистика, жасалма интеллект теориясы, тилдик типология, компьютердик лексикография, терминография ж.б. тармактарда кеңири колдонууда.

Кээде квантитативдик лингвистика комбинатордук лингвистикага каршы коюлат [Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1997: 8-9]. Акыркыда математикалык логика, алгоритмдер теориясы, көптүк теориясы өңтүү сандык эмес сапаттык математиканын каражаттары колдонулат.

Гуманитардык жана так билимдерде тилдин кызматтын сыпаттоодо сандык методду колдонуунун анча деле айырмасы жок. Тилди пайдаланууда анын ченөө жана эсептөө методдорун колдонууда тил системасы жөнүндө жана анын кызмат аткаруу мүмкүнчүлүктөрүн түшүнүүгө таасирин тийгизет. Мындай шартта квантитативдик лингвистика лингвистикалык теорияга таасир бере турган негизги фактор болуп эсептелет.

Маселен, грамматикадагы жөндөмө системасынын болушу. Структуралык жагынан алганда ар түрдүү жөндөмөлөрдүн болушу жана жыш колдолунушу мезгилдин өтүшү менен алардын колдонуу динамикасына таасир этет. Ушул сыяктуу изилдөөлөр жөндөмө системасынын өнүгүү тенденциясын ачыкка чыгарууга жана мунун негизде тилдин грамматикалык системасынын келечегин божомолдоого мүмкүндүк бермек. Мисалга типологиялык жактан алсак, орус, англис жана латын тилдеринде жактама ат атоочтун жекелик түрүнүн атооч жөндөмө формасы бар. Ушуга карабастан англис тилинде ат атоочтун өзүнүн зарыл орду бар, орус тилинде да орду көрсөтүлөт, ал эми латын тилинде бул абалдын орду жок.

Лексика жагында да ушундай эле көрүнүштөр орун алууда. Кадимки колдонулуучу сөздүктөр тигил же бул сөздүн сөздүк курамында колдонуу жыштыгы жөнүндө маалыматты чагылдырбайт. Бул ар бир сөздүн канчалык деңгелде жыш колдонулушун көрсөтүүдө жумуштун көп жана татаал экендиги менен байланыштуу. Сөздүк колдонуучу адамга мындай маалымат абдан маанилүү болушу мүмкүн. Теориялык жактан тил илиминде статистикалык амалдарды колдонуу тилдин моделдик түзүлүшүнүн компонентин толуктоого же болбосо тилдин потенциалдык моделдик түзүлүшүн жаратууга жардам берет. Сандык изилдөөнүн бул өңүттөн колдонушун тил илиминдеги кошумча материалдык статистикасы деп эсептөөгө

болот. Бул сыяктуу моделдерге «сөздүн күндөлүк турмушта колдонуу модели» туура келет. \

Атайын жүргүзүлгөн квантитативдик анализ көп маанилүү сөздөрдүн абстрактуу мааниси канчалык аз пайдаланылса, ошончолук мааниси тереңирээк болот деп көрсөтөт. Иштелип чыккан сандык модель ар түрдүү сөз түркүмдөрүнүн «мазмуну» жөнүндө, тил системасынын лексикалык жактан окулуш тенденциясы жөнүндө кызыктуу божомолдоолорду берет. Берилген мисалдар тилдин кызмат кылуу моделин түзүү милдети тил илиминин теориялык маселесине тийиштүү жана тилдин теориялык компетенциясына туура келет.

Компьютердик лексикография

Компьютердик лексикографиянын башталышында италиялык окумуштуу Р. Бузанын эмгектери турат. Ал 1949-жылы дүйнөдө алгычкылардан болуп көөнө адабий эстеликтердин көрсөткүч сөздүгүн алуу үчүн эсептөө техникасын колдонот. 1956-жылы анын жетекчилиги менен Галларт шаарында тилдик изилдөөлөрдү автоматташтыруу борбору курулат да, «Өлүү деңиз» аттуу кол жазманын көрсөткүч сөздүгү түзүлөт.

1957-жылы Страсбургда роман тилдериндеги сөздүктөрдү түзүү маселесине арналган илимий кеңешме өткөрүлөт. Бул кеңешмеде Бернар Кемада

аттуу окумуштуу баяндама жасап, сөздүктүн электрондук картотекасын түзүү маселесин көтөрүп, бул чарба эки өңүттөн артыкчыкчылыка ээ экендигин белгилейт:

1. Мындай картотеканын ачыктыгы жана дайыма толукталып такталууга мүмкүн экендиги,

2. Сөздүк түзүү ишинин ийкемдиги жана тездиги.

Аталган кеңешменин чечими менен Францияда эки борбор уюштурулат да, алардын иш-аракети компьютердик лексикографиянын өнүгүшүнө зор өбөлгө түзөт. Франсуз тилинин буга чейин жарык көргөн сөздүктөрү толук бойдон компьютерге жүктөлүп, ушул тилдин сөздүк корунун генералдык тизмеги кураштырылат. Ошол эле маалда XVI-XX кылымдагы акын-жазуучулардын чыгармалары боюнча көрсөткүч сөздүктөр алынат. 1960-жылы Нансиде франсуз тилинин алтын казынасын түзүү үчүн атайын изилдөө борбору уюштурулат.

Ошентип, Галларат борбору төмөнкү максат-милдеттерди аркалайт:

1. Ар түрдүү жазуудагы жана тилдеги тексттердин үлгүлөрүн мүмкүн болушунча компьютерге жүктөө

2. Бул тексттердин негизинде анда камтылган бардык тилдик бирдиктердин колдонуш өзгөчөлүктөрүн каттоо,

3. Сөздүн, сөз айкашынын, морфеманын, тыбыштын, муундун, муунактын, тамганын ар кандай типтеги көрсөткүч, жыштык сөздүктөрүн түзүү.

4. Мындан алынган натыйжаларды лексикологиялык, лексикографиялык, психоллингвистикалык изилдөөдө, машина котормосунда пайдалануу.

Аталган борбордо баш-аягы латын, италия, немис, англис, орус, грек сыяктуу 10 тилдин материалдары иликтөөгө алынат. Анын жыйынтыгы сөздүк түрүндө басмадан чыгарылып, электрондук картотекасы компьютерде сакталат.

1960-70-жылдарда компьютердик лексикография багытындагы борборлор бир катар өнүккөн өлкөлөрдө уюшулат. Алардын негизгилери:

1. Лейдендеги франсуз тили борбору,
2. Гетеборгдогу швед тили борбору,
3. Прагадагы чех тили борбору,
4. Будапештеги венгер тили борбору,
5. Вашингтондогу англис тили борбору,
6. Оксфорддогу англис тили борбору ж.б.

Лексикографиялык базалар

Франсуз тилинин алтын казынасы. Электрондук картотеканын негизинде франсуз тилинин түшүндүрмө сөздүгүнүн түзүлүшү – дүйнөлүк масштабда алгач ирет ишке ашырылган эң чоң жана эң олуттуу дорбор болуп эсептелет. Картотека 90 миллион сөз колдонушту камтыган эбегейсиз көлөмдөгү жана ар түрдүү жанрдагы тексттердин негизинде түзүлгөн. Бул тексттер 5 жыл бою компьютерге жүктөлөт.

Текстеги сөздү сөздүктөгү сөзгө айландыган соң XIX-XX к. га таандык 175 миң ар башка сөз алынган. Бул тизмеге 500 миң термин жана 125 миң ар кандай энциклопедиялардан, сөздүктөрдөн алынган сөз менен толукталып, франсуз тилинин сөздүк казынасы 800 миң сөзгө жеткирилет. Казынанын бир бөлүгү 15 томдук түшүндүрмө сөздүк түрүндө басылып чыгарылат.

Франсуз тилинин алтын казынасын түзүүдөн алынган эн ийги натыйжа - сөздүн маанисин ачып берүү үчүн топтолгон мисалдардын иллюстративдик корпусу. Бул максатта 70 миллион сөз колдонушун камтыган 1002 адабий текст иликтөөгө алынып, компьютерге жүктөлөт. Ага 20 миллион сөз колдонуштагы 416 техникалык тексттер кошумчаланат.

Ошентип, эбегейсиз зор 100 миллион көлөмдөгү тексттен сөздүккө алынган сөздөр бөлүнүп алат да, энчилүү аттар чыгарылган соң ар бир сөз үчүн

компьютердик картотека түзүлөт. Булардын ичинен омонимдер кол менен ажыратылат. Сөздүк түзүүнүн калган баскычтары лексикографтар тарабынан ишке ашырылат.

Немис тилинин лексикографиялык базасы. Франсуз тилинин алтын казынасы жана 800 миң сөздүк сөздүк базасы компьютердик лексикографиянын өнүгүшүнүн башталыш этаптарына туура келет. Компьютер техникасы менен технологиясынын сапаттык жактан өнүгүшү, соңку муундагы компьютерлердин пайда болушу жана алардын жадысынын эселеп кеңейиши, ошондой эле ийкем программалардын иштелип чыгышы бул багыттын өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

Компьютер техникасынын бул мүмкүнчүлүктөрүн толук пайдалануу Мангейм шаарында уюшулган немис тилинин лексикографиялык базасында ишке ашырылган.

Немис тилинин лексикографиялык базасы үч бөлүктөн турат:

- 1) сөздүк базасынан,
- 2) тексттик базадан,
- 3) алынган натыйжалар базасынан.

Булардын ичинен сөздүк базасы немис тилинин буга чейин иштелип чыккан 11 сөздүгүнүн электрондук версиясын ичине камтыйт. Анда аталган сөздүктөр сөз тизмеги боюнча бириктирилип, толукталып такталып, ар бир сөздүн түшүндүрмөсүнө шилтеме берилет.

Тексттик база Мангейм тексттеринин корпусун, Бонндо даярдалган Батыш жана Чыгыш Германия гезиттеринин тексттерин ичине камтыйт. Алардын жалпы көлөмү - 7 миллион сөз колдонуш. Иштин жүрүшүндө бул көлөм 50 миллион сөз колдонушка жеткирилет.

Жогорудагы сөздүктөрдү жана тексттерди компьютерде иштетүү аркылуу немис тилинин 200 миң сөздү камтыган лексикографиялык базасы иштелип чыгат.

Компьютерлик лексикографияда ишке ашырылган сөздүк дорборлору жогорудагылар менен эле чектеле бербейт. Эгерде аталган дорборлор компьютердин аркылуу жана лексикографтардын катышуусу менен ишке ашырылса, көрсөткүч сөздүктөрдү жана жыштык сөздүктөрдү түзүү иштери толук бойдон компьютер аркылуу алына баштайт.

Бул максатты ишке ашыруудагы эң чоң тоскоолдук - тексттеги сөз формасынан автоматтык жол менен сөздүктөгү сөздү алуу маселеси. Ал Европанын бул катар тилдери үчүн ийгиликтүү чечилген. Бирок бир да түрк тили үчүн бул маселе күнү бүгүнкүгө чейин өз чечилишин таппай келет.

Бул багыттагы экинчи чоң маселе - омонимдерди ажыратуу маселеси. Тилекке каршы, бул маселе да түркологияда алигиче чечиле элек.

Ошентип, Батыш Европада көптөгөн тарыхый эстеликтердин, эпос-дастандардын, көрүнүктүү акын-

жазуучулардын чыгармаларынын көрсөткүч сөздүктөрү менен жыштык сөздүктөрү компьютер аркылуу түзүлгөн жана да түзүлүүдө.

Көрсөткүч сөздүк - тексттеги ар бир сөз жана сөз формаларынын колдонулуш дарегин (бет же/жана сап номурун) так көрсөткөн сөздүк. Сөздүктүн бул түрүн түшүндүрүү үчүн, маселен, «Манас» эпосунун Жусуп Мамай нускасынан алынган 6 сап төмөнкү үзүндүгө кайрылып көрөлү:

- 1 - Тоо упурап жер болду,
- 2 - Зоо упурап чөл болду,
- 3 - Жер жыртылып сай болду,
- 4 - Сай кубулуп саз болду,
- 5 - Саз козголуп көл болду,
- 6 - Көл байып чөл болду.

Үзүндүнүн көрсөткүч сөздүгү төмөнкүчө берилет:

Сөз жана сөз формасы	Колдонуу дареги (сап №)	Сөз жана сөз формасы	Колдонуу дареги (сап №)
<i>байы-</i>		<i>көл</i>	5-6
<i>б.п</i>	6	<i>кубул-</i>	
<i>бол-</i>		<i>к.уп</i>	4
<i>б.ду</i>	1-6	<i>саз</i>	4-5
<i>жер</i>	1,3	<i>сай</i>	3-4
<i>жыртыл-</i>		<i>тоо</i>	1
<i>ж.п</i>	3	<i>упура-</i>	
<i>зоо</i>	2	<i>у.п</i>	1
<i>козгол-</i>		<i>чөл</i>	2
<i>к.уп</i>	5		

Көрсөткүч сөздүктө текстте колдонулган ар сөз менен анын бардык грамматикалык формалары жана даректери толук камтылып, ар бир сөз жана сөз формасы ошол текстке байланат. Мындай өзгөчөлүк башка типтеги сөздүктөр үчүн мүнөздүү эмес. Алсак, Сагымбай жана Саякбай сындуу залкар эки манасчыбыз мурастаган нускалардын негизинде түзүлгөн «Манас» эпосунун чоң көрсөткүч сөздүгү манаस्ताануу багытында иштеген тилчи, фольклорчу, адабиятчы, тарыхчы, маданиятчы ж.б. адистер үчүн дастандын текстине сөз аркылуу чыгуучу бирден бир ачкычтын милдетин аткарат. Буга аталган көрсөткүч сөздүктөн алынган *аккаңкы* сөзүнүн макаласын мисал катары келтирүүгө болот:

АККАҢКЫ

алдыңкы кашы жазы
чабылган ээрдин бир түрү

K1:229-27, K2:62-58, 148-7, 243-44,
O3:287-27

а.га K3:201-17, K4:13-94, 124-49, 187-29

а.ны K1:65-10, 176-90, 189-110, K2:62,
K5:66-95, 69-64, 257-14

а.нын K3:42-68, 100-52, K4:89-14, 96-66.

Мында ээрдин бир түрүн билдирген бул сөз эпосто сөздүктөгү *аккаңкы* турпатында да, жөндөмөнүн *-га*, -

ны, -нын мүчөлөрү уланган формада да колдонулганы ачыкка чыгат. Бул формалардын колдонуу даректери минтип чечмеленет:

а) К тамгасы Саякбайдын, О тамгасы Сагымбайдын вариантын, кийинки сан варианттын том номурун билдирет,

б) сызыкчанын сол жагындагы сан бет номурун, оң жагындагы сан сап номурун көрсөтөт.

Ошондо макаланын чечмелениши: *аккаңкы* сөзү Саякбайдын 1-томунун 229-бетиндеги 27-сапта, 2-т. 62-б. 58-сапта, 148-б. 7-сапта, 243-б. 44-сапта, Сагымбайдын 3-томунун 287-б. 27-сапта колдонулат. Бул сөздүн калган формалары кайсы даректе кездешкени ушундай эле жол менен тастыкталат.

Тил таанымда бул типтеги сөздүк ар кандай версияда аткарылышы мүмкүн. Маселен, «Манас» сөздүгү кыргыз окурмандарына арналып түзүлсө, анда сөздүккө камтылган ар бир сөздүн маанисине кыска түшүндүрмө берүү талап этилет. Эгерде мындай сөздүк чет элдиктерге арналса, сөздүктөгү сөздөр чет тилге которулууга тийиш.

Жапан тилинин лексикографиялык базасы. 1980 де Киото университетинде жапан тилинин лексикографиялык базасын иштеп чыгуу долбору ишке ашырылат да, анда эки түрдүү маалымат камтылат:

- 1) жапан тилинин сөздүк системасы,
- 2) англисче-жапанча сөздүк системасы.

Мында ар сөздүн макаласы бири-бири менен байланыштырылат да, ар кандай белги, символ жана тамгалар менен белгиленет. Сөздүктүн компьютердик версияларында мындай байланыштарды ачыкка чыгаруу үчүн атайын программалар түзүлөт.

Ошентип, жапандардын өйдөкү эки системасында сөздүн түшүндүрмө бөлүгү автоматтык жол менен синтаксистик жана семантикалык анализден өткөрүлөт да, ал аркылуу компьютер тарабынан текст түшүнө турган деңгелге жеткизилет. Муну ишке ашыруу үчүн америкалык окумуштуу Вудс тарабынан иштелип чыккан *өтмөктөрдүн кенейтилген желеси (augmented transition network, расширенный сеть переходов)* атуу формализм колдонулган.

Маселен, жогорудагы англисче-жапанча сөздүктүн ар бир котормо эрежеси *шарт, аракет* жана *келерки абал* тибиндеги үчилтиктен турат. Сөздүктүн компьютердик версиясын түзүү үчүн 500 эреже жана 150 абал талап этилген. Сөздүктө орун алган жаңылыштыктар кол менен түзөтүлгөн.

Англисче-жапанча сөздүктүн компьютердик версиясындагы ар бир сөз төмөнкүдөй маалыматтар менен коштолгон:

- 1) сөздүн колдонулушуна тиешелүү сандык жана сапаттык маалыматтар;
- 2) чет сөздөрдүн төркүнүн көрсөткөн маалымат;
- 3) сөздүн кайсы тармакка тиешелүү экендиги;
- 4) сөз түркүмдүк белгиси;

- 5) уңгулаш сөздөр;
- 6) сөздөн жасалган туунду сөздөр;
- 7) татаал сөздөр;
- 8) сөздүн айтылышы;
- 9) грамматикалык формалары;
- 10) жапанча котормолору;
- 11) фразеологияга катышы;
- 12) грамматикалык өзгөчөлүктөрү;
- 13) антонимдик, синонимдик катыштары ж.б.лар.

Жапан тилинин сөздүк базасы морфологиялык анализди ишке ашырган программаны чогуу камтыйт. Ал Киото университетинде түзүлүп, тексттеги сөздү сөздүктөгү формасына айландырууга жөндөмдүү. Программа сынактан өткөрүлгөн. Анын натыйжалуулугу 98% экендиги аныкталган.

Англисче-жапанча базага да англис тилинин өйдөкүдөй лемматизатору киргизилген. Сөздүктүн түшүндүрмө бөлүгүндөгү тексттер да өзүнчө файлга жазылгандыктан, компьютердин жадысы дээрлик үнөмдөлгөн. Мындагы текстке чыгуу үчүн 1 секундка жетпеген убакыт талап кылынат. Азыр аталган базалар семантикалык база түзүү үчүн колдонулууда.

Оксфорд сөздүк базасы. Канаданын Ватерлоо шаарында аталган долборду ишке ашыруу үчүн 650 оператор бир нече ай бою Оксфорд сөздүгүнүн 13 томдугун компьютерге жүктөшкөн. Кийинчерек сөздүктүн кошумча дагы 4 томдугу компьютерге жүктөлгөн.

Ошентип, компьютерге жүктөлгөн Оксфорд сөздүгү 500 миң сөздү жана бул сөздөрдүн ар биринин маанисин ачып көрсөткөн 2,5 миллион мисалды ичине камтыйт. Иштин башталышында бул долборго жалаң гана тилчи-окумуштулар тартылса, иштин кийинки этаптарында программистер да тартылган. Сөздүктүн электрондук версиясы толуктап тактоого ачык болбогондуктан ал Оксфорд сөздүгүнүн жаңы басылышына негиз болгон. Азыр өйдөкү база Хорнбинин сөздүгү, Коллиндин сөздүгү, англис тилинин идиомалар сөздүгү, Оксфорд шилтеме сөздүгү, Жоунздун фонетикалык сөздүгү ж.б. сөздүктөр менен толукталууда.

Ван Даленин сөздүк базасы. Бул базаны түзүү жеке эле илимий мекемелер үчүн эмес, басма мекемелери үчүн да пайда алып келе турган ишке айланган. Нидерланд тилинин сөздүк базасын түзүү Нийхоф басмасында Ван Даленин жетекчилиги менен ишке ашырылган. Долбор эки тилдеги сөздүк базасын түзүү максатын көздөп, анын бир тили сөзсүз Нидерланд тили болгон. Каржынын тартыштыгынан мисал катары тартылган тексттердин көлөмүн чектөөгө туура келген. Ошондуктан базага төмөнкүлөр киргизилген:

1) Ван Дален тарабынан түзүлгөн нидерланд тилинин сөздүгү;

2) эң көп окулган гезит-журналдардан тандалып алынган чакан тексттер;

3) жаңы сөздөр жана эски сөздөрдүн жаңы маанилери жөнүндө информанттардан топтолгон маалыматтар.

Булардын ичинен Ван Даленин сөздүгү 220 миң сөздү камтыйт. Сөздүк компьютерге жүктөлгөндөн кийин нидерланд тилинин азыркы абалын чагылдырган сөздөр иргелип алынып, 80-90 миң көлөмдөгү дал ушундай сөздөрдү гана базага киргизүү жагы пландаштырылат. Бул максатты ишке ашыруу 3 лексикографка жүктөлөт да, алардын ар бири бири-бири менен макулдашпай туруп аталган сөздүктөгү сөздөрдү азыркы тилге тиешелүү деген белги менен баштан аяк белгилеп чыгышат. Андан соң бул 3 тилчи-лексикографтын белгилери салыштырылып, азыркы тилге тиешелүү сөздөр иргелип алынат.

Ошол эле маалда сөздүктүн котормо жана түшүндүрмө бөлүктөрүн “*түшүнө турган*” программа иштелип чыгат. Компьютер аркылуу нидерланд тилинин түшүндүрмө сөздүгүнүн материалдары топтолот.

Сөздүктүн базасы төмөндөгүдөй бөлүктөрдөн турат:

1) сөздүккө алынган сөз жөнүндө техникалык маалыматтар: маселен, сөздүн ар башкача жазылышы, транскрипсиясы, колдонуу жыштыгы, грамматикалык мүнөздөмөсү, ар бир маанисинин макал-лакаптарда колдонулушу;

2) сөздүн маанисине түшүндүрмө берүү, ар бир маанинин колдонуу тармактары жана синонимдер,

3) ар бир сөздүн жана алардын тиешелүү маанилеринин синтаксистик жана семантикалык валенттүүлүгү.

Ошентип, сөздүк базасы эң чоң максатты көздөйт:

а) нидерланд тилинен котормо сөздүктөрдү жасоо максаты,

б) нидерланд тилиндеги сөздөрдүн маанисин ачып берүү максаты,

в) басма тарабынан 21 сөздүктү басып чыгаруу максаты ж.б.

Соңку максатты ишке ашыруу үчүн ар кандай типтеги төмөнкү сөздүктөр иштелип чыгат:

1) нидерланд тилин ар кандай үлгүдөгү сөздүктөрү;

2) нидерландча-франсузча сөздүктөр;

3) нидерландча-немисче сөздүктөр;

4) нидерландча-англисче сөздүктөр;

5) франсузча-нидерландча сөздүктөр;

6) немисче-нидерландча сөздүктөр;

7) англисче-нидерландча сөздүктөр;

8) аталган сөздүктөрдүн окуучуларга арналган электрондук версиялары;

9) жогоруда аталган бардык сөздүктөрдүн китеп түрүндөгү версиялары.

Буга кошумча бардык сөздүктөр тиешелүү тилдердин салыштырма грамматикасы менен

коштолот да, сөздүктөгү макалаларда аталган грамматикаларга шилтеме берилет.

Жыйынтыктап айтканда, азыркы учурда сөздүк түзүү технологиясында эки чоң өзгөчөлүк байкалат:

1) бардык сөздүктөр тилдин грамматикалык өзгөчөлүгүн чагылдырган салыштырма-типологиялык маалыматтар менен коштолууда;

2) өнүккөн өлкөлөрдө сөздүктөр китеп түрүндө эмес, колдонууга жеңил жана арзан болгон электрондук версияда даярдалууда.

Электрондук сөздүктөр эки түрдө болот: оффлайн жана онлайн сөздүктөр.

Оффлайн сөздүктөр - компьютерге орнотулган программа. Ал интернетсиз эле телефон же планшет аркылуу падаланууга мүмкүндүк берет.

Онлайн сөздүктөр - интернет байланышы аркылуу гана колдонуучу сөздүктөр. Булардын ичинен колдонууга эң жөнөкөйү жана көпчүлүккө жеткиликтүүсү - оффлайн сөздүктөрү. Бул Bisoftware компаниясы, ABBYY Lingvo комплекси ж.б.ларга тиешелүү.

Учурдагы электрондук сөздүктөр тармактар боюнча адистешүүдө. Буларда, маселен, ABBYY Lingvo компаниясы техника-технологиялык, юридикалык, экономикалык, финансылык, медициналык жана башка тармактардын сөздүктөрүн чыгарууда. Lingvo'нун жаңы версияларына актуалдуу лексика улам кошулуп турат.

Кетирилген каталар да оңдолуп турат. Lingvo онлайн сөздүгү учурда лидердик позицияны ээлөөдө. Ал - жаңы баштоочулар жана улантуучулар үчүн универсалдуу, ыңгайлуу, түшүнүктүү жана толук сөздүк.

Сайтта катталууга, котормолордун үлгүлөрүн сактап коюуга ыңгайлуу. Үйрөнүүдөгү прогрессти тактоого, үйрөнгөн жаңы сөздөрдү кошуп турууга болот. Сайттын кемчилдиги - кеч жүктөлгөнүндө.

Терминологиялык базалар

Терминологиялык базалар (ТБ) - компьютердик лексикографиясындагы жаңы кубулуш. Бирок буга карабастан алар учурдагы өнөр жайлык масштабда колдонулган машина котормосунун негизин түзүүдө. Бул багыттын тездик менен өнүгүшү эки учурга байланыштуу:

1) азыркы учурдагы эбегейсиз сандагы илимий-техникалык терминдерди топтоо жана иретке салуу зарылчылыгына;

2) аталган максатты ишке ашыруу багытында информациялык жана компьютердик технологиялардын зор мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу зарылчылыгына.

Терминологиялык базалардын өнүгүшүндө эки багыт өзгөчө мааниге ээ:

- 1) европа багыты,
- 2) канада багыты.

Булардын ичинен Европада терминологиялык база автоматтык сөздүктүн бир түрү катары каралып, машина котормосунун бир бөлүгүн түзөт. Ал эми Канадада болсо терминологиялык базалар менен автоматтык сөздүктү айырмалап, бирин экинчисине карама-каршы коюшат.

Канада багыты боюнча терминологиялык базалар - жеке эле алфавит тартиби боюнча иретке салынган терминдердин топтому, түшүнүктөрдүн жана түшүнүктөргө дал келтирилген терминдердин өзгөчө системасы. Бирок буга карабастан иш жүзүндө канадалык система автоматтык сөздүктүн бир түрү болуп эсептелет.

Терминологиялык базалардын тездик менен өнүгүшү үчүн алардын ортосунда маалымат алмашууну күчөтүү зарыл. Буга эл аралык масштабда чоң көңүл бурулууда. 1980-жылы ЮНЕСКО тарабынан терминологиялык базанын ТЕРМНЕТ аттуу желеси түзүлгөн. Азыр ал өнүккөн өлкөлөрдү тейлөөдө.

Учурда терминологиялык базалар бири бирине шайкеш келбегендиктен бир терминологиялык базадан экинчисине маалымат түздөн түз эмес, кыйыр түрдө жиберилип, кошумча иштетүүдөн өткөрүлүп келет.

Көпчүлүк терминологиялык базалар кош тилдүү. Алар үч бөлүктү ичине камтыйт:

- а) кириш бөлүгүн,
- б) сактоочу бөлүктү жана
- в) чыгыш бөлүгүн.

Ар бир бөлүк өз кызматын аткарат, тактап айтканда, ар бир бөлүк маалыматтарды топтойт, сактайт жана берип турат. Терминологиялык базалардын өнүгүүсүндөгү эң чоң кемчилик – дүйнөлүк мейкиндиктеги түшүнүктөрдүн универсалдуу бирдиктүү классификациясынын жоктугу.

Учурда дүйнө жүзүндө 100 дөн ашуун терминологиялык база бар. Алардын эң негизгилери төмөнкүлөр:

LEXIC - Германиянын улуттук доору түзгөн.

EBRODIKATOM - Европа биримдиги түзгөн.

TEAM - Сиеменс фирмасы түзгөн.

TERMINUM - Норвегиянын мамлекттик катчылыгы түзгөн.

Калган терминологиялык базалар көлөм жактан алда качан чакан.

LEXIC базасы.

Лексикографиялык информация системасы катары машина котормосунда колдонулат. Азыркы учурда бул система төмөнкүлөрдү аткарууга жөндөмдүү:

- чектелген тармакка тиешелүү алфавит тартибинде жайгаштырылган терминдердин тизмесин берүүгө;

- котормочуга жардам иретинде берилген текстти которууга;

- терминдердин түшүндүрмөсүн, колдонуу контекстерин жана аларга тиешелүү библиографияны берүүгө;

- которулган тексттерди редакциялоого жөндөмдүү.

Система диалог режиминде иштейт. Сөздүктөгү маалыматтар эки бөлүктө сакталат:

1. Кош тилдүү сөздүк базасында. Көлөмү - 1,5 миллион термин, анын ичинде: англисче-немисче базада 890 миң термин, франсузча-немисче базада 212 миң термин, орусча-немисче базада 330 миң термин ж.б. Азыр жумушчу терминдердин санын көбөйтүү аракети жасалууда.

Терминдердин көпчүлүгүн, атап айтканда, 80 пайызын сөз айкаштары түзөт. Омонимдер тармак боюнча ажыратылат. Көп маанилүү терминдердин ар бир мааниси ушул эле жол менен даяр котормо түрүндө жана белгилүү тармакка тиешелүү терминдердин тизмеси аркылуу берилет.

2. Кошумча базада. Бул база бир тилдүү сөздүктүн принцибинде түзүлгөн. Тактап айтканда, базага термин катары колдонулган сөз же сөз айкаштары жана буга кошумча аларга тиешелүү ар кандай семантикалык, синтаксистик, прагматикалык маалыматтар берилет.

Кошумча маалымат деп төмөнкүлөр эсептелет:

- терминдин түшүндүрмөсү;

- анын колдонушун тастыктаган мисалдар;
- синоним менен антонимдер;
- жалпы жана жеке терминдерге шилтемелер;
- белгилүү бир тармакка тиешелүү адабияттарга шилтемелер.

Система топтолгон жана белгилүү болгон котормолордун архиви менен жабдылган. Базадагы котормолорго ачкыч сөз, түшүнүк, дорбор, жабдык, контрактын аты өндүү белгилер аркылуу жетүүгө болот.

LEXIS аркылуу ишке ашырылган котомолордун үлүшү кайсы тилден которулганына карай төмөнкүчө бөлүнөт:

- а) англисчеден - 70%
- б) франсузчадан - 20%
- в) орусчадан - 5 % ж.б.

Британия терминологиялык базасы. Манчестер университетинин демилгеси менен жана Европа терминологиялык базасынын тажрыйбасын үйрөнүү аркылуу ишке ашырылган.

Базанын максаты – бардык тармактар боюнча англис тилиндеги илимий жана техникалык терминдерди топтоо, сактоо жана кайра иштетүүнүн улуттук борборун түзүү.

Англис тили дүйнөдөгү негизги эл аралык тил болгондуктан котормо маселесин чечүү англис тилиндеги мамлекеттер үчүн башка өнүккөн

мамлекеттерге караганда анчейин деле зарылдык туудурган эмес.

Ошондой болсо да, соңку мезгилдерде дүйнө жүзү боюнча жүгүрүүгө чыгарылган маалыматтардын эбегейсиз ташкыны англис тилинин ички биримдигине жана англис терминологиясынын калыпташкан бүтүндүгүнө коркунуч алып келүүдө.

Аталган долбордун максаты бүткүл дүйнөдөгү англисче терминдердин колдонулушун жана билим берүү мейкиндигинин англис тилинин нормаларына шайкеш келтирүү деп табылат. Тактап айтканда, долбор аталган багыттарды саясий, илимий жана идеологиялык жактан тексеп башкаруу максатын көздөйт.

Маалыматтардын көлөмү жактан да, аткарган кызматынын түрдүүлүгү жактан да Британия лингвистикалык базасы буга чейин белгилүү болгон бардык терминологиялык базалардан ашып түшөт. Ошол эле маалда басма ишине да өзгөчө басым жасалат. Долбор башынан эле бир жана көп тилдүү терминологиялык сөздүктөрдү түзүүгө багытталып, төмөнкү терминологиялык сөздүктөрдү басып чыгаруу максатын көздөйт:

- 1) жалпы терминологиялык сөздүктөрдү;
- 2) техникалык же атайын терминологиялык сөздүктөрдү;
- 3) терминдерге берилген аныктамалардын сөздүктөрүн;

- 4) терминдердин тизим сөздүктөрүн;
- 5) Британия стандарттар сөздүктөрүн.

Лингвистикалык база төмөнкү категориядагы керектөөчүлөрдүн суроо-талаптарын канааттандыруу максатын көздөйт:

- 1) котормочу жана референттердин;
- 2) техникалык адабияттардын авторлорунун;
- 3) илимий техникалык малыматтар менен алектенген журналистердин;

- 4) ушул эле багытта иштеген адистердин ж.б..

Керектөөчүлөрдүн суроо-талаптары төмөнкү параметрлер боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн:

- 1) термин жөнүндөгү жалпы маалыматар,
- 2) терминдин котормо эквиваленттери,
- 3) терминдердин түшүндүрмөлөрү,
- 4) терминдин колдонуу өзгөчөлүктөрү жана контекстери,
- 5) терминдин ишендүүлүк коду,
- 6) терминдердин синонимдери,
- 7) терминдердин булагы, тармагы,
- 8) фразеологиялык терминдер ж.б.лар.

База компьютердик лингвистер, лексикографтар, терминологдор, стандартташтыруу эксперттери, чет тил мугалимдери, китепканачылар, тилди пландаштыруу жана тил саясат багытындагы адистер ж.б.лар үчүн эң баалуу маалыматтарды камсыз кылууга жөндөмдүү.

База ачык режимде иштейт. Бирок андан алынган бардык малыматтар сатылат. Керектөөчү тийешелүү

малыматтарды басылган түрдө да, же электрондук версияда да алышы мүмкүн.

База улам толукталып, такталып, өркүндөтүлүп турат. Аны үчүн керектөөчүлөр менен кери байланышта иштейт. Эгерде керектөөчү кандайдыр бир баалуу сунуш киргизсе, ага ылайык акы төлөнүп турат. Учурда базанын жаны муундагы версиясы иштелүүдө.

TEAM терминологиялык базасы. База Сиенс фирмасынын лингвистикалык кызмат бөлүмү тарабынан иштелип чыккан. Базанын көлөмү 1,5 млн. терминди камтыйт. Ар бир термин өзүнчө сөздүккө чыгарылып, маани жактан түшүндүрмөсү жана ар бир түшүнүктү туюнткан башка тилдеги котормосу берилет.

Ошентип, базанын ар башка тилдеги түшүндүрмө жана котормо бөлүктөрүн бирге эсептегенде термин-макалалардын жалпы саны 3 миллионго жетет.

Учурда база 8 тилдеги терминдер боюнча толук маалымат берүүгө жөндөмдүү. Алар - немис, англис, француз, испан, орус, италия, португал жана нидерланд тилдери. База араб, кытай, жапан, корей ж.б. чыгыш тилдеринин эсебинен кеңейтилүүдө.

Ар бир термин аталган 8 тилдеги түгөйлөрү менен коштолот. Эгерде берилген түшүнүк тигил же бул тилде колдонулушун таппаса, ал тил үчүн терминдин түгөйү эмес, сыпатталган түшүндүрмөсү келтирилет. Эгерде термин көп маанилүү болсо, анын ар бир мааниси сөздүктөгү өзүнчө макала түрүндө берилет.

Бирок керектөөчү үчүн көп маанилүү терминдин бардык маанилери топтолуп, бир макалага бириктирилип берилет. Демек, мында базадагы терминдин формасы менен мааниси *бирме бир шайкеш келери (одно-однозначное соответствие)* - өтө олуттуу көрүнүш.

Ошондой эле бул принцип омонимдерди берүүдө да сакталат. Тактап айтканда, ар бир омоним базадагы өзүнчө сөздүк макаласы түрүндө түшүндүрүлөт. Базага кирүү терминдердин алфавиттик көрсөткүчү аркылуу ишке ашырылат да, анда ар бир терминдин макаласынан базадагы өз дарегине карай шилтеме берилет.

Базанын негизги максаты – терминдерди стандартташтыруу эмес, аларды топтоштуруу, сактоо, толуктоо жана түшүндүрүп сыпаттоо аркылуу ар башка тилдеги атайын текстер менен иштеген котормочуларга көмөк көрсөтүү.

База төмөнкү амалдарды аткарууга жөндөмдүү:

1) негизги деп тандалып алынган тилдин эрежесине ылайык алфавит тартибинде жайгаштырылган терминдердин тизимин түзүү;

2) белгилүү бир чен-өлчөм (критерий) менен терминдердин макаласын тандап алуу. Мында чен-өлчөм катары төмөнкү белгилер тандалып алынышы мүмкүн:

а) терминдин колдонуу тармагы же тармактардын тобу,

б) термин колдонулган тил же тилдердин тобу,
в) терминдин макаласынын жашы (жылы, айы, күнү ж.б.)

г) терминдин макаласын базага киргизүүгө жоопкер болгон адистин аты-жөнү,

д) термин аркылуу белгиленген курал-жабдык, тетик, түзүлүш, система,

е) малыматтын булагы ж.б.

Мындан сырткары базаны дисплей аркылуу түздөн түз которуу ишине колдонууга да болот.

Базанын өзөгүн лексикографиялык бөлүм түзөт. Бөлүм техникалык сөздүктөрдү басып чыгаруу менен алектенет.

Ошол эле маалда сөздүктү басып чыгаруу жагынан дүйнөдө буга теңдеш келчүү кубаттуу система азыркыга чейин түзүлө элек. Тактап айтканда, сөздүктү басып чыгаруу жөнүндө чечим кабыл алынгандан аны басып, сатыкка чыгарууга чейин алты ай гана убакыт талап этилет.

Базанын көлөмү эбегейсиз чоң болгондуктан, аны тейлөөнү жеңилдетүү үчүн база бир нече массивке бөлүштүрүлөт. Белгилүү бир техникалык системага, ишмердүүлүккө же башкаруу системасынын бир бөлүгүнө тийешелүү терминдер бир гана массивге киргизилет. Ошол эле маалда массивдердин кесилишине, кандайдыр бир терминдердин кайталашына да жол берилбейт.

Сөздүктөгү макалалар бир өңчөйлөштүрүлүп, бир стандартка баш ийдирилгендиктен, башка терминологиялык базалар менен маалымат алмашууга мүмкүнчүлүк туулат.

Макаланы базага киргизүү үчүн 7 милдетүү жана 10 милдетүү эмес талапты аткаруу зарыл.

Булар ичинен милдеттүү талаптар төмөнкүлөр:

1) терминдин жалгыз гана бир мааниде чечмелениши,

2) макаланын сапат жактан бааланышы. Мында «стандартуу термин», «жумушчу термин» өңдүү белгилер пайдаланылат,

3) терминдин базага киргизилген же оңдоп такталган күнү,

4) макаланын жасалышына жоопкер топтун аты,

5) бир же бир нече тармактын бөлүмдөрүнө шилеме,

6) терминдин сөзгө, сөз айкашына же фразеологизимге тиешелүү экендигин билдирген маалымат,

7) терминдин булагы.

Акыркы эки пункт ар бир тил боюнча өз - өзүнчө толтурулат.

Кошумча талапка байланыштуу маалыматтар төмөнкүлөрдү камтыйт.

1) ар бир тил үчүн терминдин ошол тилдеги түшүдүрмөсү же башка тилден котормосу алынат,

2) терминдин колдонуу контексттери ар башка тилде маани жактан бири бирине дал келбегендиктен, алар ар бир тилдеги терминдин колдонушун гана ачыкка чыгарат,

3) эгерде терминдин макаласы базага алгач ирет киргизилип жатса, анда термин алынган тилге шилтеме берилет,

4) терминдин колдонуу чөйрөсүнүн чектелиши көрсөтүлөт,

5) терминдин айтылышына жана грамматикалык өзгөчөлүгүнө байланыштуу маалыматтар берилет; мында көбүнчө сөз түркүмдүк белгилери, стилдин түрлөрү көрсөтүлөт,

6) терминдин колдонулушуна байланыштуу сунуштар берилет,

7) көп сөздөн турган терминдер үчүн ар сөзү боюнча издөөнү жеңилдетүү максатында алардын баарына бирдей шилтеме берилет,

8) ар бир терминге байланыштуу библиографиялык маалыматтар көрсөтүлөт,

9) берилген терминдин макаласы тиешелүү шилтемелер менен жабдылат.

Ар бир тил үчүн сөздүктөгү макалада бир нече синоним учурашы мүмкүн. Ошондуктан терминдердин алфавиттик тизимин алууда негизги тилдеги ар синоним үчүн өзүнчө макала автоматтык түрдө жаратылат. Анда бардык керектүү маалыматтарга же баштапкы макалага шилтемелер берилет. Ошол эле

маалда кыскартылган сөздөр синонимдин жекече түрү катары каралат.

Соңку мезгилдерде терминологиялык база тексттик процессор менен бириктирилип, бир бүтүн система түзүлгөн. Мунун натыйжасында котормочу аталган система менен түз иштөөгө мүмкүнчүлүк алып, котормонун сапаты да, тездиги да бир далай жогорулаган. Азыркы учурда TEAM Сиенс терминологиялык базасынын өркүндөтүлгөн жаңы версиялары иштелүүдө. Алар бул фирма үчүн олуттуу кирешелерди алып келүүдө.

Колдонмо семиотика

Адам баласынын жашоо-турмушу жана иш-аракети информация иштетүү менен тыгыз байланыштуу. Мындай милдетти аркалоо үчүн адам баласы табигый жана жасалма коммутативдик системди пайдаланат. Бул эки системдин: биринчисин, кадимки кыргыз, казак, түрк, өзбек, англис, немис, орус жана башка ушул сыяктуу тилдер түзсө, экинчисин, математика, физика жана химия тилдери, формулалар, жолдо жүрүү эрежелери жана башка ушу сыяктуу көптөгөн жасалма системдер түзөт.

Табигый тилдер да, жасалма тилдер да семиотикада белгилер системасы деп эсептелет. Алардын ичинен адам баласынын жашоо - турмушундагы негизги орунду табигый тил (*natural language*) ээлейт.

Семиотикалык башка системалар сыяктуу эле табигый тилди түзүүчү негизги элемент болуп *белги* эсептелет.

Адам баласы пикир алышуу процессинде сырткы чөйрөдөгү объектер, референттер жөнүндөгү кабарды акустикалык, графикалык, биоэнергетикалык, жарык нуру сыяктуу сигналдардын жардамы менен кабылдайт жана ошол эле сигналдар аркылуу бул туурасында башка бирөөгө билдирип турат.

Кыскасы, пикир алышуу информацияны иштетүү аркылуу ишке ашырылат.

Ошентип, табигый тилде да, жасалма тилде да информацияны иштетүү белгилик (семиотикалык) ситуация деп аталган жагдай менен тыгыз байланышат. Белгилик жагдай минимум үч компонентти өз ичине камтыйт, атап айтканда:

- *референт* - чындыктагы объект,
- *сигнал* - референтти алмаштырган объект,
- *сигналдын интерпретатору* - адам, айбан, компьютер же башка кибернетикалык түзүлүш.

Табигый тилде референт менен сигналдын ортосундагы байланыш чындыкты таанып билүү аркылуу адам баласы тарабынан түзүлөт жана ал адамдын аң-сезиминде сакталат.

Дал ушул шарттуу байланыштын адамдын аң-сезиминде сакталышынын натыйжасында сырткы чөйрөнүн белгилүү бир объектиси, мисалы, айтылган же жазылган сөз, ошол адам үчүн сырткы чөйрөнүн

башка бир объектисинин этикеткасы же сыпаттамасы боло алат.

Мисалы, кыргыз мектептин окуучусу үчүн беш тамгадан турган ЖЫЛКЫ деген графикалык сигнал ЖЫЛКЫны көргөн, билген же зоология мугалиминен уккан учурда гана лингвистикалык сигнал боло алат. Бул айбанатты мурда көрбөгөн, билбеген же зоология сабагына катышпаган окуучу курдаштарына караганда башка ситуацияда болот.

Анткени ал окуучу үчүн ЖЫЛКЫ тизмеги графикалык же акустикалык жактан жөнөкөй гана таасир берген сигнал боюнча кала берет.

Адамдын аң-сезиминде референт менен сигналдын ортосундагы байланыш сөз белгиси аркылуу ишке ашырылат.

Ар бир белги эки жактуу психикалык бирдикке жатат. Белгинин *белгилөөчү* деп аталган жагын реалдуу сигналдын (биздин учурда - ЖЫЛКЫ деген акустикалык же графикалык тизмектин) аң-сезимдеги чагылышы түзсө, экинчи жагын *белгиленүүчү* деп аталган чындыктагы реалдуу объекттин (биздин учурда - кадимки ЖЫЛКЫнын) аң-сезимдеги чагылышы түзөт.

Демек, *белгилөөчү* (означающее) жак да, *белгиленүүчү* (ознаемое) жак да психикалык табиятка ээ болот. Алардын бири адамдын аң-сезими аркылуу реалдуу сигналды, экинчиси реалдуу референтти алмаштырат. Ошондуктан *белги* деп

белгилөөчү жак менен белгиленүүчү жактын ажырагыс биримдиги аталат.

Референт катарында жалаң гана туюп сезилген реалдуу объектилер эмес, жадыбызда элестетилген же реалдуу турмушта кезикпеген нерселер да кызмат кылат. Буга тектеш тилдерден төмөнкүдөй мисалдарды келтирүүгө болот.

Сал.: кырг. *шайтан* - түрк. *şeytan* - каракалп. *жсин* - казак. *сайтан* - өзбек. *шойтон*; кырг. *ажыдар* - түрк. *ejderha* - каракалп. *айдарха* - казак. *айдалар* - өзбек. *аждахо*; кырг. *периште* - түрк. *telek* - каракалп. *периште* - казак. *періште* - өзбек. *фаришта* ж.б.

Ар кандай процесстер: кырг. *ойлоо* - түрк. *düşünmek* - каракалп. *ойлау* - казак. *ойлау* - өзбек. *уйламок*.

Ар кандай катыштар: кырг. *достук* - түрк. *dostluk* - каракалп. *дослык* - казак. *достык* - өзбек. *дустлик*; кырг. *бирдик* - түрк. *birleşik* - каракалп. *аукам* - казак. *одақ* - өзбек. *иттифок*; кырг. *махабат* - түрк. *muhabbet* - каракалп. *мухаббат* - казак. *махаббат* - өзбек. *мухаббат*.

Референт менен сигналдын ортосундагы байланыш тил ээси катышпай түзүлүшү мүмкүн эмес. Референт менен сигналдын ортосундагы байланыш айлана-чөйрөнү андап билүү учурунда адам баласы тарабынан түзүлөт. Ошондуктан адам баласы өзүнүн жашоо турмушунда, айлана-чөйрөнү андап билүүдө чындыктагы объектилер, ар түрдүү кубулуштар, көрүнүштөр жана процесстер туурасында ой жүгүртөт

жана алар жөнүндөгү өзүнүн оюн белгилүү бир сигналдар аркылуу башка бирөөгө кабарлайт. Мындай ыңгайлуу сигналдардын системасы катары, арийне, кадимки тил кызмат кылат.

Ал эми кадимки тилдеги тилдик белгилердин түзүлүшүнө келсек, ал жалпылаштырылган түрдө төмөнкүдөй сыпатталат. Тактап айтканда, семиотикалык белги тил ээсинин аң-сезиминде сакталат да, ал белги R^1 катышы аркылуу чындыктагы r_j объекти (биздин учурда - референт) менен байланышса, R^{-1} катышы аркылуу чындыктагы e_i сигналы (экспонент) менен байланышат. Мында тилдик белгинин биринчи компонентин r_j референтинин аң-сезимде чагылган r_j' белгиленүүчүсү түзсө, экинчи компонентин акустикалык же графикалык e_i сигналынын аң-сезимде чагылган e_i' белгилөөчүсү түзөт.

Демек, r_j референти менен r_j' белгиленүүчүсү өз ара окшоштук ассоциациясына негизделген R^1 катышы аркылуу байланышат. Ушул эле типтеги R^{-1} катышы аркылуу e_i сигналы менен e_i' белгилөөчүнүн ортосундагы байланыш жөнгө салынат. Кыскасы, r_j референти менен r_j' белгиленүүчүнүн жана e_i сигналы менен e_i' белгилөөчүнүн ортосундагы катыш түпнуска (прообраз) менен анын нускасынын (образ) ортосундагы катышка туура келет. Ал эми тилдик белгинин компонентери - r_j' белгиленүүчүсү менен e_i'

белгилөөчүсү - өз ара $\mathbf{R}^*$ тике байланышы аркылуу ажырагыс биримдикти түзөт.

Референт менен сигналдын ортосундагы байланыш тилдик белги жана ошол белгинин ээси болгон адам аркылуу жөнгө салынат. Ал эми тилдик белгинин эки компонентинин ичинен $\mathbf{r}_j'$ белгиленүүчүсүнүн түзүлүшү өтө эле татаал. Анткени ал $\mathbf{r}_j$ референти туурасындагы түркүн түшүнүктөрдү да, анын натыйжасында пайда болгон белгинин ар түрдүү маанилерин да өз ичине камтыйт.

Ошентип, кадимки тилдеги белгилердин пайда болуш схемасын төмөнкүдөй формула менен көрсөтүүгө болот:

$$\text{Тилдик белги} = r_j R^1 r_j' R^* e_i' R^{-1} e_i.$$

Белгиленүүчү жак курамына денотат, десигнат жана коннотат деген компоненттерди камтыйт.

Денотат - референттин бүтүн жана бөлүнбөс психикалык элеси (образы). Ал биздин аң-сезимибизде сырткы чөйрөдөгү объектинин ордун алмаштырат да, тилдик белгинин белгиленүүчү жагын уюштурууга катышат.

Ошентип, денотативдик аталыштын (номинация) табияты референттин аң-сезиминдеги чагылышы эркин түрдө тандалып алынган туш келген сигнал менен байланыштырылгандыгы аркылуу тастыкталат.

Мындай учурда тандалып алынган сигнал референттин жөнөкөй гана эч бир жагын интерпретацияланбай турган этикеткасы же жарлыгы катары кызмат аткарат [Мухамедов, Пиотровский 1986: 9]. Буга мисал кылып энчилүү аттарды алууга болот: *Аккула, Гүлсарат, Каныкей, Рахат, Теңиртоо, Элмырза* ж.б.

Десигнат - референт жөнүндөгү түшүнүк. Ал референттин маани-маңызын анын башкы белгиси (концепт) же белгилеринин топтому (интенционал) аркылуу тастыктайт.

Десигнат да, денотат да биздин аң-сезимибизде референттин ордун алмаштырат. Бирок десигнаттын орун алмаштыруу, референтти чагылдыруу кызматы, денотаттын кызматынан айырмаланып, референттерди топ-топко бөлүштүрүү, жалпылаштыруу мүнөзүндө ишке ашырылат. Демек, десигнат (сигнификат) белгилүү бир топтогу объектилердин эң урунттуу белгилерин чагылдыруу аркылуу аларды башка бир топтогу объектерге карама каршы койот.

Жыйынтыктап айтканда, десигнат - референттин табиятына түшүндүрмө берүүчү тилдик белгинин классификациялык компоненти. Ошондуктан референтке жана анын белгиленүүчүсүнүн семантикалык өзөк компонентине карата ар кандай аталышка ээ болгон сигналдарды ыйгарууга болот.

Белгиленүүчүнүн түзүлүшүндө денотат менен десигнаттын өзүнчө компонент катары орун алышы ириде адам баласынын мээси эки бөлүктөн

куралгандыгы менен байланышат да, оң жана сол жак бөлүктөрүнүн аткарган кызматы бири - бирине дал келбей тургандыгы менен шартталат. Бул багытта жүргүзүлгөн атайын изилдөөлөр мээнин оң жак бөлүгү бүтүн, бөлүнбөс гештальдт, денотат түрүндөгү маалыматтарды тейлегендигин, сол жак бөлүгү аналитикалык, вербалдуу, десигнативдик маалыматтар менен байланыш-катышта болорун кадиксиз далилдейт.

Ошентип, чындыктагы ар бир объект адам баласынын аң-сезиминде бир бүтүн, ичтен бөлүнбөс жана семантикалык жактан башка бирдиктер менен карым-катышта болбогон денотат тейинде же болбосо лингвистикалык башка бирдиктер менен карым-катышта болгон вербалдык форма - десигнат түрүндө чагылдырылат [Мухамедов, Пиотровский 1986:11 – 12].

Референттин аталышына негиз кылынып алынган денотат менен десигнаттын айырмачылыгын энчилүү аттар аркылуу ачык көрсөтүүгө болот.

Маселен, **БИШКЕК** сөзүнүн референти кыргыз журтчулугу үчүн ***Кыргызстандын борбор шаары, башкалаасы*** деген бүтүн, бөлүнбөс денотат аркылуу кабылданат.

Эми бул сөздү төмөнкүдөй учурларда колдонуп көрөлү:

БИШКЕК – *Борбордук Азиядагы эң жашыл шаар.*

БИШКЕК – *Ала-Тоонун кут тарабындагы Сары өзөн Чүйдүн ортосунда орун алган шаар.*

БИШКЕК – *байыркы Жибек жолу өткөн шаар.*

Көрүнүп тургандай, бул үч учурдун үчөөндө тең бир эле **БИШКЕК** референти белгиленди. Бирок мында, өйдөкүдөн айырмаланып, референттин мазмуну контекстке жараша үч өңүттөн аныкталды:

1-экологиялык өңүт – референтти семантикалык башкы, өзөк белгиси боюнча *жашыл шаар* деп тастыктады,

2-географиялык өңүт – референтти семантикалык башкы, өзөк белгиси боюнча *Сары өзөн Чүйдүн ортосунан орун алган шаар* деп тастыктады,

3-тарыхый өңүт – референтти семантикалык башкы, өзөк белгиси боюнча *байыркы Жибек жолу өткөн шаар* деп тастыктады.

Демек, бул үч учурда белгиленген үч белги **БИШКЕК** референтинин жогоруда колдонулган конструкциялардагы десигнаты же сигнификаты деп чечмелениши зарыл.

Тилдик белгинин белгиленүүчү жагынын курамы демейде денотат жана десигнат менен чектелбейт. Анткени адам баласынын өмүр жашоосунда пайда болгон ар бир кырдаал, объект, түшүнүк үчүн өзүнчө белгилерди түзүү зарылдыгы келип чыгат. Кадимки тилде мындай зарылдык денотат менен десигнатты түрдүү кошумча маанилер менен коштоо аркылуу ишке ашырылат.

Ошентип, тилдик белгинин өтмө, фразеологиялык, поэтикалык маанилерде колдонушунун натыйжасында пайда болгон эмоциялык, экспрессивдик, эстетикалык, стилистикалык ж.б. маанилердин биримдиги *коннотат* деп аталат [Мухамедов, Пиотровский 1986: 13].

Коннотаттын бөтөнчөлүктөрүн көрсөтүү үчүн **МАНАС** референтинин Сагымбайдын вариантында келтирилген метафорасын мисал кылууга болот:

*Алтын менен күмүштүн
Ширөөсүнөн бүткөндөй,
Асман менен жериңдин
Тирөөсүнөн бүткөндөй,
Айың менен күнүңдүн
Бир өзүнөн бүткөндөй,
Алды калың кара жер
Жерлигинен түткөндөй!
Ай алдында дайранын
Толкунунан бүткөндөй,
Абадагы булуттун
Салкынынан бүткөндөй,
Асмандагы ай-күндүн
Жарыгынан бүткөндөй!*

Манастын кылычы АЧАЛБАРС референти да залкар айтуучу тарабынан төмөнкүдөй коннотаттар аркылуу сыпатталат:

*Шиберге койсо өрт кеткен,
Шилтегени мурт кеткен.
Тоого чапса, таш кескен,*

*Белге чапса, баи кескен.
Туткан колду талдырган,
Түн ичинде суурса,
Жанган оттой кызарган,
Уруштуу күндө узарган.*

Белгиленүүчү жактын курамындагы коннотативдик маани көпчүлүк учурларда табышмактарда белгиленген референтти (маселен, КИРПИ референтин) сыпаттоо үчүн колдонулат:

*Калдыр - култур каадак,
Бүткөн бою саадак.
Отурганы кишидей,
Оттогону жылкыдай*

Ошентип, тилдик белги белгилөөчү жана белгиленүүчү жактардан турат да, төмөнкүдөй төрт компонентти тикелей курамына камтыйт:

1) *денотат* - референттин бөлүнбөс, бир бүтүн, чулу боюнча чагылышы;

2) *десигнат* - референттин урунттуу деп эсептелген классификациялык белгиси боюнча чагылышы;

3) *коннотат* - денотат, десигнат коштолгон ар түрдүү кошумча маанилердин топтому;

4) *аталыш* – референт үчүн тандалган физикалык сигналдын чагылышы.

Булардын ичинен *денотат*, *десигнат* жана *коннотат* белгиленүүчү жактын түзүмүн уюштурса, соңку *аталыш* белгилөөчү жактын түзүмүн уюштурат.

Мындан сырткары тилдик белги төмөнкүдөй эки объект менен да байланышат:

- 1) *референт* - чындыктагы объект;
- 2) сигнал - акустикалык же графикалык тизмек, маселен, текстте колдонулган сөз формасы, сөз мүчөсү.

Текстте кадимки тилдин лингвистикалык белгилери (сөз колдонуштар, сөз айкаштар, сүйлөмдөр ж.б.) менен жасалма тилдин математика-семиотикалык белгилери да колдонулат. Ошол эле маалда математиканын тили компьютердин да тили экендиги анык. Демек, текстти компьютерде иликтөө жана иштетүү үчүн математикалык белгилердин структурасына токтолуу зарылдыгы туулат.

Белгиленгендей, информацияны берүү жана сактоо максатында жеке эле кадимки тил эмес, ар кандай жасалма тилдер да колдонулат. Мындай тилдердин ичинен борбордук орунду математика тили ээлейт да, өзүнчө бир белгилердин системасын түзөт. Анын семиотикалык өзгөчөлүгүн түшүнүү үчүн, маселен, текстти компьютерде иштетүү же окуу процессинде колдонуу үчүн, математикалык белги менен тилдик белгинин ортосундагы бөтөнчүлүктөргө көңүл буруу талап этилет.

Тилдик белги сыяктуу эле математикалык белги да эки жактуу психикалык бирдикке жатып, белгиленүүчү (математикалык маани) жана белгилөөчү (математикалык символ) эки жактарды ичине камтыйт. Ошол эле учурда математикалык белгилер абстрактуу жана

десигнативдүү мүнөзгө болот. Тактап айтканда, математикалык белгилер, лингвистикалык белгилерден айырмаланып, конкреттүү нерселердин чагылышын (денотатты) жана аны менен байланышкан эмоционалдык, экспрессивдик кошумча маанилерди (коннотаттарды) камтыбайт.

Математикалык белгилердин артында материалдык эмес, адатта, туюп сезилбеген идеалдуу объектилердин тобу турат. Реалдуу объектилер менен бул белгилер көп тепкичтүү жана кыйыр түрдө байланышта болот. Булардын ортосундагы байланыш абстрактуу ойломдун жогорку деңгээлинде турган математикалык белгинин десигнаты абстрактуу ойломдун төмөнкү деңгээлде турган тилдик белгилердин десигнаттары аркылуу чечмеленишинин негизинде түзүлөт. Аталган процесс *денотация* деп аталат.

Бул типтеги денотациянын ишке ашырылышын $f(x)$ функциясынын маанисинен байкоого болот. $f(x)$ функциясы деген бул белгинин мааниси *турактуу чоңдук* жана *өзгөрмөлүү чоңдук* деген десигнаттар аркылуу чечмеленет. Соңкулар болсо кезеги менен *бир, жети, жүз* десигнаттары аркылуу тастыкталат. Ошол эле маалда натуралдык сандардын десигнаттары тилдик белгилердин, атап айтканда, *жети жылкы, жети аркар, жуманын жети күнү* деген сөз айкаштарынын маанилери менен конкреттештирилет. Андан соң тилдик белгилердин денотаттары аркылуу сырткы чөйрөнүн реалдуу же көңүлдө элестетилген

объектилері (*жети жылкы, аптанын жети күнү ж.б.*) менен байланышта болот.

Ар бир математикалык белги математикалык тилдин системасында алган белгилүү бир орду менен мүнөздөлөт. Маселен, математикадагы "+" белгиси менен белгиленген арифметикалык амал "-" белгиси менен белгиленген арифметикалык амалга карама-каршы экендигин ар бир мектеп окуучусу так түшүнөт. Ошол эле учурда $\pm$ белгиси алгебрадагы ар кандай коммутативдик амалды туюнтуу менен бирге $\supset$ (импликация), $\lceil$ (тануу), $\exists$ (бар болуу) сыяктуу белгилер менен да өз ара катышты түзөт.

Математикалык белги тилдик белги сыяктуу эле математикалык туюнтмада башка бир математикалык белгилер менен өз ара катышта болуу жөндөмүнө, валентүүлүккө ээ. Мисалы, математикалык текстте $\in$ (таандык) белгисинин сол валентүүлүгү катары кичинекей латын тамгасы менен белгиленүүчү көптүктүн элементи эсептелсе, анын оң валентүүлүгү катары чоң латын тамгасы менен белгиленүүчү көптүктүн өзү эсептелет. Мисалы: $a \in A$. Мында a элементи A көптүгүнө таандык экендиги белгиленди.

Тилдик белгилерден айырмаланып, математикалык белгилер интернационалдык мүнөзгө ээ. Ошондуктан, маселен, кыргыз тилинде жазылган алгебра же математикалык логиканын туюнтмасын англиялык же кытайлык математик окуй да, түшүнө да алат.

Жыйынтыктап айтканда, жогоруда кадимки кыргыз жана жасалма математика тилинин семиотикалык мүнөздөмөсү сыпатталды. Бул болсо кыргыз жана башка түрк тилдериндеги тексттерди компьютерде ар тараптан иштетүүгө да, иликтөөгө да иликтөөгө шарт түзөт.

Тилдеги символдор жана индекстер

Семиотиканын калыптанышына олуттуу салым кошкон Ч.Пирс белгинин үч негизги тибин бөлүп көрсөткөн: *символдор, индекстер жана икондор*. Булардын ичинен Соссюр символдорду гана табигый тил менен байланыштырат. Анын жеке түшүнүгүндө тилдик белгинин белгилөөчү жана белгиленүүчү жактарынын ортосундагы байланыш шарттуу жана эркинче болгондуктан, белгинин ички түзүмү жөнүндөгү маселе күн тартибинен алынып ташталган. Бул болсо ар кандай мазмун эркинче коддолот, мазмун боюнча анын формасы жөнүндө жана, тескерисинче, формасы боюнча анын мазмуну туурасында эч нерсе айтуу мүмкүн эмес деген бүтүмгө алып келет. 20-кылымдын акыркы он жылдыгында лингвистиканын акырындык менен жетилиши агездеги тилдик чындык жөнүндөгү түшүнүктүн калпыстыгы менен Соссюрдук догмадан бошонууга алып келген.

Тилде икондуу жана индекстүү белгилердин болушу жөнүндө билгилердин топтолушу негизинен типологиялык изилдөөлөрдүн чегинде болгон.

Чынында да, тилдер арасындагы вариациялуулук анын көп түрдүүлүгүнө карабастан түбү келип кокустукка жатпай турганы анык. Анткени бири биринен көз карандысыз эле бирдей формалдуу түзүмдөр бир тилден экинчи тилге карай толук же жарым-жартылай кайталанып турат.

Индекстер затты шилтеп көрсөтүү аркылуу бейнелейт. Табигый тилде бул типтеги белги-индекске интонация, сырдык сөздөр жана шифтерлер кирет. Ошондой эле тилдеги индекске мисал катары *бул, ушул, ошол, тигил, тетигил, тээ тетигил* өңдүү дейксистик сөздөрдү да жаткырууга болот.

Интонация да айтымдын просодиясын уюштуруу аркылуу ушундай эле мазмун менен байланышат.

Сырдык сөздөр же эркинче, күтүлбөстөн, жиктелбей чыккан кыйкырык үндөр организмдин сырткы таасирге берүүчү тыбыштык реакциясы деп табылат. Организмдин ар кандай абалына шайкеш келген сырдык сөздөрдүн симптоматиялык мотивациясы аны белги-индекстин кадиксиз үлгүсү катары көрсөтөт.

Шифтерлер кеп актысы менен кабардын ортосундагы байланышты өзгөртүү жөндөмүнө ээ болгон грамматикалык категориялар катары чындыкка, кеп актысынын учуру менен катышуучуларына карай

берилүүчү кабарды ар кандай өңүткө которуп турат. Ч.Пирс мындай белгилерди *индексче* деп атап, аларга жактама жана шилтеме ат атоочторду, башкаруучу сөздөргө уланган мүчөлөрдү киргизген.

Дейксис (греч. *шилтөө*) – коммуникативдик актынын физикалык координаттары, катышуучулары, орду жана убактысы аркылуу гана чечмеленген кептик бирдиктердин ж.б. белгилердин колдонушу.

Демейде дейксистин үч негизги түрү ажыратылат: персоналдык, мейкиндиктик жана мезгилдик дейксис. Буларга шайкешкен тилдик бирдиктер – *мен, сен, сиз* өңдүү 1-2-жак жактама ат атоочтор, *мында, тигинде* сыяктуу локативдик жана азыр, агезде шекилдүү убактылык тизмектер.

Лексикадагы икондуулук

Тилдик белгинин белгилөөчү жана белгиленүүчү жактарынын ортосунда орун алган заттык (бейнелик, тыбыштык ж.б) же түзүмдүк (байланыш-катыштык) окшоштуктуктар *икондуулук* деп аталат.

Тилдеги икондуулукту анын бардык деңгелдеринен байкоого болот. Булардын ичинен лексикадагы икондуулук өзгөчө тууранды сөздөрдө сакталган.

Тууранды сөздөр (ономатопея, идеофон) тууралган табыштын тилдеги ички модели катары тилдик каражаттар аркылуу айлана-чөйрөдөгү үн-табыштарды имитациялоо үчүн кызмат кылат.

Тууранды сөздөр алтай бүлөсүнө кирген бардык тилдерде өтө эле арбын. Көбүнчө оозеки кепте, көркөм адабияттарда, элдик оозеки чыгармаларда, табышмак, макал-лакаптарда жыш колдонулат да, айтылуучу ойду так, таамай, элестүү жана көркөм берүүчү каражаттардан болуп эсептелет.

Маани жактан да, морфологиялык, фонетикалык өзгөчөлүгү жактан да, синтаксистик кызматы жактан да башка сөз түркүмдөрүнөн бөтөнчөлөнүп турат. Чыгыш теги боюнча булар адамдын угуу, көрүү жана туюу сезимдерине негизделип, кулакка угулган ар түркүн үндөрдү, дабыштарды, көзгө көрүнгөн же денебизден туюлган ар кандай кыймыл-аракеттерди, ал-абалдарды,

келбет-көрүнүштөрдү тилдеги тыбыштык каражаттар аркылуу атоо зарылдыгынан пайда болот.

Маселен, тилибизде дем алуу учурунда мурундан чыккан дабышты *быш* деп, онтогондон пайда болгон дабышты *кың-кың* деп, жүрүп жаткан сааттын үнүн *чык-чык* деп, түкүргөндөн чыккан дабышты *тү* деп, наристенин ыйлаган үнүн *ыңаа-ыңаа* деп туурайбыз. Бирок булардын баарында тең тууралуучу дабыш тууранды сөздүн айтылышына дал келбейт. Муну тектеш же тектеш эмес тилдердин фактысы тастыктайт: кырг. *мөө, чык-чык, чырк-чырк, тү* – орус. *му, тик-так, чирик, тьфу*; кырг. *жарк-журк, жылт-жылт, тып-тып, тык-тык, заң-заң*; жапан. *ника-ника, пики-пики, бара-бара, тёко-тёко, дзан-дзан* ж.б.

Башка сөз түркүмдөрүнөн айырмаланып, уңгу түрүндө өз алдынча өтө эле сейрек колдонулат. Көбүнчө синтаксистик жол менен түзүлгөн татаал этиштердин тутумунда тирек компонент катары келет, же болбосо морфологиялык жол менен жасалган туунду этиштин уңгусу түрүндө колдонулат: *Кук эткен* кузгун жок, *как* эткен карга жок чөлгө туш келди (Жомок). Капилеттен мылтык *тарс деп*, алдындагы беги *жалп этип* аттан кулады (Т.Касымбеков).

Тууранды сөздөр жандуу же жансыз заттардан чыккан, табияттын түрдүү кубулуштарынан пайда болгон ар түркүн үндү, дабышты туурап көрсөтөт. Тактап айтканда, алар адамдын сүйлөө же башка органдарынан (мисалы, күлүү, ыйлоо, кыйкыруу,

ышкыруу, жөтөлүү, какыруу, чуркоо, жыгылуу ж.б.), жан-жаныбар, курт-кумурска, канаттуулардан чыккан үндү, дабышты, ошондой эле жаратылыш кубулуштары (чагылгандын чарт этиши, күндүн күркүрөшү, суунун шарылдашы, бакдарактардын шуулдашы ж.б.) пайда кылган, ар кандай нерселердин кыймыл-аракетинен, ал-абалынан, өзгөрүшүнөн келип чыккан дабыштарды туурап көрсөтөт: *бырс-бырс, карс-карс, кыт-кыт, чыйк, быш, күрс-күрс, каң, ыз, дың, чыйт, карк-карк, калдыр-кулдур, карч-курч, тарс, чарт-чурт, маа, мөө, ауу, тоңк-тоңк, ырр, арс-арс, ыш-ш, как-как, кук ж.б. Дабыр-дабыр дабырап*, алма жыйсак ыр ырдап (А.Осмонов). *Така-така-така-так, Шака-шака-шаи-шак*, Качкын жолдон дегендей, Түтүн *бур-бур, тина-тин* (Ж.Турусбеков).

Тууранды сөздөрдүн тыбыштык курамы кокус эмес айлана-чөйрөдөгү табыштарга шайкеш мотивациялаган. Андыктан тууранды сөздөр чындыктагы табыштары менен түздөн түз окшошуп, улуттук маданияттын бир көрүнүшү болгон икондуулук белгилерди түзөт.

Морфологиядагы икондуулук

Морфологиядагы айрым коддоо каражаттары даана икондуулук мүнөзгө ээ. Маселен, редупликация кубулушу көптөгөн тилдерде объектердин көптүгүн, окуялардын кайталанылышын же белгилердин күчөшүн билдирет. Икондуулук принципби эң жөнөкөй

формалдуу эн-белгилөө (маркировка) түшүнүгү менен да терең байланышат. Демек, эн-белгилүүлүктүн түзүлүш критерийи тилдин *эн-белгилүү мүчөсү (маркированный член)* эн-белгисиз мүчөсүнө (*немаркированный*) караганда кыска эмес, алдаканча узун формада туюнтуларын аныктайт. Демейде тилдеги эн-белгисиз мүчө көбүнчө фонетикалык жактан нөлдүк белги аркылуу көрүнүш табат. Концептуалдык жактан эн-белгисиз маани - кадимки, табигый, контекстте күтүлгөн, жыш колдонулган, функционалдык күчтүү маани болсо, эн-белгилүү маани – демейки эмес, азыраак күтүлгөн, сейрегирээк кездешкен маани. Формалардын минтип сан жактан бөлүнүшү икондуулук принципке дал келет: концептуалдык жактан эн-белгилүү маани материалдык туюнтулушка көбүрөөк муктаж болот. Маселен, морфологиядагы жекелик сан, атооч жөндөмөсү, негизги мамиле ж.б.лар эн-белгисиз, демейки, нөл көрсөткүчтүү бирдикке жатса, көптүк сан, кыйыр жөндөмө, мамиле ж.б.лар эн-белгилүү, демейки эмес, азыраак күтүлгөн, сейрегирээк кездешкен, заттык каражаттар аркылуу туюнтулган бирдикке жатат.

Ошентип, морфологиядагы икондуулук принцибин чагылдырган *эн-белгилүүлүк кубулушу* компьютердик лингвистиканын башкы маселелеринен болгон тексттик процессорлорду жана улуттук корпусту жасоо ишинде тикелей жетекчиликке алынууга тийиш.

Лематизация принциптери

Тексттеги сөздү сөздүктөгү сөзгө айландыруу амалы лематизация деп аталат. Мында текстти татаал сөздөрдүн чегин ажыратуу маселеси келип чыгат. Тилекке каршы, учурдагы орфографиялык эрежелер бул маселени аттап өтүп, мындай сөздөрдү бөлөк жазууга артыкчылык берет. Маселен, К.К.Юдахиндин сөздүгүндө 99-100 беттерде реестрге *бака* деген сөз гана алынып, *таш бака*, *бака баш*, *бака чөп*, *бака жалбырак*, *бака терек* деген беш татаал сөз *баканын* көлөкөсүндө жашырылган. Эгерде сөздөрдүн көпчүлүгү эле татаал сөздөрдүн тобун жасай турганын эске алсак, анда тилибиздин сөз байлыгы 100 миңдеп саналары талашсыз. Демек, улуттук корпуста бул маселе эске алынып, татаал сөздөр өзүнчө лексема деп каралышы шарт.

Улуттук корпуста төмөнкүдөй лематизация принциптери жетекчиликке алынат [Шаршембаев 2004; Садыков, Шаршембаев 2014: 140-147].

Зат атооч:

Негизги формасы деп жекелик санда келген атооч жөндөмөдөгү сөз эсептелет: *атасы*→*ата*, *кызым* → *кыз*, *адамдар* → *адам*, *балага* → *бала*.

Эркелетүү жана кичирейтүү формасындагы зат атоочтор өз алдынча лексема деп саналат: *ата*, *атаке*;

кыргый, кыргыек; коен, коенек.

Тыбыштык түрү өзгөрүп, түгөйлөрү өз ара биригип кеткен тарыхый кошмок (бириккен) зат атооч сөздөр бир лексема катары эсептелет: *кайната, кайни, байке, агайын.*

Бир түгөйү өз алдынча маанисинен ажырап же күнүрттөнүп калган кошмок зат атооч сөздөр бир сөз катары берилет: *ашкабак, алачакмак, акитаи, бышыкулак, балжууран, басмайыл, кертбаишы, пайдубал, төшжары, чартарап, чарбак, сөөлжан, шишкебек, калыкилем, өрөкийиз, алмончок ж.б.*

Маанилик касиеттери сакталып, түгөйлөрү биригип бир түшүнүктү туюнтуп турган кошмок зат атооч сөздөр бир сөз катары берилет:

1. Түгөйлөрүнүн баары тең зат атоочтон болгон зат атоочтор: *алп кара куш, алма баш, ат кулак, ак кодол, ак мыя, акыл азуу, ай балта, ат тиши, аш казан, айры куйрук, бал каймак, бака жалбырак, бел боо, бала чак, жибек курт, жел таман, жел өпкө, жел кайык, жел тегирмен, ит мурун, ит балык, катын жаңгак, кан тамыр, кербен сарай, кемпир ооз, киндик эне, кийик от, кирпи чечен, киши кийик, кол кап, кол чанач, көз айнек, көз мончок, көз жара, көк таиш, көбүк таиш, кум шекер, күйөө бала, кыл чылбыр, кыл аркан, кыл кыяк, кыл жейрен, мырза терек, ооз комуз, ок жылан, өрдөк тумшук, өгөй эне, суу жылан, таиш бака, таиш көмүр, темир канат, темир тикен, төө куш, төө тикен, төө карын, тыйын чычкан, уу коргошун ж.б.*

2. Бир түгөйү сан атооч болгон зат атооч сөздөр: *беш көкүл, беш манжа, бир казан, бир боор, беш тогоол, бир тууган, үч күл, үч тогоол, төрт күл, жети ата, кырк аяк, кырк муун, кош ооз, кош аяк, оозеки, тогуз кат, тогуз коргоол, миң кыял, миң башы, он башы, миң тамыр ж.б.*

3. Бир түгөйлүү сын атоочтон болгон зат атооч сөздөр: *кара жыгач, кара сойлок, кара каймак, кара нээт, ак нике, ак сакал, ак пейил, ак каптал, ак кол, ала күү, ач арбак, ач күзөн, ала шалбырт, көк жал ж.б.*

4. Экинчи түгөйү *-ар, -гыч, -ыш, -май, -ма* мүчөлүү этиш сөздөрдөн турган кошмок зат атооч сөздөр бир лексема катары берилет: *балта жутар, кол кесер, эл безер, журт бузар, дин бузар, эшик ачар, жан күйөр, эчки эмер, ит атар, тил ачар, аш кесер, баш кесер, тил азар, ат багар, жер тыңшар, касам ичер, түн катар, алжапкыч, кыл жуугуч, күн чыгыш, күн батыш, күн жүрүш, улак чабыш, тай талаш, эр сайыш, ата конуш, коен тебиш, ит тартыш, жамбы атыш, көз таңмай, төө чечмей, кыз куумай, тушоо кесмей, тыйын эңмей, кан таламай, токту сурамай, шылк этме ж.б.*

5. Түгөйлөрүнүн алгачкы лексикалык мааниси сакталып, толук лексикализацияланбаган төмөнкүдөй зат атоочтук сөз тизмектери эки башка лексема катары каралат: *кочкор тумшук* → *кочкор, тумшук*; *жар кабак* → *жар, кабак, көзү үңкүр* → *көз, үңкүр*; *кой короо* → *кой, короо*; *асыл таш* → *асыл, таш*; *ала*

булут → ала, булут ж.б.

6. Курамындагы түгөйлөрү бирдей болуп, лексикализациялашып кеткен кошмок сөздөр да, лексикализациялашпаган сөз айкаштары да тилибизде жыш колдонулат. Мисалы: «*Ак сакалым* ат минсин, *Топ башчырлар тон кийсин*» дегенде *ак сакал* кошмок сөзү бир сөз катары каралса, «*Ак селдеси башында, Ак сакалдуу* бир адам Келип кирди кашына» дегенде *ак сакалдуу* сөз айкашы катары каралат.

7. Ар бир түгөйү лексикалык мааниге ээ кош зат атооч сөздөр ортосунда дефис белгиси коюлуп, айрым-айрым жазылат. Бирок мында дефис белгиси бириктирүүчү каражат катары каралат: *келин-кыз, ата-эне, ага-ини, эл-журт, күч-кубат, адал-арам, дос-душман, орун-төшөк*.

8. Кайталама кош зат атооч сөздөр да дефис менен ажыратылат, бирок бир сөз катары эсептелет: *короо-короо, үйүр-үйүр, топ-топ* ж.б.

9. Сыңар маанилүү кош зат атооч сөздөр да ортолору дефис менен ажыратылат, бирок бир сөз катары эсептелет: *бала-бакыра, китеп-сипеп, чай-пай, таш-туш, кой-мой, катын-калач, кыз-кыркын, азык-түлүк, мөмө-чөмө, куржун-кече* ж.б.

10. Эки түгөйү тең өз алдынча лексикалык мааниге ээ эмес кош зат атооч сөздөр да ортолору дефис менен ажыратылат, бирок бир сөз катары эсептелет: *ыпыр-сыпыр, акыр-чикир, ыжы-кыжы, быт-чым, алда-жалда, уйгу-туйгу*.

Энчилүү аттар:

1. Адам аттарын бир лексема деп табылат: *Манас, Бакай, Кошой, Жакып, Семетей, Сейтек, Чубак, Сыргак.*

2. Эки же андан көп сөздөн турган адам аттары бир лексема деп табылат: *Бокмурун, Коңурбай, Карагул, Сарытаз.*

3. Адамдын ысмына, аты-жөнүнө уулу, кызы, келини деген сөздөр кошолуп айтылса, булар ысым менен бирге өзүнчө сөз катары каралат: *Манастын уулу Семетей → Манастын уулу, Семетей; Темиркан кызы Каныкей → Темиркан кызы, Каныкей.*

4. Мифологиялык түшүнүктөргө байланыштуу татаал энчилүү аттар бир сөз катары эсептелет: *Адам ата, Умай эне, Баба дыйкан, Ойсул ата, Чолпон ата, Камбар ата, Зеңги баба, Көкө теңир, Жез тумишук ж.б.*

5. Адамдын кесибин, кылган кызматын, өнөрүн, бийлигин, наам-даражасын, титулун ж.б. жеке керт башына мүнөздүү табыгый, социалдык белгилерин көрсөтүп, анын энчилүү атына кошулуп айтылган жандама мүчө сөздөр кичине тамга менен башталып, бөлөк жазылып, өзүнчө сөз катары эсептелет: *баатыр Манас → баатыр, Манас; бай Жакып → бай, Жакып; канкор Коңурбай → канкор, Коңурбай; алп Кошой → алп, Кошой; чыканактай эр Сыргак → чыканактай, эр, Сыргак; Толубай сынчы → Толубай, сынчы; Токтогул ырчы → Токтогул, ырчы; Жолой балбан → Жолой,*

балбан; кыз Сайкал → кыз, Сайкал; эр Төштүк → эр, Төштүк.

6. Астрономиялык энчилүү аттар (космонимдер), эгер эки же андан ашык түгөйдүн турса, бир сөз катары эсептелет: *Чолпон, Жетиген, Үркөр, Жети Аркар, Жети Каракчы, Алтын Казык, Чоң Жетиген* ж.б.

7. Айбанат, канаттуу куштардын энчилүү аттары (зоонимдер) бир сөз катары эсептелет: *Аккула, Кербилек, Акиумкар, Тайтору, Тайбуурул, Сарала, Аликаракуш, Сургийик, Карасур, Тоогара, Акбакай, Желтаман, Көкчолок* ж.б.

8. Географиялык жөнөкөй энчилүү аттар бир лексема деп табылат: *Алтай, Чүй, Кемин, Талас, Үргөнч, Иле, Кытай, Долон* ж.б.

9. Географиялык татаал энчилүү аттар бир сөз катары эсептелет: *Ала-Тоо, Ак-Талаа, Ала-Арча, Ала-Бука, Ак-Шыйрак, Ала-Бел, Алай-Куу. Чоң-Алай, Баш-Кара-Суу, Чоң-Сары-Ой, Ай-Тийбес, Көк-Жаңгак, Ат-Башы, Шамалды-Сай, Ысык-Көл, Сары-Челек, Тору-Айгыр, Кара-Балта, Кан-Тоо, Кара-Шаар* ж.б.

10. Түрк элдеринде айтылышы жана жазылышы ар түркүн болгон айрым географиялык бир лексема деп табылат: *Анжиян, Букар, Маргалаң, Ташкен, Самаркан, Орол, Эрен, Эртиш, Тебит, Ооган, Жызак, Кокон, Кожент* ж.б.

11. Арал, жарым арал, кырка тоо, жер, суу, өрөөн, деңиз, кысык, дарыя, булуң, айыл, аймак ж.б.у.с. сөздөр географиялык энчилүү аттарга айкаша келсе,

булар кичине тамга менен бөлөк жазылып, өзүнчө сөз катары эсептелет: *Арал деңизи* → *Арал, деңиз*; *Балкаш көлү* → *Балкаш, көл*; *Суусамыр өрөөнү* → *Суусамыр, өрөөн*; *Каркыра жайлоосу* → *Каркыра, жайлоо*; *Алай тоосу* → *Алай, тоо*.

Сын атооч:

1. Сын атоочтун баштапкы формасы болуп жай сын эсептелет: *кызыл, жашыл, кең, тар, таттуу, тоолуу, суусуз ж.б.*

2. Сын атоочтун *аптак, көпкөк, капкара* түрүндөгү күчөтмө даражадагы формасы өзүнчө сөз катары эсептелет.

3. Сын атоочтун *агыш, көгүш, көгүлтүр, кызгылт, кызгылтым, саргылт, сургулт* сыяктуу сын-сыпаттын жетишсиздигин көрсөтүүчү формасы өзүнчө лексема катары эсептелет.

4. Бир түгөйү өз алдынча маанисинен ажырап же күңүрттөнүп калган кошмок сын атооч сөздөр бир сөз катары берилет: *жылаңаяк, жылаңбааш, арабөк, агжолтой, агедил, агжуумал, кадыресе, көкжалтаң, карамүртөз, кераяк, терсаяк, көкшилти, ортозар, тиригара, чаржайыт, чалагайым ж.б.*

5. Маанилик касиеттери сакталып, түгөйлөрү биригип бир түшүнүктү туюнтуп турган кошмок сын атооч сөздөр бир сөз катары берилет.

а) Сын атооч менен зат атоочтун айкалышынан тургандар: *кара далы, ак жүрөк, ак көңүл, ала көөдөн,*

көк бет, ач көз, ачык ооз, арык чырай ж.б.

б) Сын атооч менен атоочтун айкалышынан түзүлгөндөр: *кара кочкул, кара ала, кара тору, кара күрөң, кара сур, кара коңур, кызыл ала, боз ала, боз таргыл, көк кашка, ачык күрөң, кочкул кара, жерде кашка* ж.б.

6. Ар бир түгөйү лексикалык мааниге ээ кош сын атооч сөздөр ортосуна дефис коюлуп жазылып, бир сөз катары эсептелет: *жааш-кары, ачуу-таттуу, арык-семиз, ачык-айрым, эстүү-баштуу, жылуу-жумшак, узун-узун, бодур-бодур* ж.б.

7. Түгөйлөрүнүн бирөө маани берип, экинчиси маани бербеген кош сын атооч сөздөрдүн ортосуна да дефис коюлуп жазылат да, бир сөз катары эсептелет: *кызыл-тазыл, эски-үскү, жоон-жолпу, майда-чуйда, жаман-жуман, самтыр-сумтур, оңой-олтоң* ж.б.

Сан атооч:

1. Сан атоочтун баштапкы формасы болуп бирдик, жүздүк, миңдик эсептик сан эсептелет: *бир, эки, үч, беш, он, жыйырма, отуз, жүз, миң*. Тыбыштык түрү өзгөрүп, түгөйлөрү өз ара биригип кеткен тарыхый кошмок (бириккен) сан атооч сөздөр бир сөз катары эсептелет: *сексен, токсон*.

2. Иреттик сан атоочтор өзүнө лексема болуп эсептелет: *биринчи, экинчи, үчүнчү, жыйырманчы*.

3. Жамдама сан атоочтор өзүнчө лексема катары каралат: *бирөө, экөө, үчөө, төртөө*.

4. *-ча, -дай, -лаган, -лап* мүчөлөрү менен жасалган чамалама сан атоочтор өзүнчө лексема болуп эсептелет: *кыркча, жүздөй, миңдеген, миңдеп* ж.б.

5. Эки эсептик сандын кош айтылышы менен түзүлгөн чамалама сан атоочтор дефис менен жазылып, бир сөз катары каралат: *төрт-беш, отуз-кырк*.

6. Татаал сан атоочтун ар бир түгөйү бөлөк-бөлөк жазылып, ар башка лексема катары каралат: *он бир* → *он, бир*; *жүз элүү беш* → *жүз, элүү, беш*; *бир миң тогуз жүз токсон беш* → *бир, миң, тогуз, жүз, токсон, беш*; *кырк бешинчи* → *кырк, бешинчи*.

7. Сан атоочтун жөнөкөй түрү да, татаал түрү да айкашкан сөздөрдөн айрым жазылып, өзүнчө лексема катары эсептелет: *он ай* → *он, ай*; *кырк чоро* → *кырк, чоро*; *алты миң бала* → *алты, миң, бала*.

8. Эсептик сандан кийин айкашып айтылган *чакты, чамалуу, ченде, ашык, ашуун, артык, аша, жакын* деген сөздөр сан атоочтон бөлөк жазылып, өзүнчө лексема катары эсептелет жана сан атоочтору баштапкы формасына келтирилет: *кырктан ашуун* → *кырк, ашуун*; *элүүгө жакын* → *элүү, жакын*.

9. Эки эсептик сандын айкашып айтылышы менен жасалган бөлчөк сандар бөлөк-бөлөк жазылып, эки башка сөз катары эсептелет жана сан атоочтун баштапкы формасына келтирилет: *үчтөн эки* → *үч, эки*.

Ат атооч:

1. Атооч жөндөмөдө турган жекелик жана көптүк сандагы жактама ат атоочтордун ар бири өзүнчө лексема катары эсептелет: *мен, сиз, ал, биз, силер, алар*. Бирок II жак көптүк сандын сылык түрүндөгү *сиздер* деген жактама ат атоочтун баштапкы формасы катары *сиз* алынат.

3. Шилтеме ат атоочтордун толук жана кыскарган формаларынын ар бири өзүнчө лексема катары эсептелет: *бул, бу; ушул, ушу; ошол, ошо; тигил, тиги; тетигил, тетиги; тээтетигил, тээтетиги*.

4. Жөндөлгөн учурда орчундуу тыбыштык өзгөрүүгө дуушар болгон жактама жана шилтеме ат атоочтор өзүнчө лексема катары каралат: *мени, сени, анын, мага, сага, ага, мени, сени, аны, анда, андан, мунун, муну, ошону, мында, ошондо, мындан, ошондон*.

5. Атооч жөндөмөдө турган жекелик сандагы *ким, эмне, не, кандай, кайсы, канча, нече, кайда, кана, кайдан, качан* деген сурама ат атоочтор өзүнчө лексема катары эсептелет.

6. *Бүткүл, бүтүн, баары, бардык, өз* деген аныктама ат атоочтор I, II, III жактын таандык мүчөлөрүсүз берилет: *баарысы → баары; бардыгыбыз → бардык; өзүм → өз ж.б.*

7. *Ар, бир, эч, кай, кээ, алда* деген сөздөр кошулуп жасалган татаал ат атооч сөздөр бир лексема катары берилет: *ар ким, ар нерсе, ар кандай, ар бир, эч ким, эч нерсе, эчтеме, эч кандай, эч бирөө, бир нерсе, бирдеме,*

кай бир, кээ бир, кайсы бир, кимдир бирөө, алда ким, алда не ж.б.

Этиш:

1. Этиштин баштапкы формасы катары чак, жак, сан, таңгыч жана ыңгай категорияларынын мүчөлөрү жалганбаган негизги мамиледеги туунду жана тубаса түрү алынат: *бар-, кел-, иште-, сүйлө-* ж.б.

2. Этиштин кош, өздүк, туюк аркылуу мамиле формалары өз-өзүнчө лексема катары эсептелинет: *айтыш-, чабыш-, көрүн-, асын-, басыл-, алдыр-, агыз-* ж.б.

3. Этиштин *-ып, -а// -й, -бай, -ганы// -галы, -гыча// -ганча, -майынча* мүчөлөрү менен түзүлгөн чакчыл формасы этиштин баштапкы формасына келтирилет: *бара → бар-, келе → кел-, көрө → көр, санай → сана-, келип → кел-, алып → ал-, кетип → кет-, келбей → кел-, иштебей → иште-, окуганы → оку-, өлгөнү → өл-, көргөнчө → көр-, сүйлөгүчө → сүйлө-, бермейинче-бер-, алмайынча → ал-.*

Кээ бир *п, м* тыбыштары менен бүткөн этиштерге *-ып* мүчөсү жалганганда, фонетикалык өзгөрүүгө дуушар болот: *чап+ып=чаап, тап+ып=таап, жум+ып=жуумп*. Мындай чакчылдарды да этиштин баштапкы формасына келтирүү керек: *чаап → чап-, тээп → теп-, жуумп → жум-.*

Бирок чакчыл формадан биротоло тактоочко өтүп кеткен *кайра, кошо, толтура, кайта, аша* жандоочко

өтүп кеткен *карай, көздөй, карата, көрө* деген сыяктуу сөздөрдү ушул формасында лексема катары берүү керек.

4. Татаал этиштин ар бир түгөйү айрым лексема катары каралып, айрым-айрым жазылат жана чакчыл формадагы түгөйү этиштин баштапкы формасына келтирилет: *чуркап кел* → *чурка-, кел-*; *алып барып кел* → *ал-, бар-, бер-*; *алып барып бере кой* → *ал-, бар-, бер-, кой-*; *алып жатат* → *ал-, жат-* ж.б.

Эскертүү: а). *жат* деген жардамчы этиш кыскарып, ат болуп айтылса, негизги этишке уланып, бир сөз катары каралат жана этиштин баштапкы формасына келтирилет: *иштебатат* → *иштебат*, *алпаратты* → *алпарат*, *апкелетат* → *апкелат* ж.б.

б) Төмөнкү татаал этиштердин кыскартылган түрлөрү бирге жазылып, бир сөз катары каралат: *алпар-, апар-, апкел-, алпер-, апер-, таапер-* ж.б.

5. Зат атооч жана этиштен куралган татаал этиштердин сыңарлары да айрым-айрым жазылып, айрым лексема катары каралды: *жардам кыл-, жардам эт-, кол ишлте-, кол сал-, баш ийдир-, салам бер-, баш тарт-, азап чек-, өч ал-, кол кой-, таасир эт-, өмүр сүр-, курман бол-* ж.б.

6. Этиштин *-ган-, -ар-, -бас-, -оочу//уучу-, -чу* жана татаал *-а//е-, -й+элек* мүчөлөрү аркылуу түзүлгөн атоочтук формасы жалаң гана этиштик маани эмес, зат, сын атоочтук маанилерге да ээ болгондуктан, булар өзүнчө лексема катары берилет: *көргөн түш, барар*

жер, жеңилбес баатыр, кароол кароочу аска, уу уулоочу мерген, баруучу кез. Тууй элек уйдун уузун күтүптүр (лакап) → туу,элек. Төрөлө элек баласына тон бычыптыр (лакап) → төрөл, элек.

7. Этиштин *-оо//өө,-уу//-үү,-ыш//-иш,-мак//-мек,-май// -мей* мүчөлөрү жалганып уюшулган кыймыл атооч формасы этиштик маани менен бирге зат атоочтук да мааниге ээ болгондуктан, буларды да өзүнчө лексема катары кароо жөндүү: *ойноо, күлүү, сүйлөө, жазуу, барыш, келиш, ичиш, жеш, бармак, алмак, бермек, бармай, келмей* ж.б. Анын үстүнө кыймыл атоочтон лексикалашып зат атоочко өтүп кеткендери да көп. Аларды кыймыл атоочтон ажыратуу көп учурда мүмкүн да эмес.

Тактооч:

1. *Ылдам, жай, бат, тез, кеч, азыр, жогору, илгери, кийин, ары, бери, эрте, дал, дароо, чапчаң, эми, дайыма* сыяктуу тубаса тактоочтор ушул калыбында өзүнчө лексема катары эсептелет.

2. *-ча, -лап, -чылап, -лай, -лата, -чалык, -сын, -ындысы, -дөсү// -деси* мүчөлөрү менен жасалган туунду тактоочтор мүчөлөрү менен бирге өзүнчө лексема болуп эсептелет: *адамча, айбанча, кытайча, калмакча, күндөп, түндөп, айлап, жылдап, эртелеп, кечтеп, тездеп, Манасчылап, жаздай, жайлай, күздөй, кыштай, утурлай, ылдамай, улулата, сакалдулата, ушунчалык, анчалык, ошончолук, кышкысын, түнкүсүн,*

жазгысын, эртеңкисин, кышындасы, кечиндеси, түндөсү ж.б.

3. *Алга, артка, бекерге, зорго, жылыга, күнүгө, кээде, мурда, күндө, эзелде, кокустан, азыртан, абалтан, эзелген, эмитен, жанатан, күнүн, түнүн, кышын, жазын, эртеден, мурдатан, баштатан, арытан, беритен, арытадан, беритеден, илгертен, жогортон, жогортодон* сыяктуу жөндөмө мүчөлөрдүн жалгануусу менен түзүлүп, азыр сенек формага айланган тактоочтор ушул тейинде өзүнчө лексема катары алынат.

4. Тарыхый кошмок (бириккен) сөз түрүндөгү тактоочтор бир сөз катары эсептелет: *бүгүн, быйыл, бүрсүгүнү, өгүнү, небак, эчак, кечкурун, жайбаракат.*

5. Кош сөз түрүндөгү тактоочтор дефис менен ажыратылып, бирок бир сөз катары эсептелет: *өйдө-төмөн, ары-бери, эртели-кеч, жайы-кышы, оң-тетири, оңду-солду, аста-секин, аман-эсен, сак-саламат, ачык-айкын, чала-була, каршы-терши, алмак-салмак, өп-чап, чала-моңол, алай-дүлөй, колмо-кол, аз-аздан, бат-баттан, бир-бирден ж.б.*

6. Биринчи түгөйү болуп *бир, ар, эч* деген сыяктуу сөздөр катышып түзүлгөн тактоочтор бириктирилип жазылып, бир лексема катары берилет: *биржолу, биргүнү, биргезде, бирпаста, аргайда, аргачан, арубак, арубакта, эчкачан, эчкайда ж.б.*

Тууранды сөздөр:

1. Тууранды сөздөр өзүнчө лексема катары каралып, башка сөздөрдөн бөлөк жазылат: *тарс, күрс, жылт, чырр, даңгыр* ж.б.

2. Татаал тууранды сөздөр дефис менен бириктирилип жазылып, бир лексема катары каралат: *ха-ха, шак-шук, даңк-даңк, даңк-дүңк, калдыр-шалдыр, дагдаң-дагдаң, багжаң-багжаң* ж.б.

3. Тууранды сөздөр сүйлөм тизмегине киргенде *эт-, де-* деген көмөкчү этиштер менен тизмектешип айтылат, бирок алардан бөлөк жазылып, бөлөк сөз катары эсептелет: *Мылтык тарс деди → тарс де-; От жарк этти → жарк эт-; Чагылган жарк-журк этти → жарк-журк эт-; Бутактар карс-карс деп сынды → карс-карс де- ж.б.*

4. Тууранды сөздөрдөн жасалган туунду этиштер этиштин баштапкы формасына келтирилип, аягына дефис коюлат: *мөөрө-, маара-, бөкчөңдө-, далдаңда-, ызылда-, чырылда-* ж.б.

Сырдык сөздөр:

1. Сырдык сөздөр өзүнчө лексема катары каралып, башка сөздөрдөн бөлөк жазылат: *бах, ох, бали, баракелде, катыгун, кокуй* ж.б.

2. Дефис менен берилген сырдык сөздөр бир лексема катары каралат: *ай-ай, пай-пай, о-о, и-ий, ой-ий* ж.б.

3. Араб тилинен кирип, кыргыз тилинде *ассаламу алейкум, ваалекум вассалам* түрүндө саламдашууну билгизип, бөлөк жазылып жүргөн сырдык сөздөр бириктирилип берилет: *ассаламу алейким, ваа алейкум вассалам*.

4. Ички сезимди же эрктик мамилени билдирүүчү айрым сырдык сөздөр көбүнчө *де-* көмөкчү этишине айкашып, сүйлөм мүчөсүнүн милдетин аткарып калат. Мында тууранды сөз көмөкчү этиштен бөлөк жазылат: *кош де-, өш де-, ай-ий де-* ж.б.

5. Сырдык сөздөн жасалган этиштер этиштин баштапкы формасына келтирилип берилет: *кокуй-ла-, пай-пайла-, чой-чойдо* ж.б.

6. Өздөрүнүн баштапкы лексикалык маанисин жоготуп, сырдык сөз катарында колдонулуучу туруктуу сөз айкалыштарынын тутумундагы ар бир сөзү өзүнчө лексема катары эсептелип, сөздөр баштапкы формаларына келтирилет: *аны кудай алсын* → *аны, кудай, ал-*; *адам болбой калсын* → *адам, бол-, кал-* ж.б.

Жандоочтор, жардамчы атоочтор:

1. Жандоочтор өзүнчө лексема катары каралып, толук маанилүү сөздөр менен тизмектешип айтылганда, алардан бөлөк жазылат: *шаарга чейин* → *шаар, чейин*; *сен жөнүндө* → *сен, жөнүндө*; *элден кийин* → *эл, кийин* ж.б.

2. Кызматчы сөздөрдүн тобуна кирүүчү, аткарган

милдети боюнча жандоочторго жакын болгон жардамчы атоочтор кыйышуу байланышы аркылуу тизмектешип турган илик жөндөмөдөгү зат атоочтордон бөлөк жазылып, III жактын таандык мүчөсү менен бирге өзүнчө лексема катары каралат: *үйдүн алды* → *үй, алды; алтымыш аттын соңунда* → *алтымыш, ат, соңу; жердин үстүндө* → *жер, үстү; көктүн астында* → *көк, асты* ж.б.

Байламталар:

1. Байламталар өзүнчө лексема катары каралып, толук маанилүү сөздөрдөн бөлөк жазылат: *Малды да, жанды да, өсүмдүктөрдү да кар баскан. Айың менен күнүңдүн бир өзүнөн бүткөндөй.*

2. Татаал байламталар бөлөк-бөлөк лексемаларга бөлүнүп жазылат: *ал эми* → *ал, эми; анткени менен* → *анткени, менен; жана да* → *жана, да; ошол себептүү* → *ошол, себептүү* ж.б.

Бөлүкчөлөр жана модаль сөздөр:

1. Бөлүкчөлөр жана модаль сөздөр өзүнчө лексема катары толук маанилүү сөздөрдөн бөлөк жазылат: *өтө кооз, эң сонун, чымкый кызыл, түк ишенбейт, ырдай гой, эч укпады, албетте келет, келүүгө тийиш* ж.б.

2. Эч бөлүкчөсү сурама ат атоочтор менен биригип, тангыч ат атоочторду уюштурганда, *эчким, эчкачан, эчкайда, эчкайсы* ж.б. болуп бирге жазылат.

Туруктуу сөз айкаштары:

1. Туруктуу сөз айкаштын (фразеология, идиома) ар бир сөзү өзүнчө лексема катары каралып, бөлөк-бөлөк жазылат жана алар тиешелүү учурларда жогоруда белгиленген эрежелерге ылайыкталып перфорацияланып, түзүүчү түгөйлөрү сөздүн баштапкы формаларына келтирилет: *эшек такала* → *эшек, такала*; *тили буудай курган* → *тил, буудай, куурган*; *кара кылды как жарган* → *кара, кыл, как, жарган*; *колтугуна суу бүркүү* → *колтук, суу, бүркүү*; *жумурткадан кыр чыгаруу* → *жумуртка, кыр, чыгаруу*; *камырдан кыл суургандай* → *камыр, кыл, суургандай*; *мурдун балта кеспеген* → *мурун, балта, кеспеген*; *талпагын ташка жаяу* → *талпак, таш, жаяу*; *котур ташы койнунда* → *котур, таш, коюн*; *итке минген* → *ит, минген*; *кой оозунан чөп албаган* → *кой, ооз, чөп, албаган*; *тилинен бал тамган* → *тил, бал, тамган*; *оозу менен орок оргон* → *ооз, менен, орок, оргон*; *бөйрөктөн шыйрак чыгарган* → *бөйрөк, шыйрак, чыгарган*; *кулак-мурун кескендей* → *кулак-мурун, кескендей*; *иттин кара капталынан* → *ит, кара, каптал*; *кабыргасы менен кеңешүү* → *кабырга, менен, кеңешүү*; *текейден арзан* → *текей, арзан*; *коендой окшош* → *коен, окшош*; *терисин тескери сыйруу* → *тери, тескери, сыйруу*; *ат терисин кургатпай* → *ат, тери, кургат*; *тиши каккан* → *тиши, каккан*; *баши терисин байкоо* → *баш, тери, байкоо*; *сары изине чөп салуу* → *сары, из, чөп, салуу ж.б.*

Морфологиялык энтектер

Морфологиялык энтектер же тегдер (morphological tags) – сөз, сөз формасы, уңгу жана мүчө сыяктуу текстте колдонулган бардык бирдиктерди талдап, аларды морфологиялык категориялардын шарттуу энтек (эн + teg) белгилери менен жабдуу системасы. Кыргыз текстинин улуттук корпусун морфологиялык тегдер менен жабдууда жалпы түрк тилдери үчүн Казан шаарында түрк тилдери боюнча улуттук корпусту түзүү ассоциясы тарабынан кабыл алынган белгилердин стандарты жетекчиликке алынат [Садыков, Шаршембаев 2014: 140-147; <http://ips.antat.ru/page.php>; <http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossingrules.php>].

Энтектердин системасы менен жабдылып, адегенде морфологиялык анализден, андан соң синтаксис-семантикалык, прагматикалык талдоодон өткөрүлгөн тексттердин жыйындысы компьютер түшүнө турган жандуу корпуска айланат.

Тактап айтканда, мындай улуттук корпус компьютер үчүн формалдаштырылган, автоматтап иштетүүгө ыңгайлуу тексттердин корпусу болсо, колдонуучу үчүн лингвистикалык, когнитивдик, этнологиялык ж.б. маалыматтарды алуунун *улуттук корпусу* же *билик базасы* (*knowledge base, intelligent database, база знаний*) катары кызмат өтөйт.

Түрк тилдеринде демейде бирдей морфологиялык категориялар ар башкача белгиленип келет. Улуттук корпусту түзүү багытында иштеген адистер тексти белгилөөдө колдонулган энтектерди унфикациялоо керектигин түшүнүүдө.

Энтектер - tags	Аталышы - full term	Сөз түркүмү - parts of speech
N	noun	зат атооч
ADJ	adjective	сын атооч
V	verb	этиш
ADV	adverb	тактооч
NUM	numeral	сан атооч
PN	pronoun	ат атооч
CNJ	conjunction	байламта
POST	postposition	жандооч
PART	particle	бөлүкчө
INTRJ	interjection	сырдык сөз
MOD	modal word	модалдык сөз
IMIT	imitative word	тууранды сөз

Ошол эле маалда окшош кубулуштарды бир стандартта бирдей белгилөө жагынан энтектерди унфикациялоо жеке эле тектеш тилдер үчүн эмес, тектеш эмес тилдер үчүн да зарыл экени талашсыз.

Ошентип, түрк тилдери боюнча улуттук корпусту түзүү ассоциясы тарабынан кабыл алынган энтек

стандарты типологдордун Лейпциг стандарты менен шайкеш келет да, текстте колдонулган жана тиги же бу сөз түркүмүнө тиешелүү болгон ар сөз эн салынып, төмөнкү энтектер аркылуу белгиленет [<http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossingrules.php>].

Ошол эле маалда текстте колдонулган ар бир сөз жана сөз формасын грамматикалык категориялар боюнча белгилөө үчүн да төмөнкү энтектер системасы сунушталат.

Сан категориясы – Number

1. Жекелик сан – singular
2. Көптүк сан – plural

Энтектери:

1. SG $\Leftrightarrow$ Ø

Ø

2. PL $\Leftrightarrow$ ЛАр

-лар -дар -тар
-лер -дер -тер
-лор -дор -тор
-лөр -дөр -төр.

Таандык категория – Possessive

Жекелик сан – singular

1. Таандык жекелик сан 1-жак - 1st person singular possessive ('my'),

2. Таандык жекелик сан 2-жак - 2nd person singular possessive ('your'),

3. Таандык жекелик сан 2-жак сылык - 2nd person singular possessive formal ('your'),

4. Таандык жекелик сан 3-жак - 3nd person singular possessive ('his/her/its'),

Көптүк сан – plural

5. Таандык көптүк сан 1-жак - 1st person plural possessive ('our'),

6. Таандык көптүк сан 2-жак - 2nd person plural possessive ('your'),

7. Таандык көптүк сан 2-жак сылык - 2nd person plural possessive formal ('your'),

8. Таандык жекелик сан 3-жак - 3nd person plural possessive ('their'),

Энтектери:

1. **POSS_1SG** <=> **[Ы]м**

-ым -им -ум -үм

-м;

2. **POSS_2SG** <=> **[Ы]ң**

-ың -иң -уң -үң

-ң;

3. **POSS_2SGF** <=> **[Ы]ң[Ы]з**

-ыңыз -иңиз -уңуз -үңүз

-ңыз -ңиз -ңуз -ңүз;

4. POSS_3SG <=> [с]Ы[н]

-ы -и -у -ү -ын -ин -ун -үн
-сы -си -су -сү -сын -син -сун -сүн;

5. POSS_1PL <=> [Ы]б[Ы]з

-ыбыз -ибиз -убуз -үбүз
-быз -биз -буз -бүз;

6. POSS_2PL <=> [Ы]ң[A]р

-ыңар -иңер -уңар -үңөр
-ңар -ңер -нар -нөр;

7. POSS_2PLF <=> [Ы]ң[Ы]зд[A]р

-ыңыздар-иңиздер -уңуздар -
үңүздөр

-ңыздар -ңиздер -ңуздар -ңүздөр;

8. POSS_3PL <=> [с]Ы[н]

-ы -и -у -ү
-ын -ин -ун -үн
-сы -си -су -сү
-сын -син -сун -сүн;

Жөндөмө категориясы - Noun Cases

1. Атооч жөндөмө – nominative,
2. Илик жөндөмө – genitive,
3. Барыш жөндөмө – dative,
4. Табыш жөндөмө – accusative,
5. Жатыш жөндөмө – locative,
6. Чыгыш жөндөмө – ablative.

Энтектери:

1. NOM <=> Ø

Ø

2. GEN <=> [н]Ын

-нын -нин -нун -нүн

-дын -дин -дун -дүн

-тын -тин -тун -түн

-ын -ин -ун -үн;

3. DAT <=> [Г]А

-га -ге -го -гө

-ка -ке- ко -кө

-а -е- о -ө;

4. ACC <=> [н][Ы]

-ны -ни -ну -нү

-ды -ди -ду -тү

-ты -ти -ту -тү

-ы -и -у -ү;

5. LOC <=> ДА

-да -де -до -дө

-та -те -то -тө;

6. ABL <=> [Д]Ан

-дан -ден -дон -дөн

-тан -тен -тон -төн

-ан -ен -он -өн;

Жак категориясы - Personal

Жекелик сан – singular

1. 1-жак жекелик сан - 1st person singular,
2. 2-жак жекелик сан - 2nd person singular,
3. 2-жак жекелик сан сылык - 2nd person singular formal,
4. 3-жак жекелик сан - 3nd person singular,

Көптүк сан – plural

5. 1-жак көптүк сан - 1st person plural,
6. 2-жак көптүк сан - 2nd person plural,
7. 2-жак көптүк сан сылык - 2nd person plural formal,
8. 3-жак көптүк сан - 3nd person plural,

Энтектери:

1. 1SG $\Leftrightarrow$ м[Ы]н

-мын -мин -мун -мүн;

2. 2SG $\Leftrightarrow$ с[Ы]ң

-сың -сиң -суң -сүң;

3. 2SGF $\Leftrightarrow$ с[Ы]з

-сыз -сиз -суз -сүз;

4. 3SG $\Leftrightarrow$ Ø

Ø;

5. 1PL $\Leftrightarrow$ б[Ы]з

-быз -биз -буз -бүз;

6. 2PL $\Leftrightarrow$ с[Ы]ң[А]р

-сыңар -сиңер -суңар -сүңөр;

7. 2PLF $\Leftrightarrow$ с[Ы]зд[А]р

-сыздар-сиздер -суздар -сүздөр;

8. 3PL $\Leftrightarrow$ [с]Ы[н]

Ø;

Сын атооч - adjective

Салыштырма даража – comparative

Энтеги:

COMP $\Leftrightarrow$ [Ы]рААК

-ыраак -ирээк -ураак -үрөөк

-раак -рээк -раак -рөөк;

Чак категориясы - Verb tenses

1. Учур чак – present,

2. Айкыр өткөн чак - past definite,

3. Жалпы өткөн чак - past indefinite,

4. Капыскы өткөн чак – past evidentiality,

5. Адат өткөн чак – past iterative,

6. Айкын келер чак - future definite,

7. Арсар келер чак - future indefinite,

8. Арсар терс келер чак - future indefinite negative.

Энтектери:

1. PRES <=> [A||й]

-а -е -о -ө

-й;

2. PST_DEF <=> ДЫ

-ды -ди -ду -дү

-ты -ти -ту -тү;

3. PST_INDF <=> ГА[н]

-ган -ген -гон -гөн

-кан -кен -кон -көн;

-га -ге -го -гө

-ка -ке -ко -кө;

4. PST_EVID <=> ЧУ

-чу -чү;

5. PST_ITER <=> [Ы]п[тЫр]

-ыптыр -иптир -уптур -үптүр

-птыр -птир -птур -птүр;

-ып -ип -уп -үп

-п;

6. FUT_DEF <=> [A||й]

-а -е -о -ө

-й;

7. FUT_INDF <=> [A]р

-ар -ер -ор -өр

-р;

8. FUT_INDF_NEG <=> БAc

-бас -бес -бос -бөс

-пас -пес -пос -пөс;

Аспект – aspect

1. Тануу – negative,
2. Суроо – interrogative.

Энтектери:

1. NEG <=> БА

-ба -бе -бо -бө
-па -пе -по -пө;

2. INT <=> БЫ

-бы -би -бу -бү
-пы пи -пу -пү.

Атоочтук – Participles

1. Учур чак атоочтук – present participle
2. Өткөн чак атоочтук – past participle,
3. Келер чак атоочтук - future participle,
4. Келер чак терс атоочтук - future participle negative.

Энтектери:

1. PCP_PR <=> [УУ]ЧУ

-уучу -үүчү
-чу -чү;

2. PCP_PS <=> ГАН

-ган -ген -гон -гөн
-кан -кен -кон -көн;

3. PCP_FUT_DEF <=> [A]p

-ар -ер -ор -өр
-р;

4. PCP_FUT_NEG <=> БАс

-бас -бес -бос -бөс
-пас -пес -пос -пөс;

Чакчыл - Converbs

1. Коштоочу чакчыл - Adverbial verb (accompanist),
2. Созулма чакчыл - Adverbial verb (continuing),
3. Максат чакчыл - Adverbial verb (Intentional),
4. Тангыч чакчыл - Adverbial verb (negative form),
5. Удаалаш чакчыл - Adverbial verb (successive meaning),
6. Чектеме чакчыл - Adverbial verb (limiting).

Энтектери:

1. ADVV_ACC <=> [Ы]п

-ып -ип -уп -үп
-п;

2. ADVV_CONT <=> [A||й]

-а -е -о -ө

-й;

3. ADVV_INT <=> ГАНЫ

-ганы -гени -гону -гөнү

-каны -кени -кону -көнү;

4. ADVV_NEG <=> МАЙЫН[ЧА]

-майынча -мейинче -мойунча-мөйүнчө;

-майын -мейин -мойун -мөйүн;

5. ADVV_SUC <=> ГЫЧА

-гыча -гиче -гуча -гүчө

-кыча -киче -куча -күчө;

6. ADVV_SUC <=> ГАНЧА

-ганча -генче -гончо -гөнчө

-канча -кенче -кончо -көнчө.

Кыймыл атооч – Verbal nouns (masdars)

1. Кыймыл атооч -оо – infinitive 1,
2. Кыймыл атооч -уу – infinitive 2,
3. Кыймыл атооч -ыш – infinitive 3,
4. Кыймыл атооч -мак – infinitive 4,
5. Кыймыл атооч -гы – infinitive 5.

Энтектери:

1. INF_1 <=> ОО

-оо -өө;

2. INF_2 <=> УУ

-уу -үү;

3. INF_3 <=> [Ы]ш

-ыш -иш -уш -үш

-ш;

4. INF_4 <=> МАГ

-мак -мек -мок -мөк

-маг -мег -мог -мөг;

5. INF_5 <=> ГЫ

-гы -ги -гу -гү

-кы -ки -ку -кү;

Мамиле категориясы - Voices

1. Негизги мамиле – active,
2. Туюк мамиле – passive,
3. Өздүк мамиле – reflexive,
4. Аркылуу мамиле – causative,
5. Кош мамиле – reciprocal.

Энтектери:

1. АСТ <=> Ø

Ø

2. АСТ <=> [Ы]л||н

-ЫЛ -ИЛ -УЛ -ҮЛ

-Л;

-ЫН -ИН -УН -ҮН

-Л;

3. REFL <=> [Ы]н

-ЫН -ИН -УН -ҮН

-Л;

4. CAUS <=> Д[Ыр]

5. RECP <=> [Ы]ш

-ЫШ -ИШ -УШ -ҮШ

-Ш;

Буйрук ыңгай - Imperatives

1. 1-жак жекелик сан – Hortative: 1st person singular – ‘let me’,

2. 1-жак көптүк сан - Hortative: 1st person plural – ‘let’s’,

3. 2-жак жекелик сан сылык – Imperative: 2nd person singular,

4. 2-жак көптүк сан сылык - Imperative: 2nd person plural,

5. 2-жак жекелик сан сылык – Imperative: 2nd person singular formal,

6. 2-жак көптүк сан сылык - Imperative: 2nd person plural formal,

7. 3-жак жекелик сан – Jussive: 3rd person singular – ‘let him/her/it’,

8. 3-жак көптүк сан - Jussive: 3rd person plural – ‘let them,

9. Өтүнүч сылык - precative (‘please’).

Энтектери:

1. HOR_SG <=> [A]йЫн

-айын -ейин -ойун -өйүн

-йын -йин -йун -йүн;

2. HOR_PL <=> [A||й]лЫ[к]

-алык -елик -олук -өлүк

-йлык -йлик -йлук -йлүк;

-алы -ели -олу -өлү

-йлы -йли -йлу -йлү;

3. IMP_SG <=> ГЫн

-гын -гин -гун -гүн

-кын -кин -кун -күн;

4. IMP_PL <=> ГЫла

-гыла -гила -гула -гүла

-кыла -кила -кула -күла;

5. IMP_SGF <=> [Ы]ңЫз

-ыбыз -ибиз -убуз -үбүз

-быз -биз -буз -бүз;

6. IMP_PLF <=> [Ы]ңЫздаР

-ыңыздар-иңиздер -уңуздар -үңүздөр

-ңыздар -ңиздер -ңуздар -ңүздөр;

7. JUS_SG <=> сЫн

-сын -син -сун -сүн;

8. JUS_PL <=> [Ыш]сЫн

-ышсын -ишсин -ушсун -үшсүн

-сын -син -сун -сүн;

9. PREC_1 <=> чЫ

-чы -чи -чу -чү;

Модалдык формалар - Modal forms

1. Шарттуу модалдык – conditional,
2. Ниет модалдык - desiderative (intention),
3. Тилек модалдык – optative1,
4. Тилек модалдык – optative2,
5. Кооп модалдык - premonitive (warning).

Энтектери:

1. COND <=> сА

-са -се -со -сө;

2. DESIDE <=> мАк[чЫ]

-макчы -мекчи -мокчу -мөкчү

-мак -мек -мок -мөк;

3. OPT <=> ГЫ+POSS келет||келди

-гы -ги -гу -гү

-кы -ки -ку -кү;

4. OPT <=> ГАй эле+PERS

-гай -гей -гой -гөй

-кай -кей -кой -көй;

5. PREM <=> БАГАй эле+PERS

-багай -бегей -богой -бөгөй

-пагай -пегей -погой -пөгөй;

Сан атооч – Numeral Numeral

1. Иреттик сан - ordinal numeral

2. Жамдама сан - collective numeral,

3. Чамалама сан₁ – approximate numeral₁,

4. Чамалама сан₂ – approximate numeral₂,

5. Чамалама сан₃ – approximate numeral₃,

Энтектери:

1. NUM_ORD <=> [Ы]нчы

-ынчы -инчи -унчу -үнчү

-нчы -нчи -нчу -нчү;

2. NUM_COLL <=> ОО[н]

-оо -өө

-оон -өөн;

3. NUM_APPR1 <=> чА

-ча -че -чо -чө;

4. NUM_APPR2 <=> ДАй

-дай -дей -дой -дөй

-тай -тей -той -төй;

5. NUM_APPR3 <=> ДАгАн

-даган -деген -догон -дөгөн

-таган -теген -тогон -төгөн.

Компьютердик лингвистикада көп колдонулуучу терминдердин англисче-кыргызча сөздүгү

А

abort	үзүү, токтотуу
about	жөнүндө
above	жогору, жогоруда
absolute	абсолюттук
absolute cell reference	абсолюттук уячага шилтеме берүү
abstract	аннотация/кыскача обзор/реферат
accent color	акцент түсү
accept	кабыл алуу
access	мүмкүндүк (n), мүмкүндүк алуу (v)
access code	мүмкүндүк алуу коду
access control list	мүмкүндүк алууну көзөмөлдөө тизмеси
access key	мүмкүндүк алуу ачкычы
access number	мүмкүндүк алуу номери
access permissions	мүмкүндүк алуу уруксаты
access point	мүмкүндүк алуу чекити/түйүнү
access provider	мүмкүндүк алуу провайдери
access services	мүмкүндүк алуу кызматтары
access violation	мүмкүндүк алуу укуктарын бузүү
accessibility	атайын мүмкүндүк
accessibility checker	атайын мүмкүндүктөр текшергичи

accessibility wizard	мүмкүндүк алуу устаты
accessory	перифериялык түзмөк
accordance	туура/дал келүү
account	каттоо жазуу
account balance	каттоо жазуу каражатынын абалы
condition	
account domain	каттоо жазуу домени
account expiration	каттоо жазууну колдонуу мөөнөтүнүн аяктоосу
account lockout	каттоо жазууну тосмолоо
account manager	каттоо жазуу башкаруучусу
account picture	каттоо жазуу сүрөтү
account settings	каттоо жазуу орнотуулары
accounting	желе ресурстарын эсептөө
action	иш-аракет
action button	буйрук баскычы
action center	аракет борбору
action query	өзгөртүү талабы
action row	иш-аракет сабы
activate	активдештирүү, ишке киргизүү
active	иштеген
active content	активдүү маани
active directory	active directory домен кызматтары
domain services	
active document	иштеген документ
active field	иштеген талаа
active object	иштеген объект
active server pages	иштеген сервер барактары

active sheet	иштеген барак
active window	иштеген терезе
activex control	activex көзөмөлү
activex data objects	activex берилмелер объекттери
activex object	activex объекти
activity	аракет
activity reporting	аракеттер боюнча отчет
actual	керектүү/актуалдуу
actual work	актуалдуу иш
acute accent	символ (')
ad hoc network	атайын желе
adapter	адаптер
adaptive brightness	ыңгайлуу жарыктыгы
add	кошуу
add-in	кошумча модуль
addition operator	кошуу амалы
additional display	кошумча дисплей
add-on	кошумча кеңейтүү
add-on device	кошумча түзмөк
address	дарек, адрес
address bar	дарек тилкеси
address book	дарек китеби
adjustment	жөнгө салуу/иретке салуу/тартипке салуу
administration	администрация/тескөө/башкаруу
administrative setup	административдик орнотуу
administrator	администратор
advanced	өнүктүрүлгөн

advanced encryption standard	өнүктүрүлгөн шифрлөө стандарты
advertisement	жарнама/реклама
advertiser	жарнама/реклама берүүчү
aerial view	бет жагынан көрүнүшү
aero wizard	аеро чебери
affect	таасир берүү
affiliate	өнөктөш (n), өнөктөшүү (v)
affiliate program	өнөктөш программа
after	кийин
agenda	күн тартиби
agent	агент
aggressive address	кайра-кайра даректи алуу аракети
acquisition retry	
aid	жардам
airplane	учак, самолет
album	альбом
alert	алдын ала
	эскертүү/эскертме/билдирүү
alert box	эскертме терезе
algorithm	алгоритм
alias	альтернативдүү ат/ жасалма ат
align	тегиздөө
all	бардыгы, бардык
all files	бардык файлдар
all rights reserved	бардык укуктар корголгон
all services	бардык кызматтар
allocate	бөлүп көрсөтүү

allocation unit	эсти бөлүү модулу
allow	уруксат берүү
allow list	уруксат алуу тизмеси
alphabetical	алфавиттик
already	эбак
alt	өзгөрүлмө (кыскартылган түрү)
Alt key	Alt баскычы
alter	өзгөртүү
alternate	өзгөртүү
alternative text	өзгөрүлмө текст
always create	дайыма түзүү
always move gallery	дайыма көчмө галерея
ambient light sensor	чачырама жарык сенсору
amount	саны
ampersand	& символу/жана
analogous colors	окшош түстөр
analyse	талдоо
ancestor element	аталык элемент
and	жана
angle	бурч
angle brackets	фигуралык кашаа
animate	жандандыруу
animation	жандандыруу
animation effect	жандандыруу эффекти
animation painter	анимация сүрөтчүсү
animation style	анимация стили
anniversary	маараке
annotation	аннотация

annual	бир жылдык
anonymizer	жашыруун модуль программасы
anonymous	жашыруун/анонимдүү
another	башка
antialiasing	тегиздөө
antimalware program	залал келтирүүчү вирустарга каршы программа
anti-malware software	залал келтирүүчү вирустарга каршы программалык камсыздоо
anti-shake	калтыроону токтотуу технологиясы
anti-shake feature	вибрацияга каршы касиет
antispypware program	шпиондук программаларга каршы программа
antispypware software	шпиондук программаларга каршы программалык камсыздоо
any	ар кандай
apothecary	аптека
app	колдонмо (кыскартылган түрү)
app bar	колдонмо буйруктар тилкеси
app command	колдонмо буйругу
app container	колдонмо контейнери
app name	колдонмо аты
app summary	колдонмо жыйынтыгы
app switch	каторуу колдонмосу
app switching	колдонмону которуу
app update	колдонмо жаңыртуусу
appear	пайда болуу

appearance	сырткы көрүнүш
append	кадоо/тиркөө
append query	тиркөө талабы
appendix	тиркеме/кошумча
application	колдонмо, арыз
application program	програмдык интерфейс
interface	колдонмосу
apply	колдонуу
appointment	дайындоо
approve	тастыктоо
approximate	болжол менен
April	апрель/чын куран
aqua	тунук
archive	архив, резервдик көчүрмө (n), (v)
area	аймак
area chart	айкалышкан эки өлчөмдүү гистограмма
area code	аймак коду
argument	аргумент/далил/негиз
arrange	иреттөө
arrangement	иреттелген
array	массив
arrow	жебе
article	макала
artist	аткаруучу
artistic	көркөм
artistic effect	көркөм эффект
as	катары

ascending	өсүшү боюнча
ask once	бир гана жолу суроо
aspect	аспект
aspect ratio	пропорциялык коэффициент
assets	активдер/ресурстар
assign	дайындоо
assigned task	дайындалган тапшырма
assignment	дайындоо
asterisk	жылдызча
asynchronous	асинхрондуу
asynchronous transfer mode	асинхрондуу алмашуу режими
at sign	маймылча/@ белгиси
attach	тиркөө
attachment	тиркеме
attempt	аракет
attendee/recipient list	катышуучулар/алуучулар тизмеси
attendees	катышуучулар
attention	эскертүү
attribute	атрибут/белги
audio	аудио, үн
audio call	аудио чалуу
audio file	аудио файлы
audio waveform	аудио толкундун формасы
auditing mode	текшерүү режими
August	август/баш оона
authentication	тастыктоо
authentication	аныктыгын тастыктоо

authentication database	аныктыгын тастыктоо маалымат базасы
authentication method	аныктыгын тастыктоо ыкмасы
author	автор
authority information	сертификациялоо борборунун
access	маалыматына мүмкүндүк алуу
authority key identifier	сертификациялоо борборунун ачыкчынын идентификатору
authorization	авторлугун аныктоо
authorized	авторлугун аныкталган
auto	авто
auto collage	авто коллаж (сүрөттөрдү таңгактап кооздоо программасы)
auto format	авто форматтоо
auto scale	авто масштабдоо
auto archive	авто архивдөө
autocorrect	авто тууралоо
autofilter	авто чыпкалоо
autofit	авто төп келүүсү/авто дал келүүсү
auto layout	авто жайгашуу
automatic	автоматтык, автоматтуу түрдө
automatic file restore	файлды автоматтык түрдө калыбына келтирүү
automatic maintenance	автоматтуу түрдө тейлөө
automatic replies	автоматтык жооп
automatically	автоматтуу түрдө
automatically save	автоматтуу түрдө сактоо
automation	автоматташтыруу

automovie	авто фильм
autoplay	автоматтуу түрдө ойнотуу
auto-recharge	автоматтуу түрдө заряддоо
auto-recover	авто калыбына келтирүү
auto-redial	номерди автоматтуу түрдө кайра терүү
autoshape	авто фигура
autosignature	авто кол тамга
autosort	авто ылгоо
autosum	авто сумма
autotext	авто текст
auxiliary display	жардамчы дисплей
availability	мүмкүндүгү
availability indicator	мүмкүндүк көрсөткүчү
available	мүмкүн болгон
available memory	мүмкүн болгон эс-тутум
average	орточо сан
away	ордунда жок
axis	ок

B

back	артка
back up	архивдештирүү
backdoor	жашынган
background	фон
background color	фон түсү
backslash	кайырма слэш (\)
backspace key	backspace баскычы
backup file	файлды архивдөө

backward	артка
badge	идентификациялоо карточкасы, эмблема
ball	топ
balloon	калкыма терезе
ballpoint pen	калем сап
banded column	бириктирилген тилке,
bandwidth	өткөрмө жөндөмдүүлүгү
banner	баннер
bar	панель
bar chart	мамы түрүндөгү диаграмма
bar code	штрих-код
base character	базалык символ
base style	негизги стиль
baseline	негизги сызык
basic	негизги
basic input/output system	негизги кирүү/чыгуу системи
battery	батарея
battery life	батареянын иш мөөнөтү
baud	бод (аналогдук байланыш линиясы аркылуу ылдамдыкты өлчөөчү бирдик)
bcc	көрүнбөгөн көчүрмө (электрондук билдирүүнүн баш атындагы дареги)
be right back	азыр келем
before	чейин/алдында

begin	баштоо
behavior	жүрүм-турум
beige	беж/саргыч боз
below	төмөн/ылдый
below average	ортодон төмөн
benefit	пайда
best fit	төп келүү
beta version	бета версия
between	арасында/ортосунда
bevel	конус
bibliography	библиография
bid	сунуш кылынган баа
block	тосмолоо
block arrow	фигуралуу жебе
blocked encodings list	тосмолонгон чечмелөө тизмеси
blocked senders list	тосмолонгон жөнөтүүчүлөр тизмеси
blocked top-level domain list	тосмолонгон жогорку деңгелдеги домендер тизмеси
blog	блог
blog post	блог почта
blogger	блоггер
blue green	көгүш жашыл
blue mist	бозомтук-көк
blue-gray	көгүш боз
blur	так эместик
body text	негизги текст
bold	кара арип (арип стили)

bolditalic	кара кыйгач (арип стили)
bookmark	тиркеме
boolean	логикалык маани/булев
boolean expression	логикалык туюнтма
boot drive	жүктөө түзмөгү
boot partition	жүктөө бөлүгү
bootstrap	баштапкы жүктөө
border	чек
both	экөө тең
bottom	төмөн жагы
bottom align	төмөн жагына тегиздөө
bottom center	төмөн жагына борборлоштуруу
bottom left	төмөнкү сол жагы
bottom right	төмөнкү оң жагы
bounce	үзгүлтүк
bound control	байланышкан башкаруу
bound object frame	байланыштырылган объект фрейми
box	куту
branch	бутак
branding	брендинг/соода белгилерин түзүү же соода белгилерин өркүндөтүү
break	үзүү/сындыруу
breakpoint	үзүү чекити
breaks	үзүлүүлөр
brightness	ачыктыгы, жарыктыгы
brightness	жарыктыгы, ачыктыгы
bring forward	алдыга чыгаруу

broadband connection	кең тилкелүү туташуу
broadband network	кең тилкелүү желе
broadcast	трансляциялоо/обого чыгаруу/берүү
browse	карап чыгуу
browse view	көрүнүштү карап чыгуу
browser	браузер
browser modifier	браузер өзгөрткүчү
browsing history	карап чыгуу журналы
bubble	цилиндрлүү магниттик домен
buffer	буфер
build	куруу
building block	стандарттуу блок схема
builtin	куралган
built-in style	куралган стиль
bullet	булет, маркер
bulleted list	белги коюлган тизме
bundle	пакет
burn	жаздыруу
bus	шина (күчтүү ток үчүн жасалган, кызыбай турган электр зымы)
business	бизнес, иш
business applications	бизнес колдонмолору
business card	бизнес картасы
business contact manager	кызматтык байланыш тейлегичи
busy	бош эмес
button	баскыч

button face	баскычтагы сүрөт
buy	сатып алуу
buy Skype credit	Skype'ты кредит сатып ал
by	боюнча
by default	жарыяланбаган
bYod	өздүк түзмөктү колдонуу
byte	байт

C

ca	сертификаттоо борбору (кыскартылган түрү)
cable modem	кабелдик модем
cache	кэштөө
cache	кэш (өтө ыкчам иштөөчү чоң өлчөмдөгү буфердик эс)
cached page	кештелген барак
caching	кештөөдө
calculate	эсептөө
calculated column	эсептелген тилке
calculated field	эсептелген талаа
calculation	эсеп,эсептөө
calculator	калькулятор
calendar	календарь
calendar preview	календарды алдын ала көрүү
calendar program	календарь программасы
calendar snapshot	календардын тез сүрөтү
calendar view	календардын көрүнүшү
call	чалуу

call forwarding	чалууну динамикалык кайра даректөө
call phones	телефонго чалуу
call waiting	чалууну күтүү
caller identification	автоматтуу түрдө чалууну аныктагыч
calling channel	чалуу каналы
callout	аныктоочу эн белги, колаут
callout	аныктоочу эн белги, колаут
camera roll	камера түрмөгү
campaign	кампания
can	мүмкүндүк тү көрсөтүүчү этиш
cancel	жокко чыгаруу
cancellation	жокко чыгаруу
canvas	полотно
capability	мүмкүндүк
capitalization	баш тамга менен жазуу
capitalize	баш тамгалоо
Caps lock key	Caps lock баскычы
caption	баш тамга
capture device	кабыл алуу түзмөгү
car	автомобиль/унаа
carbon copy (cc)	көрүнбөгөн көчүрмө
card	карта
case changes	баскыч топ регистрин өзгөртүү
case sensitive	чоң/кичине тамганы сезгич
catalog	каталог
categorize	категориялоо

category	категория
cell	уяча
center	борборлоштуруу
certain	анык
change	өзгөртүү
changes	өзгөрүүлөр
character	символ
chart	диаграмма
check	текшерүү
check box	белгилөө кутусу
check out	тууралыгын ырастоо
check out	тууралыгын ырастоо
check in	каттоодон өтүү
checking	текшерүү
child	бала
choose	тандоо
circle	тегерек
circular	циклдик, айланма
citation	цитата
city	шаар
clarity	тактыгы, тазалыгы
classification:	классификациялоо
clean	таза
clean up	тазалоо иштерин жүргүзүү
clear	түшүнүктүү
click	баскылоо
click	баскылоо
clip art	клирарт

clipboard	алмашуу буфери
clockwise	сааттын жебеси боюнча
close	жабуу
cloud	булут системасы
code	код
coffee	кофе
collaborate	бирге иштешүү
color	түс, өң
column	тилке
combine	айкалыштыруу
comma	үтүр
command	буйрук, команда
command bar	буйрук тилкеси
command line	буйрук сабы
comment	түшүндүрмө, комментарий
common	жалпы
communication	байланышуу, коммуникация
communications apps	байланыш колдонмолору
compatible	шайкеш
compatibility	шайкештиги
compatibility checker	шайкештигин текшергич
compatibility mode	шайкеш келүү режими
complete	аяктоо
compound type	курам түрү
confirm	ырастоо
confirmation	ырастоо
confirmed	ырасталган
conflict	келишпестик, конфликт

connect	туташуу (n), туташуу (v)
connected	туташтырылган
connection	туташуу
connector	туташтыргыч
conservative	консервативдик
consider	саноо
consume	коротуу
contain	камтуу
continue	улантуу
contour	контур
control	көзөмөлдөө
control panel	көзөмөлдөө панели
conversation	баарлашуу
convert	кайра түзүү
convenience	ыңгайлуулук
cookies	куки файлдары
copy	көчүрүү, көчүрмө
copyrights	автордук укук
country	өлкө
create	түзүү
creator	түзүүчү
credential	мандат
critical	кризистик, кескин
crop	кесүү
cross-reference	кайчылаш шилтеме
cryptographic	криптографиялык
cryptography	криптография форматы
css reports	css отчеттору

cube	куб
current	учурда
custom	атайын
custom zoom	атайын масштабдоо
customize	ылайкташтыруу, ыңгайлаштыруу
customize zoom	масштабдоону ылайыкташтыруу
customized	атайын
cut (CTRL+X)	кесүү (CTRL+X)
cutout	чет сызык
cyan	көгүлтүр
connect to a network	желеге туташуу

D

dagger	демон
daily	күнүмдүк, күн сайын
daily task list	күнүмдүк тапшырма тизмеси
dark	күңүрт
dark blue	көпкөк
dark green	кочкул жашыл
dark red	кочкул кызыл
dark teal	каралжын-көгүлтүр
dark yellow	кочкул сары
dash dot	сызыкча чекит
dashboard	маалыматтар порталы
dashe	пунктир
dashed line	пунктирдик сызык
data	берилмелер, маалымат, бергилер
data bars	гистограммалар

data communications equipment	берилмелердин байланыш түзмөгү
data connection file	берилмелерди туташтыруу файлы
data encryption standard	берилмелерди шифрлөө стандарты
data entry	берилмелерди киргизүү
data execution prevention	берилмелерди аткаруудан сактоо
data field	берилмелер талаасы
data form	берилмелер формасы
data format	берилмелер форматы
data graphic	берилмелер графикасы
data integrity	берилмелердин бүтүндүгү
data label	берилмелер эн белгиси
data point	берилмелер чекити
data processing	берилмелерди иштетүү
data record	берилмелер жаздыруу
data series	берилмелер катары
data source	маалымат булагы
data table	берилмелер жадыбалы
data transfer	берилмелерди өткөрүү
data type	берилмелер түрү
data validation	берилмелерди аныктоо
database	берги/берилмелер базасы
database connection	берилмелер базасына туташуу
datasheet	жадыбал/таблица
datasheet view	жадыбалдын көрүнүшү
date navigator	дата навигатору

date/time	дата/убакыт
day	күн
deafness	дүлөй, угуу жөндөмдүүлүгүнүн начардыгы
debug	програмды түзөтүү
December	декабрь/бештин айы
decide	чечүү
decimal	ондук
decline	четке кагуу
decrease	азайтуу, кичирейтүү
decrypt (v)	чечмелөө
decryption	чечмелөө
deep link	тереңдетилген шилтеме
default	жарыяланбаган
default button	жарыяланбаган баскыч
default data file	жарыяланбаган берилмелер файлы
default font	жарыяланбаган арип
default location	жарыяланбаган жайгашуу
default value	жарыяланбаган маани
define	аныктоо
defined name	аныкталган аты
defined user	аныкталган колдонуучу
definition	аныктама
definitions	аныктамалар
deflate bottom	түбүнө түшүрүү
defragmentation	дефрагменттөө
degree	даража

degree symbol	градус символу
del	алып таштоо (кыскартылган түрү)
delay	кечигүү
delegate	өкүл, делегат
delete	алып таштоо
Delete key	Delete баскычы
delete query	алып таштоо талабы
delimited	бөлгүнгөн
delimiter	бөлүштүргүч
deliver	жеткирүү
deliverable	жеткирилүүчү
demo	көрсөтмө
demote	төмөндөтүү, төмөнкү деңгелге жылдыруу
dependent	байланган уяча
deploy	жайылтуу
deployment image	чагылдырма-архив кызматты
servicing and management	тейлөө жана башкаруу
deprecate	жактырбоо, кабыл албоо
depth	тереңдик, терендиги
depth of field	талаа терендиги
descending	кемүү боюнча
description	сүрөттөлүшү
design	дизайн, түзүлүш
design element	элементи долбоорлоо
design master	долбоорлоо устаты
design mode	долбоорлоо режими

design template	долбоор үлгүсү
designer	дизайнер
desktop	иш такта
desktop app	иш такта колдонмосу
desktop gadget	иш-такта гаджети
desktop gadget gallery	иш-такта гаджет галереясы
desktop pattern	иш-такта үлгүсү
destination	жеткирүү/көздөлгөн орду
destination file	көздөлгөн файл
destination styles	көздөлгөн стилдери
destination	көздөлгөн жазылуу
subscription	
destination theme	көздөлгөн тема
detach	толук алып салуу
detail	деталь/майда-чүйдө
detect	табуу
determine	аныктоо
device	түзмөк
device claim	түзмөк билдирмеси
device driver	түзмөк драйвери
device encryption	түзмөктү шифрлөө
device manager	түзмөк башкаруучу
device metadata	түзмөктүн мета-берилмелер
package	таңгагы
devices charm	түзмөк баскыч-чебери
diacritic	диакритикалык
diacritical mark	диакритикалык белги
diagnostics	диагностика/бузугун табуу

diagram	диаграмма
dial	чалуу
dial tone	чалуу тону
dialer	номер тергич
dialog	баарлашуу
dialog box	баарлашуу/диалог кутусу
dial-up	диал-ап
dial-up connection	телефон байланышынын бир түрү (диал-ап)
dial-up networking	диал-ап желе туташуусу
dial-up networking connection	телефондук линия аркылуу желе туташуусу
dictionary	сөздүк
dictionary language	сөздүк тили
difference	айырмасы
different	ар түрдүү
digit	сан
digital	санариптик
digital certificate	санариптик сертификат
digital id	санариптик идентификатор
digital image	санариптик сүрөт
digital license	санариптик лицензия
digital locker	санариптик коопсуз сактоо жайы
digital locker	санариптик бекиткич
digital photo	санариптик сүрөт
digital signature	санариптик кол тамга
digital video	санариптик видео
digitally sign	санариптик кол коюу

digitally signed	санариптик кол коюлган
dim	көлөкөлөө/күнүрт кылуу
dimension	өлчөм/ченем
dimmed	көлөкөлөнгөн
direct dial	түз чалуу
direct memory access	эс тутумуна түз мүмкүндүк алуу
direction	багыт
directory	каталог
directory control block	каталогдорду көзөмөлдөө тосмосу
disability	мүмкүнчүлүгү чектелген/бузук
disable	өчүрүү
disabled	өчүрүлгөн
disabled control	өчүрүлгөн көзөмөл элементи
disc	диск
disc burner	диск жаздыргыч түзмөк
discard	четке кагуу
discard changes	өзгөртүүлөрдү четке кагуу
disclaimer	жазуу жүзүндө кабыл албоо/баш тартуу
disconnect	ажыратуу
disconnected	ажыратылган
discussion group	талкуу тобу
disk drive	диск түзмөгү
disk partition	диск бөлүгү/логикалык диск
display	дисплей/көрсөтүү
display	дисплей/монитор (n), көрсөтүү (v)
display adapter	дисплей/монитор адаптери
display name	дисплей аты

display properties	дисплей касиеттери
disposable	бир жолу колдонулуучу/жарактуу
disposition	кандайдыр бир иретте орун алуу
distance	аралык
distribute	бөлүштүрүү
distributed	бөлүштүрүлгөн
distributed password authentication	бөлүштүрүлгөн жашыруун сөздү текшерүү
distribution	бөлүштүрүү
distribution group	бөлүштүрүү тобу
distribution list	бөлүштүрүү тизмеси
disturb	тоскоол болуу
division sign	бөлүү белгиси
do	жасоо, аткаруу
do more	башка мүмкүндүк төр
do not disturb	тоскоолдук кылбоо
doc	документ
dock	бекитүү
docked toolbar	бекитилген куралдар тилкеси
docking station	бекитүү түйүнү
doctor	доктор/дарыгер
document	документ
document element	документ элементи
documentinformation	документ тууралуу маалымат
panel	панели
document inspector	документ текшерүүчү
documentintegrity	документтин бүтүндүгү
document library	документ жыйнагы

document map	документ картасы
document panel	документ панели
document properties	документ касиеттери
document review	документти карап чыгуу
document type definition	документтин түрүн аныктоо
document window	документ терезеси
document workspace	документ иш чөйрөсү
document workspace site	документ иш чөйрөсүнүн сайты
documentation	документация
dollar sign \$	доллар белгиси \$
domain	домен
domain controller	домен контролеру/көзөмөлдөгүчү
done	аткарылган
done!	даяр!
dongles	аппараттык ачкычтар
dot	чекит
dots per inch (сокp. dpi)	дюйм сайын чекит
double quote	кош тырмакча
double strikethrough	кош сызып салуу
double underline	астынан кош сызуу
double-click	кош чыкылдатуу
doughnut	шакекче
down	төмөн
downgrade	мурунку нускага өтүү
download	жүктөө

download manager	жүктөө башкаруучусу
downloaded	жүктөлгөн
downloading	жүктөлүүдө
downloads	жүктөөлөр
dpi scaling	dpi масштабдоосу
draft	долбоор/черновик
drag	тартуу
drag and drop	сүйрөп тартуу
draw	чийүү, тартуу
draw rectangle	тик бурчтукту чийүү
drawing	сүрөт/чийме
drawing	сүрөт тартуу/чийүү
drawing canvas	чийме полотносу
drawing guide	чийме көрсөтмөсү
drawing object	чийилүүчү объект
drive	диск түзмөгү
drive letter	диск түзмөгүнүн тамгасы
driver	драйвер
drop	түшүрүү
drop lines	түшмө саптар
drop shadow	түшкөн көлөкө
dropdown	төмөн түшмө
drop-down combo box	төмөн түшмө тизме кутучасы
dropdown list	төмөн түшмө тизме
drop-down menu	төмөн түшмө меню
due	туура келүүчү
due date	датага карата
duplicate	көчүрмө

duration	узактыгы
dynamic access control	мүмкүндүк алуунун динамикалык көзөмөлү

dynamic-link library	динамикалык шилтеме жыйнагы
----------------------	-----------------------------

Е

early launch	залал келтирүүчү вирустарды
antimalware driver	алдын ала текшерүүчү драйвер
early-launch	залал келтирүүчү вирустарды
antimalware	алдын ала текшерүүчү программа
early-launch boot	системанын жүктөөнү алдын ала
driver	текшерүүчү драйвер
ease in	абайлап орнотуу
ease of access center	кеңейтилген мүмкүндүк алуу борбору
ease out	жеңилдетүү/бошотуу
easily	оңой
edge	чети
edit	оңдоо/түзөтүү
edit menu	оңдоо менюсу
edition	чыгарылышы
editor	редактор, оңдоочу адам
education	билим берүү
edutainment	оюндардын/мультимедиа каражаттарынын жардамы менен окуу
effect	эффект, таасир берүү
effective	эффективдүү
efficiency bonus	натыйжалар үчүн сыйлык

elapsed	өткөн/бүткөн/колдонулган
elapsed time clock	жалпы колдонулган убакыт/саат
electrical sensor	электр сенсору
electronic business card	электрондук визит картасы
electronic mail	электрондук почта
electronic postage	билдирүүнү электрондук почта аркылуу жеткирүү
element	элемент
elevated command prompt	пайда болгон буйрук кеңеши
em dash	узун тире/сызыкча
email	электрондук почта; э-почта (кыскартылган түрү)
e-mail	электрондук билдирүүнү жөнөтүү
e-mail account	электрондук почта каттоо жазуусу
e-mail address	электрондук почта дареги, э-почта дареги
e-mail alias	электрондук почтанын кошумча аты
e-mail autoconfiguration	электрондук почтаны автоконфигурациялоо
e-mail message	электрондук почта билдирүүсү
e-mail server	электрондук почта сервери
embed	камтуу
embedded	камтылган
embedded audio clip	камтылган аудио-клип
embedded object	камтылган объект

embedded video clip	камтылган видео-клип
emboss	кысып түшүрүү чыпкасы
emoticon	смайл, эмотикон
emphasis	баса көрсөтүү
empty	бош
en dash	кыска тире/сызыкча
enable	күйгүзүү
enabled	күйгүзүлгөн
enclose	алуу, камтуу
enclosure	салынган/камтылган
encoding	шифлөө, кодоо
encrypt	шифрлөө
encrypted	шифрленген
encryption	шифрлөө
encryption key	шифрлөө ачкычы
end	аяктоо, аягы
end user	соңку колдонуучу
endnote	документ аягындагы шилтеме
engineering	инженердик
English	англис тили
enhance	жакшыртуу
enhanced	жакшыртылган, кеңейтилген, өркүндөтүлгөн
enhanced audio cd	өркүндөтүлгөн аудио
enhanced screentip	өркүндөтүлгөн экран кеңеши
ensure	камсыз кылуу
enter	киргизүү/кирүү
Enter key	Enter баскычы

enterprise	ишкана
entertainment	көңүл ачуу
entire	толугу менен/бүтүндөй/бардыгы
entire workbook	бүтүндөй иш китеби
entity	маңыз/маани
entry	кирүү
envelope	конверт
environmental sensor	айлана-чөйрө сенсору
equal sign	барабар белгиси
equation	теңдеме
erase	өчүрүү
eraser	өчүргүч
error	ката
error bar	ката тилкеси
error code	ката коду
error log	ката журналы
Esc key	Esc баскычы
especially	өзгөчө
euro symbol	евро символу €
evaluate formula	формуланы аныктоо
even page	жуп бет
event	окуя
event address	окуя дареги
event handler	окуяларды иштеткич
every	ар бир
every day	ар күн сайын
everything	бардыгы
Excel table	Excel жадыбалы

exception	артыкча, өтө, эң эле
exception	чыгаруу, чыгарып таштоо
exciting	кубанычтуу, толкунданган
exclamation point	илеп белгиси !
exclude	чыгарып таштоо
exclusive	өзгөчө
execute	аткаруу
exit	чыгуу
expand	жаюу
expand control	жаюу көзөмөлү
expand/collapse	жаюу/жыюу
expanded	жайылган, ачылган
experience	тажрыйба
expiration date	иш/жарамдык мөөнөтүнүн бүткөн күнү
expire	бүтүү, аяктоо, колдонуу мөөнөттүн аяктоосу
explain	түшүндүрүү
exploding	архивден файлды алуу ыкмасы
export	экспорттоо
exposure	бузуктугу, корголбогондугу (берилмелердин)
expression	айтуу/билдирүү
extend	кеңейтүү
extended desktop	кеңейтилген иш-такта
extensible rights	кеңейтилген укуктарды белгилөө
markup language	тили
extension	кеңейтүү

extent	дисктеги чектелбеген атайын аймак/экстент
external	сырткы
external content type	сырткы маанинин түрү
external data	сырткы маалымат
external data range	сырткы берилмелер диапозону
external data source	сырткы берилмелер булагы
external display	сырткы дисплей
external list	сырткы тизме
external system	сырткы тутум
external table	сырткы жадыбал
extra	кошумча, ашыкча
extract	алуу, чыгаруу

F

face down	бет жагы менен ылдый
face up	бет жагы менен өйдө
facility field	түзүлүш талаасы
fade	акырындык менен өзгөрүү
fail	иш ордунан чыкпай калуу
failure	иш ордунан чыкпай калуу
family safety	үй бүлө коопсуздугу
faq	көп суралуучу суроолор
fast	тез
fast forward	алдыга түрүү
fast startup	тез баштоо
fault injection	каталарды киргизүү
favorite	тандалма
favorites bar	тандалмалар тилкеси

fax	факс
feature	мүнөздөмө
February	февраль/бирдин айы
feed	веб канал
feed	энергия менен камсыздоо
feed properties	веб канал касиеттери
feedback	пикир
feel	сезүү
felt tip (custom)	фломастер (атайын) /кийиз учтуу
	түстүү калемдер
female	ургаачы/аял
fetch	тандап алуу
fidelity	тактыгы, тууралыгы
field	талаа
field button	талаа баскычы
field list	талаа тизмеси
field name	талаанын аты
field type	талаа түрү
figure	сүрөт, фигура
file	файл, барак
file block	файл тосмосу
file format	файл форматы
file history	файлдар журналы
file menu	файл менюсу
file name	файлдын аты
file name extension	файл атынын кеңейтүүсү
file picker	файл тандагычы
file sharing program	файлды бөлүшүү программасы

file system	файл системи
file tab	файл тиркемеси
file transfer protocol	файлды которуу протоколу
file type	файл түрү
filename	файлдын аты
files	файлдар
file's view	файл көрүнүшү
fill	толтуруу
fill color picker	түс тандыгычты толтуруу
fill effect	толтуруу эффектиси
film reel	тасманы түрүүчү түзмөк
filter	чыпка/фильтр
filter area	аймакты чыпкалоо/фильтрлөө
filter by form	формасы боюнча фильтрлөө
filter by selection	белгиленгендер боюнча фильтрлөө
filter field	талааны фильтрлөө
find	табуу
finder	тапкыч
fingerprint reader	манжа изин тааныгыч окуу түзмөгү
finish	бүтүрүү/аяктоо
finish date	бүткөн күнү
firewall	фаэйрвол
first	биринчи
fit to window	терезеге батыруу
fix	оңдоо
fix broken text	бузулган тексти оңдоо

fixed	оңдолгон
flag	желек, желекче
flagged message	желекче коюлган билдирүү
flagged note	желекче коюлган эскертүү
flashing	жаркыратуу
flip	тескери чагылдыруу (күзгүдөгүдөй)
flip ahead	алдыга барактоо
float	убакыт запасы
floating toolbar	калкыма куралдар панели
floppy disk	дискета
floppy disk drive	дискета түзмөгү
flow	агым
flowchart	блок схема
flyer	баракча, маалымдама
folder	папка
folder policy	папка саясаты
following	кийинки/төмөнкү
follow-up	өтүү
font	арип
font alignment	арипти тегиздөө
font previewer	арипти алдын ала көрсөткүч
font size	арип өлчөмү
font style	арип стили
food	тамак-аш
footer	төмөнкү колонтитул
footnotes and endnotes	барак аягындагы жана сап аягындагы шилтемелер

foreground	алдыңкы план
foreground color	алдыңкы план түсү
foreign address	тышкы дарек
foreign key	тышкы ачкыч
forget	унутуу
form	форма
form control	форма көзөмөлү
form definition file	форманы аныктоочу файл
form field	форма талаасы
form region	форма аймагы
form template	форма шаблону
form view	форма көрүнүшү
format	формат/форматтоо
forms cache	формалар кэши
formula	формула
formula bar	формула тилкеси
forward	алдыга
foundry	куюлган
fourth	төртүнчү
fraction	бөлчөк
fraction bar	бөлчөк сызыгы
frame	алкак/чек
fraudulent	алдамчы/калп
free	акысыз/бош
free/busyoptions	бош/бош эмес параметрлер
freeform	эркин формада, каалагандай
freehand	кол менен аткарылган
freeze	тоңдуруу

freeze panes	панелдерди бекитүү
frequency	жыштыгы
frequent	көп колдонулуучу
frequently asked questions	көп берилүүчү суроолор
friday	жума
friend	дос
full screen	толук экран
full screen reading	толук экранда окуу
function	функция
function design	функцияны түзүү
functionality	функционалдык мүмкүндүк төр
funnel	мор
funnel	торнадо
fup	колдонуу саясаты (кыск.)
fw >>	алдыга символу >>

G

gadget	чакан колдонмо, гаджет
gallery	галлерея
game	оюн
game console	оюн приставкасы
game provider	оюн провайдери
gap	боштук
gapless	жылчыксыз
gapless burning	жылчыксыз жаздыруу
gateway	шлюз (желенин)
Gb	Гб (гигабайттын кыскартылган түрү)

gender	жынысы
general	жалпы
general settings	жалпы орнотуулар
genre	жанр
genuine	асыл нускасы, нак өзү
gesture	жаңдоо
get	алуу
get data	маалыматты алуу
get genuine Windows	Windows'тун асыл нускасын алуу
get update	жаңыртуу алуу
getting started	башталууда
gift	белек
gigabyte	гигабайт
glass	айнек
glassiness	тунуктук
global	глобалдык
global address list	глобалдык/дүйнөлүк дарек тизмеси
global catalog server	глобалдык/дүйнөлүк каталог сервери
global template	глобалдык/дүйнөлүк шаблон
globally unique	глобалдык уникалдуу
identifier	идентификатор
gloss optimizer	жалтыратуу оптимизатору
glow	жаркыроо
gn	түз кошулуучу желелер
go	өтүү/баруу
goal seek	параметрди тандоо

goto	өтүү/баруу
GPS receiver	GPS -кабылдагычы
grace period	лицензиясыз колдонуу мөөнөтү
grade	деңгел
gradient	градиент
graphic	графика
graphic filter	графика чыпкасы
graphical user interface	колдонуучунун графикалык интерфейси
graphics manager	графика башкаруучусу
grave accent	апостроф
grayscale	боз масштаб
greater	чоңураак
greater than or equal to sign	чоң же барабар белгиси
greater than sign	чоң белгиси
green	жашыл
green up arrow	жашыл жогорку жебе
greeting line	учурашуу сабы
Gregorian calendar	Григориан стилиндеги календарь
grey	боз
grid	тор/торчо
grid origin	координат окторунун башы
grid pane	торчо аймагы/панели
gridline	тор сызык
gripper	баскыч (аспап)
group	топ (n), топтоо (v)
group call	топ ичинде чалуу

group chat	топ ичинде баарлашуу
group conversation	топ ичинде сүйлөшүү
group instant messaging	топ ичинде көз ирмемде билдирүү алмашуу
group members	топ мүчөлөрү
group policy	топтун саясаты
group screen sharing	экранды топ ичинде жалпы колдонуу
group video	топ ичинде көрүлүүчү видео
grouping	топтошуу
groups	топтор
grow font	арипти чоңойтуу
growth trend	өсүү тенденциясы
guide	жардамчы көрсөтмө
gutter	барактын ички чектери/тилке арасындагы аралык

Н

hacker	хакер
halt	токтотуу, ишти токтотуу
handle	идентификатор/дескриптор/метка-манипулятор
handle	объекти идентификациялоо
handout master	таратуу устасы
handouts	таратылуучу материалдар
handwriting	кол жазма
handwriting panel	кол жазма панели
hang	токтоп калуу
hanging indent	абзацтын тескери кемтиги

hard disk drive	хард диск, катуу диск түзмөгү
hardware	аппараттык камсыздоо
hardware and devices	аппараттык камсыздоонун жана
troubleshooter	түзмөктөрдүн бузугун аныктагыч
hardware failure	аппараттык камсыздоонун ката кетириши
hardware overlay	аппараттык камсыздоонун оверлейи (модуль)
harm	зиян келтирүү
hatch	штрихтөө
hate speech	кас кеп
header	жогорку колонтитул
header row	жогорку колонтитул катары
header source	жогорку колонтитул булагы
headers and footers	жогорку жана төмөнкү колонтитулдар
heading	баш/ат
heading style	баш/ат стили
headset	наушник
health	ден соолук
heap corruption	оперативдик эсти бузуу
heart	жүрөк
heart beat	жүрөктүн кагышы
height	бийиктик
help	жардам
help file	жардам файлы
hi	салам
hibernate	уйку режими

hidden	жашырылган
hidden flags	жашырылган желектер
hidden text	жашырылган текст
hide	жашыруу
hierarchy	иерархия
high	жогору
high quality	жогорку сапат
high quality video	жогорку сапаттагы видео
high-definition	жогорку сапатта аныктоочу
multimedia interface	мультимедиа интерфейси
highlight	белгилөө
highlighter	белгилегич
highlighter pen	белгилегич калем
high-low lines	бийик-жапыз саптар
hijri calendar	хижра стилиндеги календарь
history	журнал
hit	кайрылуу
hold	кармоо
hold down	кармоо, басып туруу
holiday	майрам
home	негизги, үй
home address	үй дареги
home automation	негизги автоматташтыруу
controller	көзөмөлдөгүчү
home cell	негизги уяча
home page	негизги барак
home phone	үй телефону
homegroup	үй бүлөө тобу

homegroup	үй тобу
homework list	үй иш тиркемесинин тизмеси
homework website	үй иш веб сайты
horizontal	горизонталдуу
horizontal axis	горизонталдуу ок
horizontal line	горизонталдуу сызык
host	негизги эсептөөчү машина
hotspot	активдүү чекит (экрандагы көрсөткүч түзмөгүнүн бир пиксел көлөмүндөгү активдүү элементи)
hour	саат
hover	үстүнө алып келүү
however	бирок
hyperlink	гипершилтеме
hyperlink field	гипершилтеме талаасы
hypertext markup language	гипертекстти белгилөө тили
hypertext transfer protocol	гипертекстти ташуу протоколу
hyphen	дефис/сызыкча
hyphenation	ташымалдоо
I	
i/o	киргизүү/чыгаруу
icon	икон
identical	окшош
identification	идентификация, аныктоо
identifier	аныктагыч/идентификатор
identity	окшоштугу

identity device	окшоштугун аныктоочу түзмөк
ignore	этибар албоо
image	сүрөт
image files	сүрөт файлы
image stabilization	сүрөттү туруктуу абалга келтирүү
images	сүрөттөр
imaging	сүрөттү чагылдыруу
imaging device	сүрөт тартуучу түзмөк
immediate	ылдам
immersive	көп тараптуу
import	импорттоо
import/export	импорттоо/экспорттоо
importance	маанилүүлүгү
in	ичинде
in progress	аткарылууда
inactive	иштебеген
inactive window	иштебеген терезе
in-app offer	ички сунуштар
in-app purchase	ички сатып алуулар
inbox	кирүү почтасы, кирүү кутусу
inbox folder	кирүү кутусунун папкасы
inches	дюйм
include	камтуу
incompatible	шайкеш эмес
inconvinience	ыңгайсыздык
increase	көбөйтүү
increase indent	абзац кемтигин чоңойтуу
incremental search	өсүү боюнча издөө

indent	абзац кемтиги
indentation	абзацты белгилөө
independent	көз каранды эмес
index	индекс, көрсөткүч
index card	индекс картасы
index entry	индекс жазуулары
indicate	көрсөтүү, белгилөө
indicator	көрсөткүч
indigo	сыя көк
individual	жеке
individually	өз алдынча
infopath	маалымат жолу
information	информация, маалымат
information access	маалыматка мүмкүндүк алуу
service	кызматы
information bar	маалымат тилкеси
informational	маалыматтык
informational	маалыматтык
infotip	кеңеш
infrared	инфракызыл
infrastructure master	инфраструктура устаты
initial	баштапкы
initial cap	чоң тамга
initialize	баштапкы маанини берүү
initiator	инициатор
ink	сыя
inking	сыялоо
inner	ички

input	киргизүү
insert	кыстаруу
inset	тиркеме
inside	ички бети
inspect	текшерүү
instability	туруксуздук
install	орнотуу
installing	орнотулууда
instant	көз ирмем
instant message	көз ирмемде жөнөтүлүүчү билдирүү
instead	ордуна
instruction	көрсөтмө, инструкция
integrity	бүтүндүгү
intellectual	интеллектуалдык
intend	ниеттенүү
Internet Explorer	Internet Explorer (Windows'тун веб браузер)
Internet Explorer for the desktop	иш такта үчүн Internet Explorer
invalid	жараксыз
invisible	көрүнбөгөн
invitation	чакыруу
issue	басып чыгаруу
item	элемент
J	
January	январь/үчтүн айы
job	иш, жумуш

job title	жумуштун аты
join	бириктирүү, кошуу
join line	бириктирүү сызыгы
join to previous list	мурдагы тизмеге бириктирүү
joke program	оюн-зоок программасы
journal	журнал
journal options	журнал параметрлери
joystick	жойстик
July	июль/теке
jump list	ыкчам мүмкүндүк алуу тизмеси
June	июнь/кулжа
junk e-mail	керексиз электрондук почта, спам
justification	түздөө
justify	түздөө

К

keep	кармоо, сактоо
keep a backup copy of the original file	файлдын резервдик көчүрмөсүн сактаңыз
kernel	өзөк
kerning	символдор арасындагы аралыкты өзгөртүү
key	баскыч/ачкыч
key combination	баскыч айкалышы
key sequence	баскычтар удаалаштыгы
keyboard	баскычтоп
keyboard layout	баскычтоптун түзүлүшү
keyboard shortcut	тез жетме баскычтоп
keypad	баскыч орду

keyword	ачкыч сөз
kid	жаш бала
kilobit	килобит
kilobyte	килобайт
knowledge base	билик базасы

L

label	эн белги, метка
landlines	кабелдик телефондор
landscape	альбом түрүндө (барак жайгашуусу)
language	тил
language group	тилдердин тобу
language ID	тил идентификатору
language identifier	тил коду/идентификатору
language package	тил таңгагы
language preferences	тилдик артыкчылыктары
laptop	чакан компьютер, лэптоп
large	чоң
largeicon	чоң икона
larger	чоңураак
laser pointer	лазердик көрсөткүч
laser pointer color	лазердик көрсөткүчтүн түсү
last	акыркы
last week	акыркы жума
latency	күтүү убакыты
later	кийинчерээк
latest version	акыркы версия
launch	чыгаруу

launch	иштетүү, кое берүү
layer	катмар/деңгел
layered driver	көп деңгелдүү драйвер
layout	жайгашуу
layout	жайгашуу схемасы, түзүлүшү
layout	түзүлүш
layout preview	жайгашууну алдын ала көрүү
layout style	жайгашуу стили
layout table	жайгашуу таблицасы
lcd	суюк кристалдуу дисплей
learn	үйрөнүү
learn from document	документтен үйрөнүү
left	сол, сол жагы
left align	сол четине тегиздөө
left arrow	сол жебе
left bracket	сол кашаа
left mouse button	чычкандын сол баскычы
left-aligned	солго тегизделген
left-to-right	солдон оңго
legacy	мурасталган
legal	мыйзамдуу
legend	шарттуу белги
legend keys	шарттуу белгилердин ачкычтары
length	узундук
less	кичинерээк
less than or equal to	азыраак же барабар
less than sign	кичине белгиси
let	мүмкүндүк берүү

letter	тамга
letter wizard	кат чебери
leveling	түздөө
library	китепкана, жыйнак
license	лицензия
license terms	лицензия шарттары
light blue	ачык көк
light orange	ачык-кызгылт сары
light purple	ачык сыя
light sensor	жарык сенсору
light turquoise	ачык бирюза
lighting	жарык берүү
lime	ачык жашыл
limit	чектөө
limited	чектелген
line	сызык/сап
line break	сап үзүлүшү
line spacing	сап аралыгы
linear fraction	горизонталдуу жөнөкөй бөлчөк
linear trend	сызыктуу тренд
link	байланыш
link	шилтеме
link bar	шилтемелер тилкеси
link control protocol	байланыш башкаруу протоколу
linked	шилтеме берилген
linked object	шилтеме берилген объект
linked style sheet	шилтеме берилген стилдер жадыбалы

linking	байлаштыруу
list	тизме
list box	тизме кутусу
list control	тизме көзөмөлү
list separator	тизме бөлгүч
literal text	тамга түрүндөгү текст
live chat customer support	онлайн кардарды колдоо кызматы
live export	онлайн экспорттоо
live session	онлайн сеанс
live sharing session	онлайн жалпы колдонуу сеансы
live streaming	видеону онлайн жалпы колдонуу
live tile	динамикалык плитка
load	жүктөө
local	жергиликтүү, локалдык
local area network (lan)	жергиликтүү желе
local group	жергиликтүү топ
local notebook	жергиликтүү билдирүү китепчеси
local object	локалдык объект
locale (location)	тил стандарты/локалы (жайгашуу)
localeid	тил стандарт/локаль (жайгашуу) идентификатору
localize	ордуна коюу
locate	ордун табуу/жайгаштыруу
locate pictures	сүрөттөрдү жайгаштыруу
location	жайгашуусу, орду
location sensor	жайгашуу сенсору

location services	жайгашуу кызматтары
lock	бекитүү
lock fields	талааны тосмолоо
lock screen	бекитилген экран
locked	бекитилген
log	каттоо
log file	каттоо журналы (окуяларды)
log off	системден чыгуу
log on	системге катталып кирүү
log on anonymously	анонимдүү катталып кирүү
logging	каттоо жүргүзүү
logical block addressing	тосмону логикалык даректөө
login	каттоо/системге кирүү/колдонуучунун катталган аты
logo	логотип/фирмалык эн- белги/каттоо маалыматы
logon information	системге кирүү маалыматтары
long	узун
long file name	узун файл аты
longer	узагыраак
look	көрүнүш
loop	цикл
loose	жоготуу
loss	жоготуу/утулуу
lost	жоголгон/утулган
lost data	жоголгон маалыматтар

low	төмөн/төмөнкү
low vision	начар көрүнүш
lowercase letter	кичине тамга
luminosity	ачыктыгы

M

macros	макрос/макро буйруктар/макро элементтер/макро уяча
magenta	ачык кызыл
magnifier	чоңойткуч, лупа
mail	почта
mail merge	катты/почтаны бириктирүү
mail recipient	кат алуучу
mailbox	почта кутусу
mailing address	кат/билдирүү жөнөтүү дареги
mailing label	почта эн белгиси
mailing list	кат/билдирүү жөнөтүү тизмеси
mailtips options	электрондук почтанын кеңештеринин параметрлери
main app	негизги колдонмо
main document	негизги документ
main tabs	негизги табуляция
maintain	тейлөө
major	көптүк
major & minor	негизги жана кичине тор
gridlines	сызыктары
make-table query	муктаждык таблицасын түзүү
male	эркек
malicious	залал/зиян келтирүүчү

malicious advertising	зыян келтирүүчү жарнама
malicious software	зыяндуу программалык камсыздоо
malvertising	зыян келтирүүчү жарнама (кыскартылган түрү)
malware	залал/зыян келтирүүчү программа
manage	башкаруу
manage alerts	эскертүүлөрдү башкаруу
management console	башкаруу консолю
manager	башкаруучу
mandate	мандат
mandatory	милдеттүү
manual	кол менен жасалган
manually	кол менен жасоо
map network drive	желе дискин туташтыруу
March	март/жалган куран
margin	чети
mark	белги, белгилөө
mark unread	окулбаганды белгилөө
marker	маркер
markup	белги салуу/белгилөө
maroon	кочкул кызыл
marquee	маркер (төрт бурчтук белгилегич курал)
mask	маска, сүрөт үлгүсү
master	негизги/уста/үлгү
master boot code	негизги системаны жүктөө коду
master document	негизги документ

master key	негизги ачкыч/баскыч
master page	үлгү барак
master shape	үлгү форма
master user domain	колдонуучунун негизги домени
match	дал келүү
material	материал
maximize	чоңойтуу
maximum	максимум, эң көп
May	май/бугу
measure	чен бирдик, ченөө
measurement	ченем
mechanical sensor	механикалык сенсор
media	берилмелер ташыгычы/медиа
media file	медиа файл
media server	берилмелер ташыгыч сервери
media settings	медиа параметрлери
medication	дары
medium	орточо
medium-tall	орточо бийиктик
meeting	жолугушуу
meeting request	жолугушуу талабы
megabyte	мегабайт
member	мүчө
memory	эс
memory map	эс картасы
menu	меню
menu bar	меню тилкеси
menu button	меню баскычы

merchant	сатуучу
merge	бириктирүү
merge field	талааны бириктирүү
merged	бириктирилген
merged cell	бириктирилген уяча
message	кат/билдирүү
message header	билдирүүнүн башы
messaging	кат/билдирүү алмашуу
messaging application	кат/билдирүү алмашуу
programming interface (mapi)	колдонмосунун програмдык интерфейси
messenger social	messenger коомдук тармагы
metadata	мета-берилмелер
metadata package	мета-берилмелер таңгагы
metafile	мета файл
metered data plan	чектелген тарифтик план
metered internet connection	чектелген интернет туташуу
metered network	чектелген желе
method	укул/метод
metric	чен/метрика (эки объект ортосундагы аралыкты көрсөтүүчү функция)
microprocessor	микропроцессор
middle	ортодо/ортоңку
migrate	орун которуу
mileage	басып өткөн аралык

milestone	аткарылып жаткан иштин аралык этабы
millimeter	миллиметр
mini toolbar	кичине куралдар панели
mini translator	кичине котормочу
minimize	кичирейтүү/жыюу
minimum installation	минималдуу орнотуу
minor gridlines	экинчи даражадагы тор сызыктар
minus sign	кемитүү/минус белгиси
minute	мүнөт
mirror	күзгү
mislead	адаштыруу
miss	өткөрүп жиберүү
mixed content	аралаш мазмун
mobile	мобилдик/уюлдук
mobile hotspot	мобилдик/уюлдук интернет чекит
mobile operator	мобилдик/уюлдук телефон оператору
mobile phone	мобилдик/уюлдук телефон
mobile phone	мобилдик телефон
mode	режим
modem	модем
moderate	башкаруу, жөндөө
modified	өзгөртүлгөн
modifier key	өзгөрткүч баскыч
modify	өзгөртүү
modulator/ demodulator	модулятор/демодулятор

module	модуль
monday	дүйшөмбү
money	акча
monitor	монитор
monitoring software	көзөмөлдөө программалык камсыздоосу
month	ай
monthly	ай сайын
mood message	маанай билдирүүсү
more	кошумча, көбүрөөк
more details	кошумча деталдар
more options	кошумча параметрлер
mosaic	мозаикалуу
motion paths	кыймыл жолу
motion sensor	кыймыл сенсору
mouse	чычкан
mouse button	чычкан баскычы
mouse click	чычканды баскылоо
mouse shortcut	чычкандын тез жеткичи
move	жылдыруу
move down	төмөн жылдыруу
movie	кино
movie maker	тасма жараткыч/киностудия
moving average	өзгөрүлүүчү маани/орточро маани
multi	көп
multi session-capable disc	көп сессиялуу диск
multifunction device	көп функционалдуу түзмөк

multilingual user interface	колдонуучунун көп тилдүү интерфейси
multimedia	мультимедиа
multimedia message (mms)	мультимедиа билдирүүсү
multiple	бир нече, көп
multiple selection	бир нече жолу белгилөө
multiplication sign	көбөйтүү белгиси
multi-touch	мульти-сезгич
music	музыка
music note	музыкалык папка
music note	музыкалык эскертме
mute	үнсүз
my computer	менин компьютерим
my documents	менин документтерим
my music	менин музыкам
my videos	менин видеом

N

name	аты
named set	аталган топтом
narrator	экран диктору
narrow	кууш, ичке
narrow horizontal	кууш горизонталдуу
nary	эч кандай
native boot	оперативдик система орнотуусу жана конфигурациясы
natural language searching	табигый тилди издөө

natural pencil	табигый карандаш
navigate	навигаттоо/өтүү/жүрүү
navigate to the previous comment in the document	документтеги мурунку түшүндүрмөгө өтүү
navigation	навигаттоо/навигация
navigation bar	навигаттоо тилкеси
navigation pane	навигаттоо панели
navigation pane options	навигаттоо панелинин параметрлери
navy	көпкөк
necessary	керектүү
needless	кереги жок
negative indent	кичирейтилген абзац кемтиги
nested table	камтылган жадыбал
network	желе
network adapter	желе адаптери
network administrator	желе администратору
network center	желе борбору
network configuration	желе конфигурациясы
network diagram	желе диаграммасы
network drive	желе диск түзмөгү
network explorer	желе жол-көрсөткүчү
network printer installation wizard	желе принтерин орнотуу устаты
never	эч качан
new	жаңы

new folder (CTRL+Shift+N)	жаңы папка
news banner	жаңылыктар банери
news group	жаңылыктар тобу
newsletter	маалымат бюллетени
newsprint	гезит кагазы
next	кийинки
nickname	псевдоним/жашырын ат
no	жок
node	түйүн (желенин)
none	эч бири
nonprinting character	басып чыгарууда көрүнбөгөн символ
normal	кадимки
normalization	нормалдаштыруу/ченемдештирүү
not applicable	колдонууга жараксыз
not saved yet	азырынчы сактала элек
note	эскертүү/эскертме
note container	эскертме сактагычы
note tag	эскертме тэги
notebook	блокнот
notes page	эскертмелер барагы
notice	байкоо
notification	эскертүү/эскертме
notification area	эскертүү аймагы
notification bar	эскертүү тилкеси
November	ноябрь/жетинин айы
now	азыр

nudge	түрткүлөө
null	нөл
number	сан, номер
number sign	номер белгиси (N)
numbered list	номерленген тизме
numbering	номерлөө
numerical counter	сандык эсептегич
nums	сан (кыскартылган түрү)

O

object	объект, нерсе
object library	объекттер жыйнагы
object linking and embedding	объектти байлоо жана колдонуу
occupation	кызмат орду
occur	пайда болуу/келип чыгуу
occurrence	учуроо жыштыгы/экземпляр/окуя
October	октябрь/тогуздун айы
odd page	так сандагы беттер
off	өчүрүлгөн
offer	сунуштоо
offline	оф-лайн/автономдуу
offline help	оф-лайн жардам
offline instant message	оф-лайн түрүндө көз ирмемде жөнөтүлүүчү билдирүү
offline mode	оф-лайн режим
offset	жылышуу
ok	бардыгы жайында (кыскартылган түрү)

old	эски
olive	коңур жашыл
on	үстүндө
onboard	платада жайгашкан
online	онлайн (компьютерге же интернет желесиндеги жарыяланбаган серверге туташкан режим)
online manual	онлайн көрсөтмө
online number	онлайн номери
online status	онлайн абалы
open	ачуу
open file location	файл жайгашуусун ачуу
opening curly quotation mark	ачуучу тырмакча символу (‘,“)
opening parenthesis	ачуучу кашаа
operating system	оперативдик системи, иштетүү тутуму
operation	иш-аракет
operator`o	оператор
optical character recognition	символдорду оптикалык таануу
optimize	оптималдаштыруу
option	параметр
option button	тандоо баскычы
optional	функционалдык
optional hyphen	функционалдык дефис
or	же
orange	кызгылт сары

order	ирет
order	ирети
ordinal number	иреттик сандар
org chart	диаграмма түзүү (кыск.түрү)
organization	уюм
organization chart	диаграмманы түзүү
organizer	уюштуруучу
orientation	багыт, багыттоо
origin	жаралуу/туулуу/келип чыгуу
original	баштапкы
other	башка, бөлөк
other actions	башка аракеттер
out	сырт жагында
out of office	офисте эмес
out of office voice	офисте эмес учурда үн
mail message	почтасындагы билдирүү
out to lunch	түшкү тамакка чыгуу
outbox	жөнөтүү кутусу
outcomes	жыйынтыктар
outdent	чегинен чыгуу
outer	сыртынан
outline	контур/эскиз/схема
outline level	схема деңгээли
outline symbol	схема белгиси
output	иштеп чыгарылган продукт
oval	сүйрү, овал
overdue	мөөнөтү өтүп кеткен
overflow	ашыра толтуруу

overhead	кызматтык/протоколдук берилмелер же сигналдар
overlap	жаап калуу
overlay	оверлей
overtypе mode	алмаштыруу режими
overview	жалпы көрүнүшү
own	жеке, менчик
owner	ээ, кожоюн

P

pack	таңгактоо
package	таңгак
page	бет
page	бет, барак
page break	барактын үзүлүшү
page break preview	барактын үзүлүшүн алдын ала кароо
Page down key	Page down баскычы
page editor	барак редактору
page field	барактын талаасы
page file	пейжинг файлы
page footer	барактын төмөнкү колонтитулу
page header	барактын жогорку колонтитулу
page layout	барак түзүлүшү
page margin	барактын чети
page punt	баракты камсыз кылууда үзгүлтүк
page range	барак диапозону
page setup	барак орнотуулары
page size	барак көлөмү

page time	баракты даярдоо мөөнөтү
page title	барактын аты
Page up key	Page up баскычы
pager	пейджер
pagination	беттерди номерлөө
paint drip	боёк тамчысы
pair	түгөй
pairing	жупташтыруу
pale blue	агыш көк
palette	палитра
palette window	палитра терезеси
pan	панорамдоо
pane	аймак/панель
panning	панорамдалган
panning hand	панорамдоо кисти
paper jam	кагазды чайноо
paper options	кагаз параметрлери
paper out	кагаздын сыртында
paper size	кагаз өлчөмү
paragraph	абзац
paragraph formatting	абзацты форматтоо
paragraph mark	абзац белгиси
paragraph style	абзац стили
parallel	параллель
parallelogram	параллелограмм
parameter query	параметр талабы
parent node	ата-эне түйүнү
parental	ата-энеге таандык

parental controls	ата-эне көзөмөлдөө элементтери
parental permissions	ата-эне уруксаты
parity	жуп
park	буферлөө/жайгаштыруу (чалууну)
parse	талдоо
partial replica	толук эмес реплика
participant	катышуучу
partition	бөлүк
partition	бөлүү сызыгы
partner	өнөктөш
partnership	өнөктөшүү
party	кече
passphrase	кошумча жашыруун сөз/пароль
password	жашыруун сөз
password confirmation	жашыруун сөздү тастыктоо
password expiration	жашыруун сөздүн иштөө мөөнөтүнүн аягы
password stealer	жашыруун сөз уурусу
password strength	жашыруун сөздүн бекемдиги
paste	коюу
path	жол
pattern	үлгү
pattern	калып/үлгү
pattern-matching character	үлгүгө салыштыруу символу
pause	пауза/тыныгуу
paused	тыныгуу
pay monthly	ай сайын төлөө

payment method	төлөө ыкмасы
payout	төлөм (сүйүнчү/утуш/дивиденд/камсызд андыруу үчүн төлөнгөн)
PC settings	жеке компьютер орнотуулары
PC site	жеке компьютер сайты
peach	саргыч
peer	бирдей
peer-to-peer network	бирдей даражадагы желе
pen	калем, ручка
pending	күтүп турган, аткарылбай калган (орнотулуучу программалар жөнүндө)
people	адамдар/байланыштар
people near me	жакын арадагы колдонуучулар
people with disabilities	ден соолугу чектелген адамдар
percent sign	пайыз/процент белгиси
percent value	пайыз/процент мааниси
percentile	процентиль
perform	аткаруу
performance	аткаруу, көрсөтүү
performance	көрсөтүү/берүү/өндүрүмдүүлүк
periodically	мезгил-мезгили менен
periods	мөөнөт
permission	уруксат
permit	уруксат берүү
persist	туруктуулук менен/үзбөстөн
personal	өздүк/жеке

personal address book	өздүк дарек китеби
personal area network	жеке аймактык желе
өздүк	жеке компьютер
personal data	өздүк/жеке берилмелер
personal identification number	жекелигин аныктоочу номер
personal information	жеке маалымат
personal settings	жеке орнотуулар
personal view	жеке көрүнүш
personalization	жекече ылайыктоо, персонификациялоо
personalization	персоналдаштыруу/өздүгүн ырастоо
personalized menu	персоналдаштырылган/өздүгү ырасталган меню
personally identifiable information	өздүгү таанылуучу маалымат
perspective	проекция, ракурс
petite	кичинекей
phase	фаза
phishing	фишинг (интернет алдамчылыктын бир түрү)
phishing filter	фишинг чыпкасы
phishing website	фишинг веб-сайты
phone	телефон
phone call	телефон чалуу
phone number	телефон номери
phonetic guide	фонетикалык көрсөтмө

photo album	фото альбом
photo draw	сүрөт тартуу
photo gallery	сүрөт галереясы
photo mix	фото коллаж
photo sharing	сүрөттү жалпы колдонуу/бөлүшүү
photos	сүрөттөр
physical address extension	физикалык даректи кеңейтүү
pica	пика (1/12 дюймга барабар типографиялык узундук бирдиги)
pick a network location	желе жайгашуусун тандоо
pick up style	стилди тандоо
picker	тандагыч
picture	сүрөт
picture button	сүрөт баскычы
picture element	сүрөт элементи
picture password	сүрөт түрүндөгү жашыруун сөз
picture placeholder	сүрөттүн орду
picture presentation	сүрөт түрүндөгү презентация
picture style	сүрөттүн стили
pie	тегерек
pie chart	тегерек диаграмма
pin	
PIN	жеке идентификациялык номер; пин
pin	төөнөө/бекитүү/кадоо

pin sign-in	катталып кирүү үчүн жеке идентификациялык номер
pin to start	баштоо экранына кадоо
pin to taskbar	тапшырмалар панелине кадоо
pinch	жыюу
pinned	кадалган
pipe	програм каналы
pivot chart	жыйынтык диаграммасы
pivot table	жыйынтык таблицасы
pixel	пиксель
place	орун
placeholder	толтуруу ордун көрсөткүч
plain text	кадимки текст
plan	план
play	ойнотуу
play audio	аудиону ойнотуу
playback	кайра ойнотуу
player	ойноткуч
playlist	ыр/видео тизмеси
plot area	түзүү аймагы
plug-in	плагин/ туташтырма программа (модуль)
plum	кочкул-кызгылт көк
plus sign	кошуу белгиси
point	чекит
pointing device	көрсөткүч түзмөк
point-of-sale software	кассалык терминалдар үчүн программалык камсыздоо

policy	саясат
polygon	көп бурчтук
pop up	күтпөгөн жерден чыкма/калкыма
pop-up menu	калкыма меню
pop-up window	калкыма терезе
port	порт/ташуу
port forwarding	портту ылдамдаштыруу
portable computer	портативдик компьютер
portrait orientation	китеп түрүндө (барак жайгашуусу)
position	орун
positioning	жайгаштыруу
post	жөнөтүү
postal code	почта индекси
postcard	открытка
posted	жөнөтүлгөн
postmaster	э-почта желе админстратору
potential	олуттуу
pound key	торчо баскычы (#)
power	кубаттуулук, энергия булагы
power options	кубаттулук параметрлери
pre-boot	системаны алдын ала жүктөө
precedent	мурунку
precomposed character	курамдык символ
preferences	артыкчылыктар
preferred width	керектүү эни
prepaid card	алдын-ала төлөнгөн карта
prepare	даярдоо

prepare database for web	вебке берилмелер базасын даярдоо
presentation	презентация/көрсөтүү
presentation package	презентация/көрсөтүү таңгагы
presentation section	презентация/көрсөтүү бөлүгү
preserve	сактоо
preset	алдын ала орнотулган
press	басуу
press and hold	басып жана кармоо
prevent	тоскоол болуу
preview	алдын ала карап чыгуу/алдын ала көрүү (alt+P)
previewer	алдын-ала көрсөткүч
previous	мурунку
price list	баа көрсөткүч/прейскурант
primary	алгачкы/баштапкы
primary key	баштапкы ачкыч
primary mouse button	баштапкы чычкан баскычы
primary table	баштапкы жадыбал
primary window	баштапкы терезе
primordial pool	баштапкы чогулткуч
print	басып чыгаруу
print area	басып чыгаруу аймагы
print device	басып чыгаруучу түзмөк
print frames	басып чыгаруу чектери
print preview	басылмаларды алдын ала көрүү
print screen key	print screen баскычы
print style	басма стили

print titles	басма аттары
printer	принтер
printer driver	принтер драйвери
printing	басып чыгарууда
printing and imaging device	басып чыгаруу жана сүрөт түзмөгү
priority	приоритет/биринчилик
privacy	конфиденциалдуулук
privacyicon	конфиденциялдуулук иконасы
privacy options	конфиденциалдуулук параметрлери
privacy policy	конфиденциалдуулук саясаты
privacy setting	конфиденциялдуулук орнотуусу
privacy statement	конфиденциалдуулук көрсөтмөсү
private	жеке/менчик
private communication technologies	жеке байланыш технологиялары
privilege	артыкчылык/айрыкча укук
privilege certificate	артыкчылык сертификаты
procedure	процедура/ишти аткаруу тартиби
procedure definition	ишти аткаруу тартибин аныктоо
process	процесс/иштетүү
processing	иштетүүдө
processing instructions	иштетүү көрсөтмөлөрү
processor	процессор
product	продукт
product id	продукттун идентификатору
product key	продукт ачкычы

professional	професионалдуу/кесипкөй
profile	профиль
program	программа
programming language	программалоо тили
programs and features	программалар жана компоненттер
progress	өнүгүү/өсүү
progress indicator	өнүгүү көрсөткүчү
prohibite	тыюу салуу/жолтоо болуу
project	долбоор/проект
promote	алдыга жылдыруу/илгерилетүү/жогорула туу
promote form	форманын касиеттерин
properties	жогорулатуу
promote subpage	барак тиркемелерин алдыга жылдыруу
promotion	алдыга жылдыруу
promotional image	жарнама сүрөтү
prompt	кеңеш
proof	далил/далилдөө
proofing	тууралоо/оңдоо
proofing tools	тууралоочу/оңдоочу куралдар
properties (alt+enter)	касиеттер (alt+Enter)
property	касиет/сапат
property editor	сапатын оңдогуч
property fields	касиет талаалары
property page	касиет барагы
property promotion	касиеттерди тереңдетүү

property sheet	касиеттер бети
propose	сунуш кылуу
propose new time	жаңы убакытты сунуш кылуу
protect	коргоо
protect workbook	иш китебин коргоо
protected view	корголгон көрүнүш
protection	коргоо
protection point	коргоо чекити
protocol	протокол
provide	камсыздоо/камсыз кылуу
provider	камсыздоочу/провайдер
proximity	жакын, жакындык
proximity sensor	жакындык сенсору
proxy server	прокси-сервер
pseudo-random function	псевдо-кокустук функциясы
public	жалпы элдик, коомдук
public chat	коомдук баарлашуу
public folder	жалпы колдонулуучу папка
public im	коомдук көз ирмемде билдирүү алмашуу
publication	басылма/жарыялоо
publish	жарыялоо/басып чыгаруу
publish a major version	негизги версияны жарыялоо
published by	тарабынан жарыяланган
publisher	басып чыгаруучу, басмакана
publisher not specified	басып чыгаруучу аныкталган эмес

purchase after trial	сынак версиясын колдонгондон кийин сатып алуу
purchase at download	жүктөөрдүн алдында сатып алуу
purchase product	продуктыны сатып алуу
purge	тазалоо, алып салуу
purple	кара кочкул
purple mist	кара кочкул түстүү туман
push button	баскыч
pushpin	кнопка
puzzle quote	баш катырма цитата
pyramid diagram	пирамида диаграммасы

Q

quality	сапат
quarter	чейрек
query	талап
query design	талап дизайны
query field	талап талаасы
question	суроо
question mark	суроо белгиси
queue	кезек
quick	ыкчам
quick access toolbar	ыкчам мүмкүндүк алуу куралдар панели
quick contacts	ыкчам байланыш
quick rules	ыкчам эреже
quick search	ыкчам издөө
quick steps	ыкчам кадамдар
quick style	ыкчам стиль

quiet hours

тыныгуу убакыты

quit

чыгып кетүү/чыгуу

quote

цитата

R

radar

радар

radial diagram

радиалдык диаграмма

radical

тамыр, радикалдык, тамыр
белгиси

radio button

каторгуч баскыч

raise

көтөрүү

random

кокустан, капыстан, атайлап эмес

random access
memory (ram)

оперативдүү эс

range

диапазон

rating

баалоо

reach

жетүү

reactivate

кайра активдештирүү

read only

окуу үчүн гана

read/write

окуу/жазуу

reader

окуу түзмөгү/окурман

reading pane

окуу панели

reading view

окуу көрүнүшү

readme file

readme файлы

read-only

окуу үчүн гана

read-only memory
(rom)

туруктуу эс түзмөк

really simple syndication	RSS протоколу/интернет колдонуучуларына оперативдик маалыматты берип туруучу протокол
reapply	кайра колдонуу
rearrange command	буйрукту кайра даярдоо
reboot	иштетүү
recall	кайра чалуу
receive file	файлды алуу
receive mail items	почта элементтерин алуу
recent	жакында
recent files	жакында колдонулган файлдар
recently used bullets	жакында колдонулган булеттер
recheck document	документти кайра текшерүү
recipient	кабыл алуучу/алуучу
recolor	кайра боё
recommend	сунуштоо
reconnect	кайра туташтыруу
reconvert	кайра айландыруу
record	жаздыруу
recorded TV library	жаздырылган ТВ жыйнагы
recover	калыбына келтирүү
recover unsaved	сакталбаган иш китептерин
workbooks	калыбына келтирүү
rectangle	тик бурчтук
recurrence	кайталанма
recycle	кайра калыбына келтирүү

recycle bin	корзина/таштанды куту/алып ташталуучу файлдарды убактылуу сактоочу папка
redefine	кайра аныктоо
redo	кайра жасоо
refer	таандык/тиешелүү
reference	шилтеме
reflect	чагылдыруу
reformat	кайра форматтоо
refresh	жаңылоо
regenerate	калыбына келүү/толук жаңыруу
region	регион, область, аймак
register	каттоо
registered	катталган
registered trademark	катталган соода маркасы
registered trademark symbol ®	катталган соода маркасынын эн белгиси (®)
registered user	катталган колдонуучу
registration	каттоо
registry	системдик реестр
regroup	кайра топтоо
regular	кадимки
re-image	образды кайра түзүү
reinstall	кайра орнотуу
reject	баш тартуу, кабыл албоо
relationship	мамиле
release	вариант/версия/бошотуу
release blocked areas	тосмолонгон аймактарды бошотуу

release note	программалык каражаттардын нускаларынын түшүндүрмө каты
reliability	ишенимдүүлүк/бекемдик
re-link	кайра байланышуу
relink list	кайра байланышуу тизмеси
remember password	жашыруун сөздү эстеп калуу
remind me later	мага кийинчеээк эстетиңиз
reminder	эскертме
remote	алыскы/аралыктагы/жарыяланбаган
remote access	алыстан мүмкүндүк алуу
remote app	алыстан колдонулуучу колдонмо
remote business data	ишкердик маалыматтарын
removal	алыстан алып салуу
remote control	алыстан көзөмөлдөөчү
software	программалык камсыздоо
remote desktop connection	алыскы иш такта туташуусу
remote direct memory access	эске алыстан түз мүмкүндүк алуу
removable disk	туташтырма диск
removable drives	туташтырма ташыгычтар
removal	туташтырма
remove	алып салуу
rename (F2)	атын өзгөртүү/алмаштыруу (F2)
rendering	визуалдаштыруу
renewal only mode	кайра калыбына келтирүү режими

reopen document from server	серверден документти кайра ачуу
re-order	кайра иреттөө
repaginate	барактарга бөлүштүрүү
repair	оңдоо
repeat	кайталоо
repeating group	кайталанган топ
repeating table	кайталанган жадыбал
replace	орун алмаштыруу
replica	реплика/анык көчүрмөсү
replication	тираждоо/көчүрмөлөө
reply	жооп берүү
reply to all	баарына жооп берүү
report	отчет түзүү
report abuse	туура эмес колдонулгандыгы жөнүндө маалымдоо
report snapshot	отчеттун көз ирмемдеги сүрөтү
report type	отчёт түрү
requery	кайталанган талап
request	сурам, талап
require	талап кылуу
required	талап кылынган, керектүү
resample	кайталанган үлгү
reschedule work	ишти кайра пландаштыруу
research	изилдөө
research options	изилдөө параметрлери
reserve	резерв/запас
reserved	резервде сакталган

reset	баштапкы калыбына келтирүү
reset PC	компьютерди баштапкы калыбына келтирүү
resize	көлөмдү/өлчөмдү өзгөртүү
resize object	объекттин көлөмүн өзгөртүү
resolution	чечим
resolve	чечүү
resource	ресурс
respect	сыйлоо
respond	жооп берүү
responder	жооп берүүчү түзмөк
responsibility	жоопкерчилик
restart	кайра баштоо/жүргүзүү
restart numbering	номерлөөнү кайра баштоо
restore	мурдагы калыбына келтирүү
restrict	чектөө
restrict editing	оңдоону чектөө
restriction	чектөө
result	натыйжа, жыйынтык
resume	жыйынтыктоо/резюме
retention	сактоо
retention policy	сактоо саясаты
retinal scanner	тор кабык сканери
retry	кайра аракет кылуу
return	кайтуу
retweet	жооп берүү
retype	кайра жазуу, кайра терүү
reuse slides	слайддарды кайра колдонуу

reverse	арт жакка
revert	мурунку абалына келүү
review	карап чыгуу
reviewer	рецензент
revise	кайталоо
revision	кайталоо
revoke	кайра чакыртып алуу
revoked certificate	кайра чакыртып алынган сертификат
rewind	артка түрдүрүү
rewritable discs	көп жолу жаздырылуучу диск
ribbon	тасма
right	укук
right	оң
right align	оң жакка тегиздөө
right arrow	оң жебе
right bracket	оң кашаа
right mouse button	чычкандын оң баскычы
right-aligned	оңго тегизделген
right-to-left	оңдон солго
ringtone	рингтон
risk	тобокелдик
roaming	роуминг
role	роль
roll back	кайра артка түрүү
rolling shutter	айланма жапкыч
root	уңгу/түпкү
root directory	түпкү каталог

rose	кызгылт
rotate	айландыруу
rotation	айландыруу
router	маршруттагыч (желеде)
routing	багыттоо
row	катар
row	сап
rule	эреже
ruler	сызгыч
rules manager	эреже башкаруучу
run	аткаруу, жүргүзүү, иштетүү
run	аткаруу/жүргүзүү
run as administrator	администратордун атынан жүргүзүү
run as different user	башка колдонуучунун атынан жүргүзүү
run enhanced content	жакшыртылган мазмунду иштетүү

S

safe	коопсуз
safe mode	коопсуз режим
safe recipients list	ишенимдүү кабыл алуучулар тизмеси
safe senders list	ишенимдүү жөнөтүүчүлөр тизмеси
safety	коопсуздук
safety & security center	коопсуздук борбору

sample	үлгү
saturation	каныккандыгы (түстүн)
saturday	ишемби
save	сактоо
scale	чен-өлчөм/масштаб/шкала
scale	масштабдоо
scale to paper size	барак өлчөмүнө масштабдоо
scan	скандоо/көз жүгүртүү
scanner	сканер
scatter	чачылган
scenario comments	сценарий түшүндүрмөлөрү
schedule view	расписание көрүнүшү
scheduling	расписание түзүү/пландаштыруу
scheme	схема
scope	көрүнүүчү аймак
screen	экран
screen sharing	экранды жалпы колдонуу/бөлүшүү
screenshot	көз ирмемде тартылган экрандагы сүрөт
screentip	экран кеңешчиси
script	сценарий, скрипт
scroll	жылдыруу
scroll arrow	жылдыруу жебеси
scroll bar	жылдыруу тилкеси
scroll box	жылдыруу кутусу
scroll to task	тапшырмага жылдыруу
seal	мөөр, печать

search	издөө
search box	издөө кутусу
search engine	издегич
search engine optimization	издегичти оптималдаштыруу
search filter	издөө чыпкасы
search scope	издөө аймагы
search server	издөө сервери
search suggestions	издөө боюнча сунуштар
search tools	издөө куралдары
searching	издеп жатат
searching for content	мазмунду издөө
sec	секунда
second	экинчи
second screen	экинчи экран
secondary	орто
seconds	секунд
secret	сыр сөз
section	бөлүм
section break	бөлүмдүн үзүлүшү
section group	бөлүм тобу
section layout	бөлүм жайгашуусу
section mark	бөлүм символу §
secure	коопсуздукту камсыз кылуу
secure note	коопсуздук эскертмеси
security	коопсуздук
security certificate	коопсуздук сертификаты
security identifier	коопсуздук идентификатору

security label	коопсуздук эн-белгиси
security service	коопсуздук кызматы
security update	коопсуздук жаңыртуулары
see	көрүү
seek	издөө
segment	кесинди/сегмент
select	белгилөө
select all (Ctrl+A)	баарын белгилөө (Ctrl+A)
selected	белгиленген
selection	белгилөө
send	жөнөтүү
send contacts	байланыштарды жөнөтүү
send files	файлдарды жөнөтүү
send text	текстти жөнөтүү
send text message	текст билдирүүсүн жөнөтүү
send/receive group	жөнөтүү/кабыл алуу тобу
sender	жөнөтүүчү
sensitivity	сезгичтиги
sensor	сенсор/сезгич
separated	бөлүнгөн
separator	бөлүштүргүч
separator character	бөлгүч символ
sepia	ачык-күрөң/сепия
September	сентябрь/аяк оона
serial number	катар номери
serial port	ырааттуу порт
series	катар, ыраат
server	сервер

server administrator	сервер администратору
server copy	сервердеги көчүрмө
server name	сервердин аты
service	кызмат, тейлөө
service options	кызмат параметрлери
service pack	кызмат таңгагы
service provider	кызмат көрсөтүүчү провайдер
sery	катар, серия
session	сеанс/сессия
settings	орнотуулар
settings charm	орнотуу баскыч-чебери
settings modifier	орнотууларды өзгөрткүч
severity	чындыкка дал келүүсү
shade	көлөкө
shaded	көлөкөлөнгөн
shader	көлөкөлөгүч
shading	көлөкөлөө
shadow	көлөкө
shadow copy	көмүскө көчүрмө
shape	фигура/форма
share	жалпы колдонуу/бөлүшүү
share charm	жалпы колдонуу/бөлүшүү баскыч- чебери
shared folder	жалпы/бөлүшүп колдонулуучу папка
shared photos	жалпы/бөлүшүп колдонулуучу сүрөттөр

shared workbook	жалпы/бөлүшүп колдонулуучу иш китеби
sharpen and soften	учтоо жана жумшартуу
sheet	барак
shell	сырт/кабык
shield	коргоо экраны
shift	жылышуу
Shift key	Shift баскычы
shipping	жеткирүү
shipping address	жеткирүү дареги
shopping	сатып алуу
short	кыска
shortcut	тез чакыргыч
shortcut key	тез чакыргыч баскычы
shortcut menu	тез чакыргыч менюсу
show	көрсөтүү/көрүү
show update	жаңыртууну көрсөтүү
shrink	кичирейтүү
shrink font	арипти кичирейтүү
shrink-to-fit	батканга чейин кичирейтүү
shuffle	аралаштыруу
shut down	токтотуу/өчүрүү
side	жак/чет/каптал
sidebar	каптал тилкеси
sideline	каптал сызык
sign	белги
sign in	катталып кирүү; кирүү
sign out	каттоодон чыгуу; чыгуу

sign up	каттоо жазуу ачуу/катталуу
signature	кол тамга/кол
signature line	кол коюу сабы
significant contact	маанилүү байланыш
silver	күмүш түстүү
simple text box	жөнөкөй текст кутусу
simultaneous	бир мезгилде
since yesterday	кечээки күндөн баштап
sine wave	синусоиддик термелүү
single click	бир жолу баскылоо
site	сайт, түйүн
size	көлөмү/өлчөм
skewed fraction	кыйгач бөлчөк
skewer click	кыйгач баскылоо
skip	өткөрүп жиберүү
skip column	тилкени өткөрүп жиберүү
skyblue	ачык көк
skyscraper	асман тиреген бийик имарат
skyscraper ad	асман тиреген бийик имараттагы жарнама
slab	катмар/муун
sleep mode	уйку режими
slicer	кескич/бычак
slide	слайд
slide design	слайд түзүлүшү
slide gesture	манжалар менен жаңсоо аркылуу ташуу
slide show	слайд шоу

slip	жаңылыш жазуу/бланк/карта
small	кичине
small caps	кичинекей баш тамгалар
small icons	кичине иконалар
smaller	кичинерээк
smart card	смарт-карта
smart cursoring	интеллектуалдык көрсөткүч
smart paragraph selection	абзацты интеллектуалдык белгилөө
Smartart	smartart программасы
sms	кыска кат алмашуу кызматы
snapshot	тез сүрөт
soccer	футбол
social network	коомдук желе
social update	коомдук жаңыртуу
software	программалык камсыздоо
software upgrade	программаны өркүндөтүү
solid fill	тыгыз толтургуч
solutions	чечимдер
song	ыр
sort	ылгоо
sort & filter	ылгоо жана чыпкалоо
sort by name	аты боюнча ылгоо
sort order	ылгоо тартиби
sorting	ылгоо
sound	үн
sound card	үн картасы
source	булак

source data	баштапкы маалыматтар
source document	негизги документ
source subscription	баштапкы жазылуу
space	аралык/орун
spacing	аралык коюу
spam	спам/керексиз/зыян келтирүүчү почта
spammer	спам жөнөтүүчү
speak	сүйлөө
special	атайын
special locations	атайын жайгашуулар
specified	аныкталган
specify	аныктоо
speech	кеп
speech recognition	кеп таануу
speller	туура жазуу корректору
spelling	орфография/туура жазуу эрежеси
spelling check	орфографиялык текшерүү
spelling checker	орфографиялык текшерүүчү
spike	импульстук тоскоолдук/өчүрүп таштоо, чыгарып таштоо
spin box	эсептегич кутусу
spinner	циклдик эсептегич
split	бөлүү
split bar	бөлгүч тилке
sponsorship	демөөрчүлүк
sport	спорт
spotlight	прожектор

spread	жайылтуу
spreadsheet	электрондук таблица
spreadsheet	электрондук таблицанын
functionality	функционалдык мүмкүндүк төрү
spreadsheet program	электрондук таблица программасы
square	квадрат
stabilization	стабилизациялоо/турукташтыруу
stacked	үстү-үстүнө жыйылган
standard account	стандарттуу каттоо эсеби
standard colors	стандарттуу түстөр
standard deviation	стандарттан четке чыгуу
standard font	стандарттуу арип
standard keyboard	стандарттуу баскыч топ
standard toolbar	стандарттуу куралдар панели
standby	резерв/күтүү режими
star	жылдыз
start	баштоо
Start charm	Баштоо баскыч-чебери
start date	башталган күнү
start here	ушул жерден баштоо
start menu	баштоо менюсу
start screen	баштоо экраны
startup	баштоо/жүргүзүү
state	абал
state	өлкө
statement	көрсөтмө
stationery	канцелярдык товарлар

statistics	статистика
status bar	абал тилкеси
stencil	шаблон/трафарет
step in	кирүү кадамы
step out	бир кадам менен чыгуу
sticky quote	чапталма цитата
stock	биржалык
stop	токтотуу
storage allocation	сактоо жайгашуусун бөлүштүрүү
storage layout	сактоочу жайдын түзүлүшү
storage pool	сактоо резервуары
storage provider	сактоо провайдери
Store	интернет дүкөнү
store	сактоо
stored procedure	сакталган процедуралар
story	аңгеме
straight connector	түз туташтыргыч
stream	агым
streamline	агымдын багыты
strength	бекемдиги
stretch	чоюу
strike	уруу
strikethrough	сызып салуу
string	сап
stripe	сызык
stripe	тилке
stripe size	тилкенин көлөмү
strong	бекем, күчтүү

structure	түзүлүш
style	стиль
style area	стиль аймагы
style properties	стиль касиеттери
sub data sheet	тиркеме маалымат барагы
subdocument	тиркеме документ
subfolder	тиркеме папка
subform	тиркеме форма
subject	тема
submenu	тиркеме меню
submit	кароого жөнөтүү
subscribe	катталып жазылуу
subscription	жазылуу
subsite	тиркеме түйүн
substitute resources	ресурстарды алмаштыруу
substitution	алмаштыруу
subtask	тиркеме тапшырма
subtitle	субтитр
subtract	кемитүү/алуу
successful	ийгиликтүү
suggested contacts	сунушталган байланыштар
suggestion	сунуш
summary	жыйынтык
summary info	жыйынтык маалыматы
summary task	жыйынтыктоочу тапшырма
sun	күн
sunday	жекшемби
superior shape	эң жогорку форма

superscript	жогорку индекс
supplement	кошумча
support	колдоо
support network	колдоо желеси
suppress endnotes	бет аягындагы шилтемелерге тыюу салуу
surface	үстүңкү катмар
surround	курчоо
suspicious	шектүү
swap	ордун алмаштыруу
swipe	түрдүрүү
swipe gesture	жаңсоо аркылуу түрдүрүү
switch	которуу (бир абалдан экинчисине)
switch user	колдоонуучуну алмаштыруу
swoosh	ышкырык менен алып таштоо
symbol	белги/символ
sync	синхрондоо
sync center	синхрондоштуруу борбору
sync now	азыр синхрондоо
synchronization	синхрондоо/синхрондоштуруу
synchronization manager	синхрондоштурууну башкаруучу
synchronize	синхрондоштуруу
syndicated content	курама маани
synonym	синоним
syntax	синтаксис
syntax error	синтаксистик ката
system	систем/тутум

system administrator	системдик администратор
system clock	системдик саат
system control area	системди көзөмөлдөө аймагы
system info	систем маалыматы
system protection	системди коргоо
system rating	системди баалоо
system recovery	системди калыбына келтирүү
system root	систем өзөгү

Т

tab	табуляция
tab key	tab баскычы
table	таблица/жадыбал
table name	жадыбалдын аты
table of contents	мазмундар тилкеси
tablet	планшет
tablet PC	эң кичине персоналдык компьютер
tabloid	кичине форматтагы газета
tag	тэг
take	алуу
take a picture	сүрөт тартуу
take advantage	артыкчылыктарды колдонуу
tall	узун
tan	саргыч күрөң
tap and do	жаңсоо жана аткаруу
target	максат
task	тапшырма
task list	тапшырмалар тизмеси

task pane	тапшырма панели
task request	тапшырма талабы
task scheduler	тапшырма пландагыч
taskbar	тапшырма тилкеси
teal	жашгылт-көк
team	команда, топ
team manager	команда башкаруучусу
team planner	команда пландагычы
technical	техникалык
telephone device for the deaf	угуусу начар адамдар үчүн телефон
television	теле көрсөтүү
template	шаблон, үлгү
temporarily	убактылуу
tentative	алдын ала каралган
terabyte	терабайт
terminal service	терминалдык кызмат
termination	аяктоо, бүтүү
terms of use	колдонуу шарттары
test	текшерүү
text	текст
text box	текст кутусу
text color	текст түсү
text direction	текст багыты
text effect	текст эффектиси
text export wizard	текстти экспорттоо чебери
text file	текст файлы
text form field	текст формасынын талаасы

text formatting	тексти форматтоо
text frame	текст жээги
text import wizard	текстти импорттоо чебери
text layout	текст түзүлүшү
text line	текст сызыгы
text message	текст түрүндөгү билдирүү
text messaging (sms)	текст түрүндөгү билдирүүнү алмашуу (sms)
text outline	тексттин контуру
text prediction	тексттин божомолу
text size	тексттин көлөмү
text style	текст стили
text suggestion	текст түрүндөгү сунуш
text telephone	текст түрүндөгү телефон
text to display	көрсөтүлүүчү текст
text to speech	айтылуучу текст
text width	тексттин эни
text wrapping	текстти ташымалдоо
textbox options	текст кутусунун параметрлери
text-to-speech	текстти кепке айландыруу
the editable text	оңдолуучу текст
theme	тема
theme colors	теманын түстөрү
theme fonts	теманын ариптери
theme name	теманын аты
theme pack	тема таңгагы
thesaurus	тезаурус
third	үчүнчү

this	бул
thread	коркунуч
three-dimensional	үч өлчөмдүү
threshold	босого
through	арасынан/ичинен
throughput	өндүрүмдүүлүгү
thumbnail	миниатюра
thumbprint	бармак тагы
thursday	бейшемби
tick mark	шкала бөлүгү
tier	катар/катмар
tiered storage	катмарлуу сактоо жайы
tile	мозаика/плитка
time	убакыт
time allowance	убакыт нормасы
time broker	убакыт бөлүштүргүч
time stamp	убакыт мөөрү
time zone	убакыт алкагы
timeline	убакыт шкаласы
timeline view	убакыт шкаласынын көрүнүшү
timing	убакыт менен эсептөө
tint	кошумча түс/түстүн интенсивдүүлүгү
tip	кеңеш
title	аталышы
to	кимге
today	бүгүн

to-do	аткарылуучу иш/жасала турган иш
to-do bar	жасала турган иштер тилкеси
toggle	каторгуч
toggle	белгилөө, желекче коюу
toggle bookmark	тиркемени которуу
toggle case	регистрди которуу
toggle character code	символ кодун которуу
toggle check box	желекчени которуу
toggle key	өчүрүп/күйгүзүү баскычы
toggle ribbon	тасманы которуу
token	токен/жетон (карточка)
toll-free	бажысыз/бажы төлөнбөс
tomorrow	эртең
tone	тон (түс)
tool	аспап/курал
toolbar	куралдар панели/куралдар тилкеси
top	жогору жагы
top align	жогору жагына тегиздөө
top and double bottom border	жогорку жана төмөнкү кош чеги
top border	жогорку чеги
top center	жогору жагынын борбору
top left	жогору сол жагы
top margin	жогорку чети
top of page	беттин жогору жагы
top result	эң жогорку жыйынтык

top right	жогорку оң жак
top row	жогорку катар
top values	жогорку маанилер
top/bottom rules	жогорку/төмөнкү эрежелер
topology	топология
total	жалпы
total row	жалпы катар
total editing time	оңдоого кеткен жалпы убакыт
total work	жалпы иш
totals	жыйынтыктар
touch and hold	тийгизүү жана кармоо
touch keyboard	сенсордук баскыч топ
touch pointer	сенсор
touchpad	сенсордук такта
trace error	каталарды кадамдар аркылуу табуу
tracing image	калькаланган сүрөт
track	жолчо
tracking	саптар аралыгын коюу
training	машыгуу/үйрөнүү
transaction	транзакция/бүтүм/келишим
transfer	ташуу/өткөрүү
transfer rate	ташуу ылдамдыгы
transition	өтүү
transition effect	өтүү эффекти
transition style	өтүү стили
translate	каторуу
transmission	жөнөтүү/өткөрүү

transmit	өткөрүү
transparency	тунуктук
transparent	тунук
transport adapter	ташуу адаптери
transpose	ордун алмаштыруу
tree	дарак
trim	монтаждоо (аудио, видео жаздырууда)
trojan downloader	троян (залал келтирүүчү программа) жүктөөчү
trojan mass mailer	массалык жөнөтүлүүчү троян программасы
trojan notifier	троян жөнүндө эскерткич
troubleshooter	бузугун аныктагыч
troubleshooting	диагноздоо/бузугун аныктоо
true sound	жандуу үн
trust	ишеним/ишенүү
trust center	ишеним борбору
trusted document	ишенимдүү документ
trusted location	ишенимдүү жайгашуу
trusted source	ишенимдүү булак
try	аракет кылуу
try again	кайра аракет кылуу
tuesday	шейшемби
tunneling	туннель эффектиси
turbulence force	турбуленттик агым
turbulence speed	турбуленттик ылдамдык
tutorial	окутуу программасы

two-dimensional	эки өлчөмдүү
type	жазуу/терүү
type	түрү
type equation	теңдемени жазуу
type new list	жаңы тизмени жазуу
typed text	терилген текст
typewriter	басма машина
typography	типография/басмакана

U

UI	колдонуучу интерфейси
unauthorized	таанылбаган/уруксат берилбеген
unavailable	мүмкүн эмес
unbound object	чектелбеген объект
uncheck	текшербөө
unchecked	текшерилбеген
undelete	алып таштоону токтотуу
underline	астын сызуу
underline color	астын сызуу түсү
undo	мурунку калыбына келтирүү
undo all records	бардык жаздырылган файлдарды мурунку калыбына келтирүү
undo autocorrect	авто тууралоону мурунку калыбына келтирүү
undo automatic bullets	автоматтык түрдө маркерлөөнү мурунку калыбына келтирүү
undo automatic numbering	автоматтык номерлөөнү мурунку калыбына келтирүү

undo check out	текшерүүнү мурунку калыбына келтирүү
ungroup	топту бөлүү/бөлүштүрүү
ungroup pages	беттерди бөлүштүрүү
ungroup sheets	барактарды бөлүштүрүү
unhide	көрсөтүү, жашырбоо
unhide	көрсөтүү/жашырбоо
unhide columns	тилкелерди көрсөтүү
unhide sheet	баракты көрсөтүү
unicasts	бир жактуу берүү
unicode	Юникод/уникалдуу ат
uninstall	деинсталициялоо, алып салуу
unintentional	кокусунан/байкоосуздан
unique	уникалдуу
unique identifier	уникалдуу идентификатор
units	бирдиктер
unknown	белгисиз
unknown content	белгисиз мазмун
unlimited calls	чексиз чалуулар
unlink	шилтемени алып салуу
unmerge cells	уячаларды ажыратуу
unpair	ажыратуу
unpin	бошотуу/чечүү
unprotect sheet	барактын коргоосун алып таштоо
unprotect workbook	иш китебинин коргоосун алып таштоо
unread	окулбаган
unread changes	окулбаган өзгөртүүлөр

unread messages	окулбаган билдирүүлөр
unrestricted access	чектелбеген мүмкүндүк алуу
unsaved	сакталбаган
unsecure	кооптуу
unselect all	бардыгынан белгилөөнү алып салуу
unsolicited commercial e-mail	сураксыз соода электрондук почтасы
unspecified	аныкталбаган
unstack	катмарды алып таштоо
unsubscribe	каттоодон чыгуу
untitled	аталбаган
unverified	текшерилбеген
unwanted	керексиз
unwanted software	керексиз программалар
	камсыздоосу
up	жогору
up and running	жүргүзүлгөн жана иштейт
up arrow	жогорку жебе
up one level	бир деңгел жогору
up-bars	жогорку панелдер
upcoming	жасалуучу/аткарылуучу
update	жаңыртуу
update dictionary	сөздүктү жаңыртуу
update automatically	автоматтуу түрдө жаңыртуу
update bibliography	библиографияны жаңыртуу
update catalog	жаңыртуу каталогу

update citations and bibliography	цитаталарды жана библиографияны жаңыртуу
update fields	талааларды жаңыртуу
update link	шилтемени жаңыртуу
update list	тизмени жаңыртуу
update query	жаңыртуу талабы
update rollup	жаңыртууларды топтоочу түйүн
update schedule	жаңыртуу расписаниеси
update source	булакты жаңыртуу
update table of contents	мазмундар таблицасын жаңыртуу
update table of figures	иллюстрациялардын таблицасын жаңыртуу
updated	жаңыртылган
updating cells	жаңыртылуучу уячалар
updating formulas	жаңыртылуучу формулалар
upgrade	өркүндөтүү
upgrade section	бөлүмдү өркүндөтүү
upload	жүктөп жөнөтүү
upload blocked	жүктөп жөнөтүү тосмолонгон
upload failed	жүктөп жөнөтүү аткарылган жок
uppercase letter	чоң тамга
urgent	шашылыш
urgent interruptions only	шашылыш үзгүлтүктөр үчүн гана
usage	колдонулушу
USB drive	USB түзмөгү/USB флеш диски
use	колдонуу

use separator	бөлүштүргүчтү колдонуу
use window	терезенин аныктыгын текшерүүнү
authentication	колдонуу
user	колдонуучу
user account control	колдонуучунун каттоо жазуусун көзөмөлдөө
user interface options	колдонуучунун интерфэйс параметрлери
user locale	колдонуучунун локалы
user name	колдонуучунун аты
user profile	колдонуучунун профили
user rights	колдонуучу укуктары
user-friendly	түшүнүктүү колдонуучу
utility	кызмат көрсөтүүчү программа

V

valid signature	жарактуу кол тамга
validate	тууралыгын текшерүү
validate document	документтин тууралыгын текшерүү
validation	тууралыгын текшерүү
value	маани
vanishing point	эң четки чек
variance	дисперсия
various	ар түрдүү
vat	кошумча нарк салыгы
vault	сактагыч
verification	текшерүү/көзөмөл
verification error	текшерүү катасы

verify	текшерүү/көзөмөлдөө
verify hyperlinks	гипершилтемелерди текшерүү
version	нуска/версия
version history	версия тарыхы
versions	версиялар
vertical	вертикалдуу
vertical alignment	вертикалдуу тегиздөө
vertical axis	вертикалдуу ок
vertical bar	вертикалдуу тилке
vertical figure	вертикалдуу фигура
vertical ruler	тик сызгыч
vertical scrollbar	тик жылдыруу тилкеси
vertical spacing	вертикалдуу аралык
vertical text	вертикалдуу текст
vertical text box	вертикалдуу текст кутусу
vertical title	вертикалдуу аталыш
video	видео
video call	видео чалуу
video card	видео карта
video chat	видео баарлашуу
video files	видео файлдар
video left	видео оң жагында
video mail	видео почта
video message	видео билдирүү
video options	видео параметрлери
video settings	видео орнотуулары
video snapshot	видеодон тез тартылган сүрөт
video storage	видео сактоочу жай

video style	видео стили
video top	мыкты видео
view	көрүнүш/көрүү
view attachment	тиркемени көрүү
view certificate	күбөлүктү/сертификатты көрүү
view datasheet	таблица режимин көрүү
view design	дизайнды көрүү
view details	деталдарды көрүү
view endnote area	бет аягындагы эскертүү аймагын көрүү
view files	файлдарды көрүү
view gridlines	тор сызыктарды көрүү
view group schedules	топтун расписаниелерин көрүү
view in browser	браузерде көрүү
view in overlay mode	оверлей режиминде көрүү
view item	элементти көрүү
view macros	макросторду көрүү
view meeting	жолугушуу иш аймагын көрүү
workspace	
view menu	менюну көрүү
view permission	уруксатты көрүү
view properties	касиеттерди көрүү
view settings	орнотууларды көрүү
view signatures	кол тамгаларды көрүү
view style	стилди көрүү
view sync status	синхрондоштуруу абалын көрүү
view templates	шаблондорду көрүү
view type	көрүнүш түрү

view workflow tasks	иш процедурасынын тапшырмаларын көрүү
viewer	көрүүчү
views	көрүнүштөр
violation	тартипти бузуу/жаңылыштык
violet	кызгылт көк, фиолетовый
violet	сыя көк
virtual	виртуалдык
virtual address	виртуалдык дарек
virtual disk	виртуалдык диск
virtual private network	виртуалдык менчик желе
virtual smart card	виртуалдык смарт-карта
virus	вирус
virus protection	вирустардан коргоо
virus signature	вирус кол тамгасы
visibility	көрүнүшү
vision	көрүнүш
visit	каттоо, баруу
visiting user	конок колдонуучу
visual	визуалдык/көрмө
visual aids	визуалдык жардамчы каражаттар
visual left-to-right	солдон оңго визуалдаштырылган
visual reports	визуалдык отчеттор
visual right-to-left	оңдон солго визуалдаштырылган
voice	үн
voice call	үн аркылуу чалуу/аудио чалуу
voice mail greeting	почтада үн менен саламдашуу

voice messages	үн аркылуу жөнөтүлүүчү билдирүү
voice mail	үн почтасы
volume	үн/үн деңгели/том
volume control button	үн деңгелин көзөмөлдөө баскычы
volume license	лицензиялык кызмат категориясы
volume license key	лицензиялык томдун ачыкчы
volume licensing agreement	лицензиялык кызмат категориялары боюнча макулдашуулар
volume snapshot device	тез сүрөт жаратуу түзмөгү

W

wall	дубал/туш
wall paper	туш кагаз/обои
want	каалоо
warm boot	"ысык" кайра жүргүзүү (Ctrl-Alt-Del баскычтардын айкалышы аркылуу, электр кубатын өчүрбөй кайра жүргүзүү)
warning	эскертме
Warnings!	Эсинизде болсун!
watch	көрүү, байкоо
watch	саат
watch window	терезени көрүү

watermark	суу белги (кагаз акчаны, заёмду күнгө, жарыкка салып караганда анын ичинде көрүнгөн сүрөт же белги)
web address	веб дарек
web app	веб колдонмосу
web browser	веб-браузер
web connection	веб-байланыш/, веб-туташуу
web content	веб контент/веб мазмун
web discussion	веб талкуулоо
web feed	веб канал
web folders	веб папкалар
web layout view	веб түзүлүшүнүн көрүнүшү
web log	веб журналы
web notebook	веб блокноту
web options	веб параметрлери
web page	веб барагы
web page options	веб барак параметрлери
web page preview	веб баракты алдын ала карап чыгуу
web service	веб кызматы
web site	веб сайт
web toolbar	веб куралдар панели
web toolbox	веб куралдар кутусу
webcam	веб камера
website	веб сайт
wednesday	шаршемби
week	апта/жума

weekday	иш күнү
weekend	дем алыш
weekly	жума сайын
weight	салмак
welcome	кош келиңиз!
welcome screen	учурашуу экраны
what	эмне
what's new	жаңылыктар
when	качан
where	кайда, каякка, кайсы жерге
whether	же
white space	бош аралык
whole calendar	бүтүн календарь
whole document	бүтүн документ
whole page	бүтүн бет
whole table	бүтүн таблица
WID	зымсыз маалымат алмашуу
	түзмөгү/смартфон
wide	кенен
widow	жалгыз сап/бөлүнүп калган сап
widow control	бөлүнүп калган сапты көзөмөлдөө
width	эни, туурасы
win	утуу
wind	шамал
window	терезе
wink	көз кысуу
wired	зымдуу
wireframe	каркас, каркастуу ыкма

wireless	ЗЫМСЫЗ
wireless display	ЗЫМСЫЗ дисплей
wireless lan	ЗЫМСЫЗ жергиликтүү желе
with	менен
with one click	бир баскылоо менен
wizard	чебер
wobble correction	калкылдоону тууралоо
	технологиясы
word	сөз
word breaker	сөз бөлүштүргүч
word count	сөз саны
word left extend	сөздү солго чоюу
word processing	текстти иштетүү
word processor	текстти иштетүү программасы
word right extend	сөздү оңго чоюу
word underline	сөз астын сызуу
word wrap	ташымал
word wrap text in	автофигурада текстти сөз менен
autoshape	ташымалдоо
work	жумуш/иш/ кызмат
work phone	кызмат телефону
work week	иш аптасы
workbook	иш китеби (электрондук таблица китеби)
workbook connections	иш китеп туташуулары
workflow	иш процедурасын автоматташтыруу

workflow settings	иш процедурасынын автоматташтыруу орнотуулары
workflow task	иш процедурасынын автоматташтыруу боюнча тапшырма
worksheet	иш барагы
workspace	иш орду/иш аймагы
workspace content	иш ордунун мазмуну
workspace copy	иш ордунун көчүрмөсү
worm	компьютердик курт, залал келтирүүчү программа
wrap	ташымалдоо
wrap text	текстти ташымалдоо
wrapping style	ташымалдоо стили
write	жазуу
write access	жазууга мүмкүндүк алуу
write protect	жазуудан коргоо
write protected	жазуудан корголгон
writer	жазуучу
wrong	туура эмес
Y	
yes	ооба
yes to all	бардыгына макул
Z	
Zip code	почта индекси
zoom	масштабды өзгөртүү/масштабдоо
zoom in	масштабды чоңойтуу
zoom out	масштабды кичирейтүү

Компьютердик лингвистикада көп колдонулуучу терминдердин Кыргызча-Англисче сөздүгү

автоматтуу түрдө ойнотуу	autoplay
апта/жума	week
бет	page
кайра туташтыруу	reconnect
менен	with
негизги кирүү/чыгуу системи	basic input/output system
сызык	stripe
шайкеш келүү режими	compatibility mode
"ысык" кайра жүргүзүү (Ctrl-Alt- Del баскычтардын айкалышы аркылуу, электр кубатын өчүрбөй кайра жүргүзүү)	warm boot
& символу/жана	ampersand
@ белгиси/маймылча	at sign
домен кызматтары	domain services
берилмелер объекттери	data objects
көзөмөл	control
объект	object
аэро чебери	aero wizard
Alt баскычы	Alt key
автоматтуу түрдө	automatically
автоматтык, автоматтуу түрдө	automatic

аты	name
backspace баскычы	backspace key
caps lock баскычы	caps lock key
сан	digit
санариптик коопсуз сактоо жайы	digital locker
саргыч	peach
саргыч күрөң	tan
сары	yellow
системаны алдын ала жүктөө	pre-boot
сүрөт	picture
сүрөттөлүшү	description
сызык/сап	line
Delete баскычы	Delete key
dpi масштабдоосу	dpi scaling
DvD кинолору	DvD movies
Enter баскычы	Enter key
Esc баскычы	Esc key
Excel жадыбалы	Excel table
GPS -кабылдагычы	GPS receiver
Internet Explorer (Windows'тун веб браузер)	Internet Explorer
messenger коомдук тармагы	messenger social
ооба	yes
Page down баскычы	Page down key
Page up баскычы	Page up key
print screen баскычы	print screen key
readme файлы	readme file

RSS протоколу/интернет колдонуучуларына оперативдик маалыматты берип туруучу протокол	really simple syndication
Shift баскычы	Shift key
Skype'ты кредитке ал	buy Skype credit
Smartart программасы	Smartart
tab баскычы	tab key
USB түзмөгү/USB флеш диски	USB drive
Windows'тун асыл нускасын алуу абайлап орнотуу абал	get genuine Windows ease in state
абал тилкеси	status bar
абзац	paragraph
абзац белгиси	paragraph mark
абзац кемтиги	indent
абзац кемтигин чоңойтуу	increase indent
абзац стили	paragraph style
абзацты белгилөө	indentation
абзацты интеллектуалдык белгилөө	smart paragraph selection
абзацты форматтоо	paragraph formatting
абзацтын тескери кемтиги	hanging indent
абсолюттук	absolute
абсолюттук уячага шилтеме берүү	absolute cell reference
август/баш оона	August

автоматтык түрдө маркерлөөнү	undo automatic
мурунку калыбына келтирүү	bullets
авто	auto
авто архивдөө	auto archive
авто жайгашуу	auto layout
авто калыбына келтирүү	auto-recover
авто кол тамга	autosignature
авто коллаж (сүрөттөрдү	auto collage
таңгактап кооздоо программасы)	
авто масштабдоо	auto scale
авто сумма	autosum
авто текст	autotext
авто төп келүүсү/авто дал келүүсү	autofit
авто тууралоо	autocorrect
авто тууралоону мурунку	undo autocorrect
калыбына келтирүү	
авто фигура	autoshape
авто фильм	automovie
авто форматтоо	auto format
авто чыпкалоо	autofilter
авто ылгоо	autosort
автоматташтыруу	automation
автоматтуу түрдө сактоо	automatically save
автоматтуу түрдө жаңыртуу	update automatically
автоматтуу түрдө заряддоо	auto-recharge
автоматтуу түрдө тейлөө	automatic
	maintenance

автоматтуу түрдө чалууну аныктагыч	caller identification
автоматтык жооп	automatic replies
автоматтык номерлөөнү мурунку калыбына келтирүү	undo automatic numbering
автомобиль/унаа	car
автор	author
авторлугун аныкталган	authorized
авторлугун аныктоо	authorization
автофигурада текстти сөз менен ташымалдоо	word wrap text in autoshape
агент	agent
агым	flow/stream
агымдын багыты	streamline
агыш көк	pale blue
адамдар/байланыштар	people
адаптер	adapter
адаштыруу	mislead
административдик орнотуу	administrative setup
администратор	administrator
администратордун атынан	run as administrator
жүргүзүү	
администрация/тескөө/башкаруу	administration
ажыратуу	disconnect
экөөнү ажыратуу	unpair
ажыратылган	disconnected
азайтуу, кичирейтүү	decrease
азыр	now

азыр келем	be right back
азыр синхрондоо	sync now
азыраак же барабар	less than or equal to
азырынчы сактала элек	not saved yet
ай	month
ай сайын	monthly
ай сайын төлөө	pay monthly
айкалышкан эки өлчөмдүү	area chart
гистограмма	
айлана-чөйрө сенсору	environmental sensor
айландыруу	rotate
айландыруу	rotation
айланма жапкыч	rolling shutter
аймак	area
аймак коду	area code
аймак/панель	pane
аймакты чыпкалоо/фильтрлөө	filter area
айнек	glass
айтуу/билдирүү	expression
айтылуучу текст	text to speech
айырмасы	difference
активдер/ресурстар	assets
активдештирүү, ишке киргизүү	activate
активдүү маани	active content
активдүү чекит (экрандагы	hotspot
көрсөткүч түзмөгүнүн бир пиксел	
көлөмүндөгү активдүү элементи)	
актуалдуу иш	actual work

акцент түсү	accent color
акча	money
акыркы	last
акыркы версия	latest version
акыркы жума	last week
акырындык менен өзгөрүү	fade
акысыз/бош	free
алгачкы/баштапкы	primary
алгоритм	algorithm
алдамчы/калп	fraudulent
алдыга	forward
алдыга барактоо	flip ahead
алдыга жылдыруу	promotion
алдыга жылдыруу/илгерилетүү/	promote
жогорулатуу	
алдыга символу >>	fw >>
алдыга тез түрүү	fast forward
алдыга чыгаруу	bring forward
алдын ала каралган	tentative
алдын ала карап чыгуу/алдын ала	preview
көрүү (alt+P)	
алдын ала орнотулган	preset
алдын ала	alert
эскертүү/эскертме/билдирүү	
алдын-ала көрсөткүч	previewer
алдын-ала төлөнгөн карта	prepaid card
алдыңкы план	foreground
алдыңкы план түсү	foreground color

алкак/чек	frame
алмаштыруу	substitution
алмаштыруу режими	overtypе mode
алмашуу буфери	clipboard
алуу	get/take
чыгаруу	extract
алфавиттик	alphabetical
алып салуу	remove
алып таштоо	delete
алып таштоо (кыскартылган түрү)	del
алып таштоо талабы	delete query
алып таштоону токтотуу	undelete
алыскы иш такта туташуусу	remote desktop connection
алыскы/аралыктагы/ жарыяланбаган	remote
алыстан колдонулуучу колдонмо	remote app
алыстан көзөмөлдөөчү	remote control
программалык камсыздоо	software
алыстан мүмкүндүк алуу	remote access
альбом	album
альбом түрүндө (барак жайгашуусу)	landscape
альтернативдүү ат/ жасалма ат	alias
англис тили	English
анимация стили	animation style
анимация сүрөтчүсү	animation painter
аннотация	annotation

аннотация/кыскача обзор/реферат	abstract
анонимдүү катталып кирүү	log on anonymously
аныктагыч/идентификатор	identifier
аныкталбаган	unspecified
аныкталган	specified/ defined
аныкталган аты	defined name
аныкталган колдонуучу	defined user
аныктама	definition
аныктамалар	definitions
аныктоо	define/ determine/ specify
аныктоочу эн белги, колаут	callout
аныктыгын тастыктоо	authentication
аныктыгын тастыктоо маалымат	authentication
базасы	database
аныктыгын тастыктоо ыкмасы	authentication method
аңгеме	story
апостроф	grave accent
аппараттык ачкычтар	dongles
аппараттык камсыздоо	hardware
аппараттык камсыздоонун жана	hardware and devices
түзмөктөрдүн бузугун аныктагыч	troubleshooter
аппараттык камсыздоонун ката	hardware failure
кейтириши	
аппараттык камсыздоонун	hardware overlay
оверлейи (модуль)	
апрель/чын куран	April

аптека	apothecary
ар бир	every
ар кандай	any
ар күн сайын	every day
ар түрдүү	different/various
аракет	attempt/activity
аракет борбору	action center
аракет кылуу	try
аракеттер боюнча отчет	activity reporting
аралаш мазмун	mixed content
аралаштыруу	shuffle
аралык коюу	spacing
аралык/орун	space/distance
арасынан/ичинен	through
арасында/ортосунда	between
аргумент/далил/негиз	argument
арип	font
арип өлчөмү	font size
арип стили	font style
арипти алдын ала көрсөткүч	font previewer
арипти кичирейтүү	shrink font
арипти тегиздөө	font alignment
арипти чоңойтуу	grow font
арт жакка	reverse
артка	back
артка	backward
артка түрдүрүү	rewind
артыкча, өтө, эң эле	exception

артыкчылык сертификаты	privilege certificate
артыкчылык/айрыкча укук	privilege
артыкчылыктар	preferences/ advantages
артыкчылыктарды колдонуу	take advantage
архив, резервдик көчүрмө	archive
архивден файлды алуу ыкмасы	exploding
архивдештирүү	back up
асинхрондуу	asynchronous
асинхрондуу алмашуу режими	asynchronous transfer mode
асман тиреген бийик имарат	skyscraper
асман тиреген бийик имараттагы	skyscraper ad
жарнама	
аспап/курал	tool
аспект	aspect
астын сызуу	underline
астын сызуу түсү	underline color
астынан кош сызуу	double underline
асыл нускасы, нак өзү	genuine
атайын	customized/special
атайын жайгашуулар	special locations
атайын желе	ad hoc network
атайын масштабдоо	custom zoom
атайын мүмкүндүк	accessibility
атайын мүмкүндүктөр	accessibility checker
текшергичи	
аталбаган	untitled

аталган топтом	named set
аталык элемент	ancestor element
аталышы	title
ата-эне көзөмөлдөө элементтери	parental controls
ата-эне түйүнү	parent node
ата-эне уруксаты	parental permissions
ата-энеге таандык	parental
аткаруу	execute/perform
аткаруу, жүргүзүү, иштетүү	run
аткаруу, көрсөтүү	performance
аткаруучу	artist
аткарылган	done
аткарылууда	in progress
аткарылуучу иш/жасала турган	to-do
иш	
аткарылып жаткан иштин аралык	milestone
этабы	
атрибут/белги	attribute
аты боюнча ылгоо	sort by name
атын өзгөртүү/алмаштыруу (F2)	rename (F2)
аудио толкундун формасы	audio waveform
аудио файлы	audio file
аудио чалуу	audio call
аудио, үн	audio
аудиону ойнотуу	play audio
ачкыч сөз	keyword
ачуу	open
ачуучу кашаа	opening parenthesis

ачуучу тырмакча символу (‘ , “)	opening curly quotation mark
ачык бирюза	light turquoise
ачык жашыл	lime
ачык көк	light blue/skyblue
ачык кызыл	magenta
ачык сыя	light purple
ачык-күрөң/сепия	sepia
ачык-кызгылт сары	light orange
ачыктыгы	luminosity/brightness
ашыра толтуруу	overflow
аяктоо, аягы	end /complete
аяктоо, бүтүү	termination
баа көрсөткүч/прейскурант	price list
баалоо	rating
баарлашуу/сүйлөшүү	conversation/dialog
баарлашуу/диалог кутусу	dialog box
баарын белгилөө (Ctrl+A)	select all (Ctrl+A)
баарына жооп берүү	reply to all
багыт	direction
багыт, багыттоо	orientation
багыттоо	routing
бажысыз/бажы төлөнбөс	toll-free
базалык символ	base character
байкоо	notice
байланган уяча	dependent cell
байланыш	link
байланыш башкаруу протоколу	link control protocol

байланыш колдонмолору	communications apps
байланышкан башкаруу	bound control
байланыштарды жөнөтүү	send contacts
байланыштырылган объект	bound object frame
фрейми	
байланышуу, коммуникация	communication
байлаштыруу	linking
байт	byte
бала	child
баннер	banner
барабар белгиси	equal sign
барак	sheet
барак диапозону	page range
барак аягындагы жана сап	footnotes and
аягындагы шилтемелер	endnotes
барак көлөмү	page size
барак орнотуулары	page setup
барак өлчөмүнө масштабдоо	scale to paper size
барак редактору	page editor
барак тиркемелерин алдыга	promote subpage
жылдыруу	
барак түзүлүшү	page layout
барактарга бөлүштүрүү	repaginate/ungroup
	sheets
баракты даярдоо мөөнөтү	page time
баракты камсыз кылууда үзгүлтүк	page punt
баракты көрсөтүү	unhide sheet
барактын коргоосун алып таштоо	unprotect sheet

барактын аты	page title
барактын жогорку колонтитулу	page header
барактын ички чектери/тилке	gutter
арасындагы аралык	
барак талаасы	page field
барактын төмөнкү колонтитулу	page footer
барактын үзүлүшү	page break
барактын үзүлүшүн алдын ала кароо	page break preview
барактын чети	page margin
баракча, маалымдама	flyer
бардыгы	everything
бардыгы жайында (кыскартылган түрү)	ok
бардыгы, бардык	all
бардыгына макул	yes to all
баарынан белгилөөнү алып салуу	unselect all
бардык жаздырылган файлдарды мурунку калыбына келтирүү	undo all records
бардык кызматтар	all services
бардык укуктар корголгон	all rights reserved
бардык файлдар	all files
бармак тагы	thumbnail
баса көрсөтүү	emphasis
баскылоо	click
баскыч	button/push button
баскыч (аспап)	gripper
баскыч айкалышы	key combination

баскыч орду	keypad
баскыч топ регистрин өзгөртүү	case changes
баскыч/ачкыч	key
баскычтагы сүрөт	button face
баскычтар удаалаштыгы	key sequence
баскычтоп	keyboard
баскычтоптун түзүлүшү	keyboard layout
басма аттары	print titles
басма машина	typewriter
басма стили	print style
басуу	press
басылма/жарыялоо	publication
басылмаларды алдын ала көрүү	print preview
басуу жана кармоо	press and hold
басып өткөн аралык	mileage
басып чыгаруу	print/issue
басып чыгаруу аймагы	print area
басып чыгаруу жана сүрөт түзмөгү	printing and imaging device
басып чыгаруу чектери	print frames
басып чыгарууда	printing
басып чыгарууда көрүнбөгөн символ	nonprinting character
басып чыгаруучу аныкталган эмес	publisher not specified
басып чыгаруучу түзмөк	print device
басып чыгаруучу, басмакана	publisher
батарея	battery

батареянын иш мөөнөтү	battery life
батканга чейин кичирейтүү	shrink-to-fit
баш катырма цитата	puzzle quote
баш тамга	caption
баш тамга менен жазуу	capitalization
баш тамгалоо	capitalize
баш тартуу, кабыл албоо	reject
баш/ат	heading
баш/ат стили	heading style
башка	another
башка аракеттер	other actions
башка колдонуучунун атынан	run as different user
жүргүзүү	
башка мүмкүндүк төр	do more
башка, бөлөк	other
башкаруу консолю	management console
башкаруу, жөндөө	manage/moderate
башкаруучу	manager
башталган күнү	start date
башталууда	getting started
баштапкы	initial
баштапкы	original
баштапкы ачкыч	primary key
баштапкы жадыбал	primary table
баштапкы жазылуу	source subscription
баштапкы жүктөө	bootstrap
баштапкы калыбына келтирүү	reset
баштапкы маалыматтар	source data

баштапкы маанини берүү	initialize
баштапкы терезе	primary window
баштапкы чогулткуч	primordial pool
баштапкы чычкан баскычы	primary mouse button
баштоо	begin/start
Баштоо баскыч-чебери	Start charm
баштоо менюсу	start menu
баштоо экраны	start screen
баштоо экранына кадоо	pin to start
баштоо/жүргүзүү	startup
беж/саргыч боз	beige
бейшемби	thursday
бекем, күчтүү	strong
бекемдиги	strength
бекитилген	locked
бекитилген куралдар тилкеси	docked toolbar
бекитилген экран	lock screen
бекитүү	dock/lock
бекитүү түйүнү	docking station
белги	sign
белги коюлган тизме	bulleted list
белги салуу/белгилөө	markup
белги, белгилөө	mark
белги/символ	symbol
белгилегич	highlighter
белгилегич калем	highlighter pen
белгиленген	selected

белгиленгендер боюнча фильтрлөө	filter by selection
белгилөө	highlight/select
белгилөө	selection
белгилөө кутусу	check box
белгилөө, желекче коюу	toggle
белгисиз	unknown
белгисиз мазмун	unknown content
белек	gift
берилмелер ташыгыч сервери	media server
берилмелер базасы	database
берилмелер базасына туташуу	database connection
берилмелер графикасы	data graphic
берилмелер жадыбалы	data table
берилмелер жаздыруу	data record
берилмелер катары	data series
берилмелер талаасы	data field
берилмелер ташыгычы/медиа	media
берилмелер түрү	data type
берилмелер формасы	data form
берилмелер форматы	data format
берилмелер чекити	data point
берилмелер эн белгиси	data label
берилмелер, маалымат, бергилер	data
берилмелерди аныктоо	data validation
берилмелерди аткаруудан сактоо	data execution prevention
берилмелерди иштетүү	data processing

берилмелерди киргизүү	data entry
берилмелерди өткөрүү	data transfer
берилмелерди туташтыруу файлы	data connection file
берилмелерди шифрлөө	data encryption
стандарты	standard
берилмелердин байланыш	data communications
түзмөгү	equipment
берилмелердин бүтүндүгү	data integrity
бет аягындагы шилтемелерге	suppress endnotes
тыюу салуу	
бет аягындагы эскертүү аймагын	view endnote area
көрүү	
бет жагы менен өйдө	face up
бет жагы менен ылдый	face down
бет жагынан көрүнүшү	aerial view
бет, барак	page
бета версия	beta version
беттерди бөлүштүрүү	ungroup pages
беттерди номерлөө	pagination
беттин жогору жагы	top of page
библиография	bibliography
библиографияны жаңыртуу	update bibliography
бизнес картасы	business card
бизнес колдонмолору	business applications
бизнес, ишкердик, иш	business
бийик-жапыз саптар	high-low lines
бийиктик	height

билдирүүнү электрондук почта	electronic postage
аркылуу жеткирүү	
билдирүүнүн башы	message header
билик базасы	knowledge base
билим берүү	education
бир баскылоо менен	with one click
бир гана жолу суроо	ask once
бир деңгел жогору	up one level
бир жактуу берүү	unicasts
бир жолу баскылоо	single click
бир жолу колдонулуучу/жарактуу	disposable
бир жылдык	annual
бир кадам менен чыгуу	step out
бир мезгилде	simultaneous
бир нече жолу белгилөө	multiple selection
бир нече, көп	multiple
бирдей	peer
бирдей даражадагы желе	peer-to-peer network
бирдиктер	units
биржалык	stock
бириктирилген	merged
бириктирилген тилке	banded column
бириктирилген уяча	merged cell
бириктирүү	merge
бириктирүү сызыгы	join line
бириктирүү, кошуу	join
биринчи	first
бирок	however

блог	blog
блог почта	blog post
блоггер	blogger
блок схема	flowchart
блокнот	notebook
бод (аналогдук байланыш	baud
линиясы аркылуу ылдамдыкты	
өлчөөчү бирдик)	
боёк тамчысы	paint drip
боз	grey
боз масштаб	grayscale
бозомтук-көк	blue mist
болжол менен	approximate
босого	threshold
бош	empty
бош аралык	white space
бош эмес	busy
бош/бош эмес параметрлер	free/busy options
бошотуу/чечүү	unpin
боштук	gap
боюнча	by
бөлгүнгөн	delimited
бөлгүч символ	separator character
бөлгүч тилке	split bar
бөлүк	partition
бөлүм	section
бөлүм жайгашуусу	section layout
бөлүм символу §	section mark

бөлүм тобу	section group
бөлүмдү өркүндөтүү	upgrade section
бөлүмдүн үзүлүшү	section break
бөлүнгөн	separated
бөлүнүп калган сапты көзөмөлдөө	widow control
бөлүп көрсөтүү	allocate
бөлүү	split
бөлүү белгиси	division sign
бөлүү сызыгы	partition
бөлүштүргүч	delimiter/separator
бөлүштүргүчтү колдонуу	use separator
бөлүштүрүлгөн	distributed
бөлүштүрүлгөн жашыруун сөздү	distributed password
текшерүү	authentication
бөлүштүрүү	distribute
бөлүштүрүү	distribution
бөлүштүрүү тизмеси	distribution list
бөлүштүрүү тобу	distribution group
бөлчөк	fraction
бөлчөк сызыгы	fraction bar
браузер	browser
браузер өзгөрткүчү	browser modifier
браузерде көрүү	view in browser
брендинг/соода белгилерин түзүү	branding
же соода белгилерин өркүндөтүү	
бузугун аныктагыч	troubleshooter
бузуктугу, корголбогондугу	exposure
(берилмелердин)	

бузулган тексти оңдоо	fix broken text
буйрук баскычы	action button
буйрук сабы	command line
буйрук тилкеси	command bar
буйрук, команда	command
буйрукту кайра даярдоо	rearrange command
бул	this
булак	source
булакты жаңыртуу	update source
булет, маркер	bullet
булут системасы	cloud
бурч	angle
бутаг	branch
буфер	buffer
буферлөө/жайгаштыруу (чалууну)	park
бүгүн	today
бүткөн күнү	finish date
бүтүн бет	whole page
бүтүн документ	whole document
бүтүн календарь	whole calendar
бүтүн таблица	whole table
бүтүндөй иш китеби	entire workbook
бүтүндүгү	integrity
бүтүрүү/аяктоо	finish
бүтүү, аяктоо, колдонуу	expire
мөөнөтүнүн аяктоосу	
вариант/версия/бошотуу	release
веб барагы	web page

веб барак параметрлери
веб баракты алдын ала карап
чыгуу
веб блокноту
веб дарек
веб журналы
веб камера
веб канал
канал, пикир
веб канал касиеттери
веб колдонмосу
веб контент/веб мазмун
веб куралдар кутусу
веб куралдар панели
веб кызматы
веб папкалар
веб параметрлери
веб сайт
веб талкуулоо
веб түзүлүшүнүн көрүнүшү
веб-байланыш/, веб-туташуу
веб-браузер
вебке берилмелер базасын
даярдоо
версия тарыхы
версиялар
вертикалдуу
вертикалдуу аралык

web page options
web page preview

web notebook
web address
web log
webcam
web feed
feed
feed properties
web app
web content
web toolbox
web toolbar
web service
web folders
web options
website
web discussion
web layout view
web connection
web browser
prepare database for
web
version history
versions
vertical
vertical spacing

вертикалдуу аталыш	vertical title
вертикалдуу ок	vertical axis
вертикалдуу тегиздөө	vertical alignment
вертикалдуу текст	vertical text
вертикалдуу текст кутусу	vertical text box
вертикалдуу тилке	vertical bar
вертикалдуу фигура	vertical figure
вибрацияга каршы касиет	anti-shake feature
видео	video
видео параметрлери	video options
видео стили	video style
видео баарлашуу	video chat
видео билдирүү	video message
видео карта	video card
видео оң жагында	video left
видео орнотуулары	video settings
видео почта	video mail
видео сактоочу жай	video storage
видео файлдар	video files
видео чалуу	video call
видеодон тез тартылган сүрөт	video snapshot
видеону онлайн жалпы колдонуу	live streaming
визуалдаштыруу	rendering
визуалдык жардамчы каражаттар	visual aids
визуалдык отчеттор	visual reports
визуалдык/көрмө	visual
виртуалдык	virtual
виртуалдык дарек	virtual address

виртуалдык диск	virtual disk
виртуалдык менчик желе	virtual private network
виртуалдык смарт-карта	virtual smart card
вирус	virus
вирус кол тамгасы	virus signature
вирустардан коргоо	virus protection
галерея	gallery
Гб (гигабайттын кыскартылган түрү)	Gb
гезит кагазы	newsprint
гигабайт	gigabyte
гипертекстти белгилөө тили	hypertext markup language
гипертекстти ташуу протоколу	hypertext transfer protocol
гипершилтеме	hyperlink
гипершилтеме талаасы	hyperlink field
гипершилтемелерди текшерүү	verify hyperlinks
гистограммалар	data bars
глобалдык	global
глобалдык уникалдуу	globally unique
идентификатор	identifier
глобалдык/дүйнөлүк дарек тизмеси	global address list
глобалдык/дүйнөлүк каталог сервери	global catalog server
глобалдык/дүйнөлүк шаблон	global template

горизонталдуу	horizontal
горизонталдуу жөнөкөй бөлчөк	linear fraction
горизонталдуу ок	horizontal axis
горизонталдуу сызык	horizontal line
градиент	gradient
градус символу	degree symbol
графика	graphic
графика башкаруучусу	graphics manager
графика чыпкасы	graphic filter
Григориан стилиндеги календарь	Gregorian calendar
дайыма көчмө галерея	always move gallery
дайыма түзүү	always create
дайындалган тапшырма	assigned task
дайындоо	appointment
	/assignment
дайындоо	assign/appoint
дал келүү	match
далил/далилдөө	proof
даража	degree
дарак	tree
дарек китеби	address book
дарек тилкеси	address bar
дарек, адрес	address
дары	medication
дата навигатору	date navigator
дата/убакыт	date/time
датага карата	due date
даяр!	done!

даярдоо	prepare
деинсталляциялоо, алып салуу	uninstall
декабрь/бештин айы	December
дем алыш	weekend
демон	dagger
демөөрчүлүк	sponsorship
ден соолугу чектелген адамдар	people with disabilities
ден соолук	health
деңгел	grade
деталдарды көрүү	view details
деталь/майда-чүйдө	detail
дефис/сызыкча	hyphen
дефрагменттөө	defragmentation
диагноздоо/бузугун аныктоо	Troubleshooting /diagnostics
диаграмма	diagram
диаграмма түзүү (кыск.түрү)	org chart
диаграмманы түзүү	organization chart
диакритикалык	diacritic
диакритикалык белги	diacritical mark
диал-ап	dial-up
диал-ап желе туташуусу	dial-up networking
диапазон	range
дизайн, түзүлүш	design
дизайнды көрүү	view design
дизайнер	designer
динамикалык плитка	live tile

динамикалык шилтеме жыйнагы	dynamic-link library
диск	disc
диск бөлүгү/логикалык диск	disk partition
диск жаздыргыч түзмөк	disc burner
диск түзмөгү	disk drive
диск түзмөгүнүн тамгасы	drive letter
дискета	floppy disk
дискета түзмөгү	floppy disk drive
дисктеги чектелбеген атайын аймак/экстент	extent
дисперсия	variance
дисплей аты	display name
дисплей касиеттери	display properties
дисплей/көрсөтүү	display
дисплей/монитор (n), көрсөтүү (v)	display
дисплей/монитор адаптери	display adapter
доктор/дарыгер	doctor
документ	doc (кыск.)
документ	document
документ касиеттери	document properties
документ аягындагы шилтеме	endnote
документ жыйнагы	document library
документ иш чөйрөсү	document workspace
документ иш чөйрөсүнүн сайты	document workspace site
документ картасы	document map
документ панели	document panel
документ текшерүүчү	document inspector

документ терезеси	document window
документ тууралуу маалымат	document
панели	information panel
документ элементи	document element
документация	documentation
документтеги мурунку	navigate to the
түшүндүрмөгө өтүү	previous comment in the document
документтен үйрөнүү	learn from document
документти кайра текшерүү	recheck document
документти карап чыгуу	document review
документтин бүтүндүгү	document integrity
документтин тууралыгын	validate document
текшерүү	
документтин түрүн аныктоо	document type definition
долбоор үлгүсү	design template
долбоор/проект	project
долбоор/черновик	draft
долбоорлоо режими	design mode
долбоорлоо устаты	design master
доллар белгиси \$	dollar sign \$
домен	domain
домен контролеру/көзөмөлдөгүчү	domain controller
дос	friend
драйвер	driver
дубал/туш	wall
дүйшөмбү	monday

дүлөй, угуу жөндөмдүүлүгүнүн начардыгы	deafness
дюйм	inches
дюйм сайын чекит	dots perinch (сокp. dpi)
евро символу (€)	euro symbol (€)
жаап калуу	overlap
жабуу	close
жадыбал/таблица	datasheet
жадыбалдын аты	table name
жадыбалдын көрүнүшү	datasheet view
жаздыруу	record/burn
жаздырылган ТВ жыйнагы	recorded TV library
жазуу	write
жазуу жүзүндө кабыл албоо/баш тартуу	disclaimer
жазуу/терүү	type
жазууга мүмкүндүк алуу	write access
жазуудан корголгон	write protected
жазуудан коргоо	write protect
жазуучу	writer
жазылуу	subscription
жайгаштыруу	positioning
жайгашуу	layout
жайгашуу кызматтары	location services
жайгашуу сенсору	location sensor
жайгашуу стили	layout style
жайгашуу схемасы, түзүлүшү	layout

жайгашуу таблицасы	layout table
жайгашууну алдын ала көрүү	layout preview
жайгашуусу, орду	location
жайылган, ачылган	expanded
жайылтуу/ачуу	deploy
жайылтуу	spread
жак/чет/капитал	side
жактырбоо, кабыл албоо	deprecate
жакшыртуу	enhance
жакшыртылган мазмунду	run enhanced content
иштетүү	
жакшыртылган, кеңейтилген,	enhanced
өркүндөтүлгөн	
жакын арадагы колдонуучулар	people near me
жакын, жакындык	proximity
жакында	recent
жакында колдонулган булеттер	recently used bullets
жакында колдонулган файлдар	recent files
жакындык сенсору	proximity sensor
жалгыз сап/бөлүнүп калган сап	widow
жалпы	common/general/total
	l
жалпы иш	total work
жалпы катар	total row
жалпы колдонулган убакыт/саат	elapsed time clock
жалпы колдонулуучу папка	public folder
жалпы колдонуу/бөлүшүү	share

жалпы колдонуу/бөлүшүү	share charm
баскыч-чебери	
жалпы көрүнүшү	overview
жалпы орнотуулар	general settings
жалпы элдик, коомдук	public
жалпы/бөлүшүп колдонулуучу иш китеби	shared workbook
жалпы/бөлүшүп колдонулуучу папка	shared folder
жалпы/бөлүшүп колдонулуучу сүрөттөр	shared photos
жалтыратуу оптимизатору	gloss optimizer
жана	and
жандандыруу	animate
жандандыруу	animation
жандандыруу эффекти	animation effect
жандуу үн	true sound
жанр	genre
жаңдоо/ жаңсоо	gesture
жаңсоо жана аткаруу	tap and do
жаңсоо аркылуу түрдүрүү	swipe gesture
жаңы	new
жаңы папка	new folder (ctrl+shift+n)
жаңы тизмени жазуу	type new list
жаңы убакытты сунуш кылуу	propose new time
жаңылоо	refresh
жаңылыктар	what's new

жаңылыктар банери	news banner
жаңылыктар тобу	news group
жаңылыш жазуу/бланк/карта	slip
жаңыртуу	update
жаңыртуу алуу	get update
жаңыртуу каталогу	update catalog
жаңыртуу расписаниеси	update schedule
жаңыртуу талабы	update query
жаңыртууларды топтоочу түйүн	update rollup
жаңыртууну көрсөтүү	show update
жаңыртылган	updated
жаңыртылуучу уячалар	updating cells
жаңыртылуучу формулалар	updating formulas
жараксыз	invalid
жарактуу кол тамга	valid signature
жаралуу/туулуу/келип чыгуу	origin
жардам	help/aid
жардам файлы	help file
жардамчы дисплей	auxiliary display
жардамчы көрсөтмө	guide
жаркыратуу	flashing
жаркыроо	glow
жарнама сүрөтү	promotional image
жарнама/реклама	advertisement
жарнама/реклама берүүчү	advertiser
жарык берүү	lighting
жарык сенсору	light sensor
жарыктыгы, ачыктыгы	brightness

жарыяланбаган боюнча	by default
жарыяланбаган	default
жарыяланбаган баскыч	default button
жарыяланбаган арип	default font
жарыяланбаган берилмелер файлы	default data file
жарыяланбаган жайгашуу	default location
жарыяланбаган маани	default value
жарыялоо/басып чыгаруу	publish
жасала турган иштер тилкеси	to-do bar
жасалуучу/аткарылуучу	upcoming
жасоо, аткаруу	do
жаш бала	kid
жашгылт-көк	teal
жашыл	green
жашыл жогорку жебе	green up arrow
жашынган	backdoor
жашыруу	hide
жашыруун модуль программасы	anonymizer
жашыруун сөз	password
жашыруун сөз уурусу	password stealer
жашыруун сөздү тастыктоо	password confirmation
жашыруун сөздү эстеп калуу	remember password
жашыруун сөздүн бекемдиги	password strength
жашыруун сөздүн иштөө	password expiration
мөөнөтүнүн аягы	
жашыруун/анонимдүү	anonymous

жашырылган	hidden
жашырылган желектер	hidden flags
жашырылган текст	hidden text
жаюу	expand
жаюу көзөмөлү	expand control
жаюу/жыюу	expand/collapse
же	or
жебе	arrow
жеке	individual
жеке маалымат	personal information
жеке аймактык желе	personal area
	network
жеке байланыш	private
технологиялары	communication
	technologies
жеке идентификациялык номер;	PIN
пин	
жеке компьютер	өздүк
жеке компьютер сайты	PC site
жеке компьютер орнотуулары	PC settings
жеке көрүнүш	personal view
жеке орнотуулар	personal settings
жеке/менчик	private/own
жекелигин аныктоочу номер	personal
	identification number
жекече ылайыктоо,	personalization
персонификациялоо	
жекшемби	sunday

желе	network
желе адаптери	network adapter
желе администратору	network administrator
желе борбору	network center
желе диаграммасы	network diagram
желе диск түзмөгү	network drive
желе дискин туташтыруу	map network drive
желе жайгашуусун тандоо	pick a network location
желе жол-көрсөткүчү	network explorer
желе конфигурациясы	network configuration
желе принтерин	network printer
орнотуу устаты	printer installation wizard
желе ресурстарын эсептөө	accounting
желеге туташуу	connect to a network
желек, желекче	flag
желекче коюлган билдирүү	flagged message
желекче коюлган эскертүү	flagged note
желекчени которуу	toggle check box
жеңилдетүү/бошотуу	ease out
жергиликтүү билдирүү китепчеси	local notebook
жергиликтүү желе	local area network (lan)
жергиликтүү топ	local group
жергиликтүү, локалдык	local

жеткирилүүчү	deliverable
жеткирүү	deliver shipping
жеткирүү дареги	shipping/address
жеткирүү/көздөлгөн орду	destination
жетүү	reach
жоголгон маалыматтар	lost data
жоголгон/утулган	lost
жогорку жана төмөнкү	headers and footers
колонтитулдар	
жогорку жана төмөнкү кош чеги	top and double bottom border
жогорку жебе	up arrow
жогорку индекс	superscript
жогорку катар	top row
жогорку колонтитул	header
жогорку колонтитул булагы	header source
жогорку колонтитул катары	header row
жогорку маанилер	top values
жогорку оң жак	top right
жогорку панелдер	up-bars
жогорку сапат	high quality
жогорку сапатта аныктоочу	high-definition
мультимедиа интерфейси	multimedia interface
жогорку сапаттагы видео	high quality video
жогорку чеги	top border
жогорку чети	top margin
жогорку/төмөнкү эрежелер	top/bottom rules
жогору	high / up

жогору жагы	top
жогору жагына тегиздөө	top align
жогору жагынын борбору	top center
жогору сол жагы	top left
жогору, жогоруда	above
жоготуу	loose
жоготуу/утулуу	loss
жойстик	joystick
жок	no
жокко чыгаруу	cancel
жокко чыгаруу	cancellation
жол	path
жолугушуу	meeting
жолугушуу иш аймагын көрүү	view meeting
	workspace
жолугушуу талабы	meeting request
жолчо	track
жооп берүү	reply /respond
	/retweet
жооп берүүчү түзмөк	responder
жоопкерчилик	responsibility
жөнгө салуу/иретке	adjustment
келтирүү/тартипке салуу	
жөнөкөй текст кутусу	simple text box
жөнөтүлгөн	posted
жөнөтүү	post /send
жөнөтүү кутусу	outbox
жөнөтүү/кабыл алуу тобу	send/receive group

жөнөтүү/өткөрүү	transmission
жөнөтүүчү	sender
жөнүндө	about
жума	friday
жума сайын	weekly
жумуш/иш/ кызмат	work
жумуштун аты	job title
жуп	parity
жуп бет	even page
жупташтыруу	pairing
журнал	history/journal
журнал параметрлери	journal options
жүктөлгөн	downloaded
жүктөлүүдө	downloading
жүктөө	download/load
жүктөө башкаруучусу	download manager
жүктөө бөлүгү	boot partition
жүктөө түзмөгү	boot drive
жүктөөлөр	downloads
жүктөөрдүн алдында сатып алуу	purchase at download
жүктөп жөнөтүү	upload
жүктөп жөнөтүү аткарылган жок	upload failed
жүктөп жөнөтүү тосмолонгон	upload blocked
жүргүзүлгөн жана иштейт	up and running
жүрөк	heart
жүрөктүн кагышы	heart beat
жүрүм-турум	behavior
жыйынтык	summary

жыйынтык диаграммасы	pivot chart
жыйынтык маалыматы	summary info
жыйынтык таблицасы	pivot table
жыйынтыктар	outcomes /totals
жыйынтыктоо/резюме	resume/summary
жыйынтыктоочу тапшырма	summary task
жыл	year
жыл сайын	yearly
жылдыз	star
жылдызча	asterisk
жылдыруу	move/scroll
жылдыруу жебеси	scroll arrow
жылдыруу кутусу	scroll box
жылдыруу тилкеси	scroll bar
жылчыксыз	gapless
жылчыксыз жаздыруу	gapless burning
жылышуу	shift/offset
жынысы	gender
жыштыгы	frequency
жыноу	pinch
залал келтирүүчү вирустарга	antimalware program
каршы программа	
залал келтирүүчү вирустарга	antimalware software
каршы программалык камсыздоо	
залал келтирүүчү вирустарды	early launch
алдын ала текшерүүчү драйвер	antimalware driver
залал келтирүүчү вирустарды	early-launch
алдын ала текшерүүчү программа	antimalware

залал/зыян келтирүүчү	malicious
залал/зыян келтирүүчү программа	malware
зымдуу	wired
зымсыз	wireless
зымсыз дисплей	wireless display
зымсыз жергиликтүү желе	wireless lan
зымсыз маалымат алмашуу	WID
түзмөгү/смартфон	
зыян келтирүү	harm
зыян келтирүүчү жарнама	malicious advertising
зыян келтирүүчү жарнама (кыскартылган түрү)	malvertising
зыяндуу программалык	malicious software
камсыздоо	
идентификатор/дескриптор/метка- манипулятор	handle
идентификациялоо, аныктоо	identification
идентификациялоо карточкасы, эмблема	badge
иерархия	hierarchy
издегич	search engine
издегичти	search engine
оптималдаштыруу	optimization
издеп жатат	searching
издөө	search/seek
издөө аймагы	search scope
издөө боюнча сунуштар	search suggestions
издөө куралдары	search tools

издөө кутусу	search box
издөө сервери	search server
издөө чыпкасы	search filter
изилдөө	research
изилдөө параметрлери	research options
ийгиликтүү	successful
икон	icon
илеп белгиси (!)	exclamation point (!)
иллюстрациялардын таблицасын жаңыртуу	update table of figures
импорттоо/экспорттоо	import/export
импульстук тоскоолдук/өчүрүп таштоо/чыгарып таштоо	spike
индекс жазуулары	index entry
индекс картасы	index card
индекс, көрсөткүч	index
инженердик	engineering
инициатор/баштоочу	initiator
интеллектуалдык	intellectual
интеллектуалдык көрсөткүч	smart cursoring
интернет дүкөнү	Store
информация, маалымат	information
инфракызыл	infrared
инфраструктура устаты	infrastructure master
ирет	order
иреттелген	arrangement
иреттик сандар	ordinal number
иреттөө	arrange

ичинде	in
ички	inner
ички бети	inside
ички сатып алуулар	in-app purchase
ички сунуштар	in-app offer
иш аптасы	work week
иш барагы	worksheet
иш китеби (электрондук таблица китеби)	workbook
иш китебин коргоо	protect workbook
иш китебинин коргоосун алып таштоо	unprotect workbook
иш китеп	workbook
туташуулары	connections
иш күнү	weekday
иш орду/иш аймагы	workspace
иш ордунан чыкпоо	fail
иш ордунан чыкпай калуу	failure
иш ордунун көчүрмөсү	workspace copy
иш ордунун мазмуну	workspace content
иш процедурасын автоматташтыруу	workflow
иш процедурасынын автоматташтыруу боюнча тапшырма	workflow task
иш процедурасынын автоматташтыруу орнотуулары	workflow settings

иш процедурасынын	view workflow tasks
тапшырмаларын көрүү	
иш такта	desktop
иш такта колдонмосу	desktop app
иш такта үчүн	Internet Explorer for
Internet Explorer	the desktop
иш, жумуш	job
иш/жарамдык мөөнөтүнүн бүткөн	expiration date
күнү	
иш-аракет	action/operation
иш-аракет сабы	action row
ишемби	saturday
ишеним борбору	trust center
ишеним/ишенүү	trust
ишенимдүү булак	trusted source
ишенимдүү документ	trusted document
ишенимдүү жайгашуу	trusted location
ишенимдүү жөнөтүүчүлөр	safe senders list
тизмеси	
ишенимдүү кабыл алуучулар	safe recipients list
тизмеси	
ишенимдүүлүк/бекемдик	reliability
ишкана	enterprise
ишкердик маалыматтарын	remote business data
алыстан алып салуу	removal
иш-такта	desktop gadget
гаджет галереясы	gallery
иш-такта гаджети	desktop gadget

иш-такта үлгүсү	desktop pattern
иштебеген	inactive
иштебеген терезе	inactive window
иштеген	active
иштеген барак	active sheet
иштеген документ	active document
иштеген объект	active object
иштеген сервер барактары	active server pages
иштеген талаа	active field
иштеген терезе	active window
иштеп чыгарылган продукт	output
иштетүү көрсөтмөлөрү	processing instructions
иштетүү, кое берүү	launch
иштетүүдө	processing
ишти аткаруу тартибин аныктоо	procedure definition
ишти кайра пландаштыруу	reschedule work
июль/теке	July
июнь/кулжа	June
каалоо	want
кабелдик модем	cable modem
кабелдик телефондор	landlines
кабыл алуу	accept
кабыл алуу түзмөгү	capture device
кабыл алуучу/алуучу	recipient
кагаз параметрлери	paper options
кагаз өлчөмү	paper size
кагазды чайноо	paper jam

кагаздын сыртында	paper out
кадалган	pinned
кадимки	normal
кадимки/туура	regular
кадимки текст	plain text
кадоо/тиркөө	append
кайда, каякка, кайсы жерге	where
кайра айландыруу	reconvert
кайра активдештирүү	reactivate
кайра аныктоо	redefine
кайра аракет кылуу	retry
кайра аракет кыл	try again
кайра артка түрдүрүү	roll back
кайра байланышуу	re-link
кайра байланышуу тизмеси	relink list
кайра баштоо/жүргүзүү	restart
кайра боё	recolor
кайра жазуу, кайра терүү	retype
кайра жасоо	redo
кайра иреттөө	re-order
иштетүү	reboot
кайра калыбына келтирүү	recycle
кайра калыбына	renewal only mode
келтирүү режими	
кайра колдонуу	reapply
кайра ойнотуу	playback
кайра орнотуу	reinstall
кайра топтоо	regroup

кайра түзүү	convert
кайра форматтоо	reformat
кайра чакыртып алуу	revoke
кайра чакыртып алынган сертификат	revoked certificate
кайра чалуу	recall
кайра-кайра даректи алуу аракети	aggressive address acquisition retry
кайрылуу	hit
кайталанган жадыбал	repeating table
кайталанган талап	query
кайталанган топ	repeating group
кайталанган үлгү	resample
кайталанма	recurrence
кайталоо	repeat /revise
кайталоо	revision
кайтуу	return
кайчылаш шилтеме	cross-reference
кайырма слэш (\)	backslash (\)
калем сап	ballpoint pen
калем, ручка	pen
календарды алдын ала көрүү	calendar preview
календардын көрүнүшү	calendar view
календардын тез сүрөтү	calendar snapshot
календарь	calendar
календарь программасы	calendar program
калкылдоону тууралоо	wobble correction
технологиясы	

калкыма куралдар панели	floating toolbar
калкыма меню	pop-up menu
калкыма шар	balloon
калкыма терезе	pop-up window
калтыроону токтотуу	anti-shake
технологиясы	
калыбына келтирүү	recover
калыбына келүү/толук жаңыруу	regenerate
калып/үлгү	pattern
калькаланган сүрөт	tracing image
калькулятор	calculator
камера түрмөгү	camera roll
кампания	campaign
камсыз кылуу	ensure
камсыздоо/камсыз кылуу	provide
камсыздоочу/провайдер	provider
камтуу	embed/include/
	enclose
камтылган	embedded/enclosed/
	nested
камтылган аудио-клип	embedded audio clip
камтылган видео-клип	embedded video clip
камтылган жадыбал	nested table
камтылган объект	embedded object
кандайдыр бир иретте орун алуу	disposition
канцелярдык товарлар	stationery
каныккандыгы (түстүн)	saturation
каптал сызык	sideline

каптал тилкеси	sidebar
кара арип (арип стили)	bold
кара кочкул	purple
кара кочкул түстүү туман	purple mist
кара кыйгач (арип стили)	bolditalic
каралжын-көгүлтүр	dark teal
карап чыгуу	browse/review
карап чыгуу журналы	browsing history
каркас, каркастуу ыкма	wireframe
кармоо	hold
кармоо, басып туруу	hold down
кармоо, сактоо	keep
кароого жөнөтүү	submit
карта	card
кас кеп	hate speech
касиет барагы	property page
касиет талаалары	property fields
касиет/сапат	property
касиеттер (alt+enter)	properties (alt+enter)
касиеттер бети	property sheet
касиеттерди көрүү	view properties
касиеттерди тереңдетүү	property promotion
кассалык терминалдар үчүн	point-of-sale
программалык камсыздоо	software
кат алуучу	mail recipient
кат чебери	letter wizard
кат/билдирүү	message
кат/билдирүү алмашуу	messaging

кат/билдирүү жөнөтүү тизмеси	mailing list
кат/билдирүү жөнөтүү дареги	mailing address
ката	error
ката журналы	error log
ката коду	error code
ката тилкеси	error bar
каталарды кадамдар аркылуу табуу	trace error
каталарды киргизүү	fault injection
каталог	catalog /directory
каталогдорду көзөмөлдөө тосмосу	directory control
	block
катар	row
катар номери	serial number
катар, серия	sery
катар/катмар	tier
катары	as
категориялоо	categorize
катмар/деңгел	layer
катмар/муун	slab
катмарды алып таштоо	unstack
катмарлуу сактоо жайы	tiered storage
катталган	registered
катталган колдонуучу	registered user
катталган соода маркасы	registered trademark
катталган соода маркасынын эн белгиси (®)	registered trademark symbol ®
катталып жазылуу	subscribe

катталып кирүү үчүн жеке идентификациялык номер	pin sign-in
катталып кирүү; кирүү	sign in
каттоо	log /register
каттоо/катталуу	registration
каттоо жазуу	account
каттоо жазуу ачуу/катталуу	sign up
каттоо жазуу башкаруучусу	account manager
каттоо жазуу домени	account domain
каттоо жазуу каражатынын абалы	account balance
	condition
каттоо жазуу орнотуулары	account settings
каттоо жазуу сүрөтү	account picture
каттоо жазууну тосмолоо	account lockout
каттоо жазууну колдонуу	account expiration
мөөнөтүнүн аяктоосу	
каттоо журналы (окуяларды)	log file
каттоо жүргүзүү	logging
каттоо, баруу	visit
каттоо/системге	login
кирүү/колдонуучунун катталган аты	
каттоодон өтүү	checkin
каттоодон чыгуу	unsubscribe
каттоодон чыгуу; чыгуу	sign out
катты/почтаны бириктирүү	mail merge
катышуучу	participant
катышуучулар	attendees

катышуучулар/алуучулар тизмеси	attendee/recipient list
качан	when
квадрат	square
кезек	queue
келишпестик, конфликт	conflict
кемитүү/алуу	subtract
кемитүү/минус белгиси	minus sign
кемүү боюнча	descending
кенен	wide
кең тилкелүү желе	broadband network
кең тилкелүү туташуу	broadband connection
кеңейтилген иш-такта	extended desktop
кеңейтилген мүмкүндүк алуу борбору	ease of access center
кеңейтилген укуктарды белгилөө тили	extensible rights markup language
кеңейтүү	extend
кеңейтүү	extension
кеңеш	prompt /tip
кеңеш	infotip
кеп	speech
кеп таануу	speech recognition
кереги жок	needless
керексиз	unwanted
керексиз программалар	unwanted software
камсыздоосу	
керексиз электрондук почта, спам	junk e-mail

керектүү	necessary
керектүү эни	preferred width
керектүү/актуалдуу	actual
кесинди	cut
кесинди/сегмент	segment
кескич/бычак	slicer
кесүү	crop
кесүү (CTRL+X)	cut (CTRL+X)
кече	party
кечигүү	delay
кечээ	yesterday
кечээки күндөн баштап	since yesterday
кештелген барак	cached page
кештөөдө	caching
кийин	after
кийинки	next
кийинки/төмөнкү	following
кийинчерээк	later
килобайт	kilobyte
килобит	kilobit
кимге	to
кино	movie
киргизүү	input
киргизүү/кирүү	enter
киргизүү/чыгаруу	i/o
кирүү	entry
кирүү кадамы	step in
кирүү кутусунун папкасы	inbox folder

кирүү почтасы, кирүү кутусу	inbox
китеп түрүндө (барак жайгашуусу)	portrait orientation
китепкана, жыйнак	library
кичине	small
кичине белгиси	less than sign
кичине иконалар	small icons
кичине котормочу	mini translator
кичине куралдар панели	mini toolbar
кичине тамга	lowercase letter
кичине форматтагы газета	tabloid
кичинекей	petite
кичинекей баш тамгалар	small caps
кичинерээк	less /smaller
кичирейтилген абзац кемтиги	negative indent
кичирейтүү	shrink
кичирейтүү/жыюу	minimize
классификациялоо	classification:
клирарт	clip art
кнопка	pushpin
код	code
кокустан/капыстан/атайлап эмес	random
кокусунан/байкоосуздан	unintentional
кол жазма	handwriting
кол жазма панели	handwriting panel
кол коюу сабы	signature line
кол менен аткарылган	freehand
кол менен жасалган	manual

кол менен жасоо	manually
кол тамга/кол	signature
кол тамгаларды көрүү	view signatures
колаут	callout
колдонмо (кыскартылган түрү)	app
колдонмо аты	app name
колдонмо буйругу	app command
колдонмо буйруктар тилкеси	app bar
колдонмо жаңыртуусу	app update
колдонмо жыйынтыгы	app summary
колдонмо контейнери	app container
колдонмо, арыз	application
колдонмону которуу	app switching
колдонулушу	usage
колдонуу	apply /use
колдонуу шарттары	terms of use
колдонуу саясаты	app policy
колдонууга жараксыз	not applicable
колдонуучу	user
колдонуучу интерфейси	UI
колдонуучунун укуктары	user rights
колдонуучунун аты	user name
колдонуучунун графикалык интерфейси	graphical user interface
колдонуучунун интерфэйс параметрлери	user interface options
колдонуучунун каттоо жазуусун көзөмөлдөө	user account control

колдонуучунун көп тилдүү интерфейси	multilingual user interface
колдонуучунун локалы	user locale
колдонуучунун негизги домени	master user domain
колдонуучунун профили	user profile
колдоо	support
колдоо желеси	support network
колдоонуучуну алмаштыруу	switch user
команда башкаруучусу	team manager
команда пландагычы	team planner
команда, топ	team
компьютерди баштапкы	reset PC
калыбына келтирүү	
компьютердик курт, залал	worm
келтирүүчү программа	
конверт	envelope
конок колдонуучу	visiting user
консервативдик	conservative
контур/эскиз/схема	outline
конус	bevel
конфиденциалдуулук	privacy
конфиденциалдуулук көрсөтмөсү	privacy statement
конфиденциалдуулук	privacy options
параметрлери	
конфиденциалдуулук саясаты	privacy policy
конфиденциалдуулук иконасы	privacyicon
конфиденциалдуулук орнотуусу	privacy setting
коңур жашыл	olive

коомдук баарлашуу	public chat
коомдук жаңыртуу	social update
коомдук желе	social network
коомдук көз ирмемде билдирүү	public im
алмашуу	
коопсуз	safe
коопсуз режим	safe mode
коопсуздук	safety
коопсуздук	security
коопсуздук борбору	safety & security center
коопсуздук жаңыртуулары	security update
коопсуздук идентификатору	security identifier
коопсуздук кызматы	security service
коопсуздук сертификаты	security certificate
коопсуздук эн-белгиси	security label
коопсуздук эскертмеси	secure note
коопсуздукту камсыз кылуу	secure
кооптуу	unsecure
координат окторунун башы	grid origin
корголгон көрүнүш	protected view
коргоо	protect
коргоо	protection
коргоо чекити	protection point
коргоо экраны	shield
корзина/таштанды куту/алып	recycle bin
ташталуучу файлдарды	
убактылуу сактоочу папка	

коркунуч	thread
каторгуч	toggle
каторгуч баскыч	radio button
которуу (бир тилден экинчисине)	translate
которуу (бир абалдан экинчисине)	switch
которуу колдонмосу	app switch
коңур жашыл	dark green
кочкул кызыл	dark red
кочкул кызгылт	maroon
кочкул сары	dark yellow
кочкул-кызгылт көк	plum
кош келиңиз!	welcome
кош сызып салуу	double strikethrough
кош тырмакча	double quote
кош чыкылдатуу	double-click
кошумча	supplement
кошумча деталдар	more details
кошумча дисплей	additional display
кошумча жашыруун сөз/пароль	passphrase
кошумча кеңейтүү	add-on
кошумча модуль	add-in
кошумча нарк салыгы	vat
кошумча параметрлер	more options
кошумча түзмөк	add-on device
кошумча түс/түстүн	tint
интенсивдүүлүгү	
кошумча/ашыкча/көбүрөөк	extra /more
кошуу	add

кошуу амалы	addition operator
кошуу белгиси	plus sign
коюу	paste
көбөйтүү	increase
көбөйтүү белгиси	multiplication sign
көгүлтүр	cyan
көгүш боз	blue-gray
көгүш жашыл	blue green
көз ирмем	instant
көз ирмемде жөнөтүлүүчү	instant message
билдирүү	
көз ирмемде тартылган экрандагы	screenshot
сүрөт	
көз каранды эмес	independent
көз кысуу	wink
көздөлгөн жазылуу	destination
	subscription
көздөлгөн стилдери	destination styles
көздөлгөн тема	destination theme
көздөлгөн файл	destination file
көзөмөлдөө панели	control panel
көзөмөлдөө программалык	monitoring software
камсыздоо	
көлөкө	shadow/shade
көлөкөлөгүч	shader
көлөкөлөнгөн	dimmed /shaded
көлөкөлөө	shading
көлөкөлөө/күңүрт кылуу	dim

көлөмдү/өлчөмдү өзгөртүү	resize
көлөм/өлчөм	size
көмүскө көчүрмө	shadow copy
көңүл ачуу	entertainment
көп	multi
көп берилүүчү суроолор	frequently asked questions
көп бурчтук	polygon
көп деңгелдүү драйвер	layered driver
көп жолу жаздырылуучу диск	rewritable discs
көп колдонулуучу	frequent
көп сессиялуу диск	multi session-capable disc
көп берилүүчү суроолор	FAQ
көп тараптуу	immersive
көп функционалдуу түзмөк	multifunction device
коңур көк	dark blue
көпкөк	navy
көптүк	major
көркөм	artistic
көркөм эффект	artistic effect
көрсөткүч	indicator
көрсөткүч түзмөк	pointing device
көрсөтмө версия	demo
көрсөтмө, инструкция	statement /instruction
көрсөтүлүүчү текст	text to display
көрсөтүү, белгилөө	indicate
көрсөтүү, жашырбоо	unhide

көрсөтүү/берүү/өндүрүмдүүлүк	performance
көрсөтүү/жашырбоо	unhide
көрсөтүү/көрүү	show
көрүнбөгөн	invisible
көрүнбөгөн көчүрмө	carbon copy (cc)
көрүнбөгөн көчүрмө (электрондук билдирүүнүн баш атындагы дареги)	bcc
көрүнүүчү аймак	scope
көрүнүш	look /vision
көрүнүш түрү	view type
көрүнүш/көрүү	view
көрүнүштөр	views
көрүнүштү карап чыгуу	browse view
көрүнүшү	visibility
көрүү	see
көрүү,байкоо	watch
көрүүчү	viewer
көтөрүү	raise
көчүрмө	copy/duplicate
криптография форматы	cryptography
криптографиялык	cryptographic
куб	cube
кубанычтуу, толкунданган	exciting
кубаттулук параметрлери	power options
кубаттуулук, энергия булагы	power
куки файлдары	cookies
куралган	built in

куралган стиль	built-in style
куралдар панели/куралдар тилкеси	toolbar
курама маани	syndicated content
курамдык символ	precomposed character
куруу/түзүү	build
курчоо	surround
куту	box
кууш горизонталдуу	narrow horizontal
кууш, ичке	narrow
куюлган	foundry
күбөлүктү/сертификатты көрүү	view certificate
күзгү	mirror
күйгүзүлгөн	enabled
күйгүзүү	enable
күмүш түстүү	silver
күн	day
күн	sun
күн тартиби	agenda
күнүмдүк тапшырма тизмеси	daily task list
күнүмдүк, күн сайын	daily
күнүрт	dark
күтпөгөн жерден чыкма/калкыма	pop up
күтүп турган, аткарылбай калган (орнотулуучу программалар жөнүндө)	pending
күтүү убакыты	latency

КЫЗГЫЛТ	rose
КЫЗГЫЛТ көк, фиолетовый	violet
КЫЗГЫЛТ сары	orange
Кызмат орду	occupation
Кызмат көрсөтүүчү провайдер	service provider
Кызмат көрсөтүүчү программа	utility
Кызмат параметрлери	service options
Кызмат таңгагы	service pack
Кызмат телефону	work phone
Кызмат, тейлөө	service
Ишкердик байланышты	business contact
башкаруучу	manager
Кызматтык/протоколдук	overhead
берилмелерди же сигналдарды	
кыйгач баскылоо	skewer click
кыйгач бөлчөк	skewed fraction
кыймыл жолу	motion paths
кыймыл сенсору	motion sensor
кыска	short
кыска кат алмашуу кызматы	sms
кыска тире/сызыкча	en dash
кыстаруу	insert
тиркеме	bookmark/inset
тиркемени которуу	toggle bookmark
кысып түшүрүү чыпкасы	emboss
кэш (өтө ыкчам иштөөчү чоң	cache
өлчөмдөгү буфердик эс)	
кэштөө	cache

лазердик көрсөткүч	laser pointer
лазердик көрсөткүчтүн түсү	laser pointer color
лицензия	license
лицензия шарттары	license terms
лицензиялык кызмат	volume licensing
категориялары боюнча	agreement
макулдашуулар	
лицензиялык кызмат категориясы	volume license
лицензиялык томдун ачкычы	volume license key
лицензиясыз колдонуу мөөнөтү	grace period
логикалык туюнтма	boolean expression
логикалык маани/булев	boolean
логотип/фирмалык эн-	logo
белги/каттоо маалыматы	
локалдык объект	local object
маалымат булагы	data source
маалымат бюллетени	newsletter
маалымат жолу	infopath
маалымат тилкеси	information bar
маалыматка мүмкүндүк алуу	information access
кызматы	service
маалыматтар порталы	dashboard
маалыматты алуу	get data
маалыматтык	informational
маалыматтык	informational
маанай билдирүүсү	mood message
маани	value
маанилүү байланыш	significant contact

маанилүүлүгү	importance
маараке	anniversary
мага кийинчеээк эстетиңиз	remind me later
мазмундар таблицасын жаңыртуу	update table of contents
мазмундар тилкеси	table of contents
мазмунду издөө	searching for content
май/бугу	May
майрам	holiday
макала	article
макрос/макро буйруктар/макро	macros
элементтер/макро уяча	
макросторду көрүү	view macros
максат	target
максимум, эң көп	maximum
мамиле	relationship
мамы түрүндөгү диаграмма	bar chart
мандат	credential /mandate
мандат	
манжа изин тааныгыч окуу	fingerprint reader
түзмөгү	
манжалар менен жаңсоо аркылуу	slide gesture
ташуу	
маңыз/маани	entity
маркер	marker
маркер (төрт бурчтук белгилегич курал)	marquee
март/жалган куран	March

маршруттагыч (желеде)	router
маска, сүрөт үлгүсү	mask
массалык жөнөтүлүүчү троян программасы	trojan mass mailer
массив	array
масштабдоо	scale
масштабдоону ылайыкташтыруу	customize zoom
масштабды кичирейтүү	zoom out
масштабды өзгөртүү/масштабдоо	zoom
масштабды чоңойтуу	zoom in
материал	material
машыгуу/үйрөнүү	training
мегабайт	megabyte
медиа параметрлери	media settings
медиа файл	media file
мезгил-мезгили менен	periodically
менин видеом	my videos
менин документтерим	my documents
менин компьютерим	my computer
менин музыкам	my music
меню	menu
меню баскычы	menu button
меню тилкеси	menu bar
менюну көрүү	view menu
мета файл	metafile
мета-берилмелер	metadata
мета-берилмелер таңгагы	metadata package
механикалык сенсор	mechanical sensor

микропроцессор	microprocessor
милдеттүү	mandatory
миллиметр	millimeter
миниатюра	thumbnail
минималдуу орнотуу	minimum installation
мобилдик/уюлдук	mobile
мобилдик/уюлдук телефон	mobile phone
мобилдик/уюлдук интернет чекит	mobile hotspot
мобилдик/уюлдук телефон оператору	mobile operator
модем	modem
модуль	module
модулятор/демодулятор	modulator/demodulator
	or
мозаика/плитка	tile
мозаикалуу	mosaic
монитор	monitor
монтаждоо (аудио, видео жаздырууда)	trim
мор	funnel
мөөнөт	periods
мөөнөтү өтүп кеткен	overdue
мөөр, печать	seal
музыка	music
музыкалык папка	music note
музыкалык эскертме	music note
муктаждык таблицасын түзүү	make-table query

мультимедиа билдирүүсү	multimedia message (mms)
мультимедиа	multimedia
мульти-сезгич	multi-touch
мурасталган	legacy
мурдагы калыбына келтирүү	restore
мурдагы тизмеге бириктирүү	join to previous list
мурдаагы	precedent
мурунку	previous
мурунку абалына келүү	revert
мурунку калыбына келтирүү	undo
мурунку нускага өтүү	downgrade
мүмкүн болгон	available
мүмкүн болгон эс-тутум	available memory
мүмкүн эмес	unavailable
мүмкүндүгү	availability
мүмкүндүк көрсөткүчү	availability indicator
мүмкүндүк, мүмкүндүк алуу	access
мүмкүндүк алуу ачкычы	access key
мүмкүндүк алуу коду	access code
мүмкүндүк алуу кызматтары	access services
мүмкүндүк алуу номери	access number
мүмкүндүк алуу провайдери	access provider
мүмкүндүк алуу укуктарын бузүү	access violation
мүмкүндүк алуу уруксаты	access permissions
мүмкүндүк алуу устаты	accessibility wizard
мүмкүндүк алуу чекити/түйүнү	access point

мүмкүндүк алууну көзөмөлдөө тизмеси	access control list
мүмкүндүк алуунун динамикалык көзөмөлү	dynamic access control
мүмкүнчүлүгү чектелген/бузук	disability
мүмкүндүк	capability
мүмкүндүк берүү	let
мүмкүндүк тү көрсөтүүчү этиш	can
мүнөздөмө	feature
мүнөт	minute
мүчө	member
мыйзамдуу	legal
мыкты видео	video top
навигаттоо панели	navigation pane
навигаттоо панелинин	navigation pane
параметрлери	options
навигаттоо тилкеси	navigation bar
навигаттоо/навигация	navigation
навигаттоо/өтүү/жүрүү	navigate
натыйжа, жыйынтык	result
натыйжалар үчүн сыйлык	efficiency bonus
наушник	headset
начар көрүнүш	low vision
негизги	basic
негизги документ	master document
негизги автоматташтыруу	home automation
көзөмөлдөгүчү	controller
негизги ачкыч/баскыч	master key

негизги барак	home page
негизги версияны жарыялоо	publish a major version
негизги документ	main document
баштапкы документ	source document
негизги жана кичине тор	major & minor
сызыктары	gridlines
негизги колдонмо	main app
негизги системаны жүктөө коду	master boot code
негизги стиль	base style
негизги сызык	baseline
негизги табуляция	main tabs
негизги текст	body text
негизги уяча	home cell
негизги эсептөөчү машина	host
негизги/үй	home
негизги/уста/үлгү	master
ниеттенүү	intend
номер белгиси (N)	number sign (N)
номер тергич	dialer
номерди автоматтуу түрдө кайра	auto-redial
терүү	
номерленген тизме	numbered list
номерлөө	numbering
номерлөөнү кайра баштоо	restart numbering
нормалдаштыруу/ченемдештирүү	normalization
ноябрь/жетинин айы	November
нөл	null

нуска/версия	version
образды кайра түзүү	re-image
объект, нерсе	object
объекттер жыйнагы	object library
объектти байлоо жана колдонуу	object linking and embedding
объектти идентификациялоо	handle
объекттин көлөмүн өзгөртүү	resize object
оверлей	overlay
оверлей режиминде көрүү	view in overlay mode
ойноткуч	player
ойнотуу	play
ок	axis
октябрь/тогуздун айы	October
окулбаган	unread
окулбаган билдирүүлөр	unread messages
окулбаган өзгөртүүлөр	unread changes
окулбаганды белгилөө	mark unread
окутуу программасы	tutorial
окуу көрүнүшү	reading view
окуу панели	reading pane
окуу түзмөгү/окурман	reader
окуу үчүн гана	read only
окуу үчүн гана	read-only
окуу/жазуу	read/write
окуя	event
окуя дареги	event address
окуяларды иштеткич	event handler

окшош	identical
окшош түстөр	analogous colors
окшоштугу	identity
окшоштугун аныктоочу түзмөк	identity device
олуттуу	potential
ондук	decimal
онлайн сеанс	live session
онлайн (компьютерге же интернет желесиндеги жарыяланбаган серверге туташкан режим)	online
онлайн абалы	online status
онлайн жалпы колдонуу сеансы	live sharing session
онлайн кардарды колдоо кызматы	live chat customer support
онлайн көрсөтмө	online manual
онлайн номери	online number
онлайн экспорттоо	live export
оң	right
оң жакка тегиздөө	right align
оң жебе	right arrow
оң кашаа	right bracket
оңго тегизделген	right-aligned
оңдолгон	fixed
оңдолуучу текст	the editable text
оңдон солго	right-to-left
оңдон солго визуалдаштырылган	visual right-to-left
оңдоо	fix/repair
оңдоо менюсу	edit menu

оңдоо/түзөтүү	edit
оңдоого кеткен жалпы убакыт	total editing time
оңдоону чектөө	restrict editing
оңой	easily
оперативдик система орнотуусу	native boot
жана конфигурациясы	
оперативдик системи, иштетүү	operating system
тутуму	
оперативдик эсти бузуу	heap corruption
оперативдүү эс	random access memory (ram)
оператор	operator`o
оптималдаштыруу	optimize
ордун алмаштыруу	swap/transpose
ордун табуу/жайгаштыруу	locate
ордуна	instead
ордуна коюу	localize
ордунда жок	away
орнотулууда	installing
орнотуу	install
орнотуу баскыч-чебери	settings charm
орнотуулар	settings
орнотууларды көрүү	view settings
орнотууларды өзгөрткүч	settings modifier
орто	secondary
ортодо/ортоңку	middle
ортодон төмөн	below average
орточо	medium

орточо бийиктик	medium-tall
орточо сан	average
орун	place/position
орун алмаштыруу	replace
орун которуу	migrate
орфография/туура жазуу эрежеси	spelling
орфографиялык текшерүү	spelling check
орфографиялык текшерүүчү	spelling checker
открытка	postcard
отчет түзүү	report
отчёт түрү	report type
отчеттун көз ирмемдеги сүрөтү	report snapshot
офисте эмес	out of office
офисте эмес учурда үн	out of office voice
почтасындагы билдирүү	mail message
оф-лайн жардам	offline help
оф-лайн режим	offline mode
оф-лайн түрүндө көз ирмемде	offline instant
жөнөтүлүүчү билдирүү	message
оф-лайн/автономдуу	offline
оюн	game
оюн приставкасы	game console
оюн провайдери	game provider
оюндардын/мультимедиа	edutainment
каражаттарынын жардамы менен	
окуу	
оюн-зоок программасы	joke program
өз алдынча	individually

өзгөрткүч баскыч	modifier key
өзгөртүлгөн	modified
өзгөртүү	alter
өзгөртүү	alternate
өзгөртүү/жаңыртуу	modify
өзгөртүү талабы	action query
өзгөртүүлөрдү четке кагуу	discard changes
өзгөрүлмө (кыскартылган түрү)	alt
өзгөрүлмө текст	alternative text
өзгөрүлүүчү маани/орточро маани	moving average
өзгөчө	especially /exclusive
өздүгү таанылуучу маалымат	personally
	identifiable
	information
өздүк дарек китеби	personal address
	book
өздүк түзмөктү колдонуу	bYod
өздүк/жеке	personal
өздүк/жеке берилмелер	personal data
өзөк	kernel
өкүл/делегат	delegate
өлкө	state
өлчөм/ченем	dimension
өндүрүмдүүлүгү	throughput
өнөктөш	partner
өнөктөш, өнөктөшүү	affiliate
өнөктөш программа	affiliate program
өнөктөшүү	partnership

өнүгүү көрсөткүчү	progress indicator
өнүгүү/өсүү	progress
өнүктүрүлгөн	advanced
өнүктүрүлгөн шифрлөө стандарты	advanced encryption standard
өркүндөтүлгөн аудио	enhanced audio cd
өркүндөтүлгөн экран кеңеши	enhanced screentip
өркүндөтүү	upgrade
өсүү боюнча издөө	incremental search
өсүү тенденциясы	growth trend
өсүшү боюнча	ascending
өткөн/бүткөн/колдонулган	elapsed
өткөрмө жөндөмдүүлүгү	bandwidth
өткөрүп жиберүү/аттоо	skip
өткөрүп жиберүү	miss
өткөрүү	transmit
өтүү	transition .follow-up
өтүү стили	transition style
өтүү эффекти	transition effect
өтүү/баруу	go/goto
өчүргүч	eraser
өчүрүлгөн	disabled
өчүрүлгөн	off
өчүрүлгөн көзөмөл элементи	disabled control
өчүрүп/күйгүзүү баскычы	toggle key
өчүрүү	disable
өчүрүү	erase
пайда	benefit

пайда болгон буйрук кеңеши	elevated command
пайда болуу	prompt
пайда болуу/келип чыгуу	appear
пайыз/процент белгиси	occur
пайыз/процент мааниси	percent sign
пакет	percent value
палитра	bundle
палитра терезеси	palette
панелдерди бекитүү	palette window
панель	freeze panes
панорамдалган	bar
панорамдоо	panning
панорамдоо кисти	pan
папка	panning hand
папка саясаты	folder
параллелограмм	folder policy
параллель	parallelogram
параметр	parallel
параметр талабы	option
параметрди тандоо	parameter query
пауза/тыныгуу	goal seek
пейджер	pause
пейжинг файлы	pager
перифериялык түзмөк	page file
персоналдаштыруу/өздүгүн	accessory
ырастоо	personalization

персоналдаштырылган/өздүгү	personalized menu
ырасталган меню	
пика (1/12 дюймга барабар	pica
типографиялык узундук бирдиги)	
пикир	feedback
пиксель	pixel
пирамида диаграммасы	pyramid diagram
плагин/ туташтырма программа	plug-in
(модуль)	
план	plan
планшет	tablet
платада жайгашкан	onboard
полотно	canvas
порт/ташуу	port
портативдик компьютер	portable computer
портту ылдамдаштыруу	port forwarding
почта	mail
почта индекси	postal code
почта индекси	Zip code
почта кутусу	mailbox
почта элементтерин алуу	receive mail items
почта эн белгиси	mailing label
почтада үн менен саламдашуу	voice mail greeting
презентация/көрсөтүү	presentation
презентация/көрсөтүү бөлүгү	presentation section
презентация/көрсөтүү таңгагы	presentation package
принтер	printer
принтер драйвери	printer driver

приоритет/биринчилик	priority
програм каналы	pipe
програмды түзөтүү	debug
програмдык интерфейс	application program
колдонмосу	interface
программа	program
программалар жана компоненттер	programs and features
программалоо тили	programming language
программалык каражаттардын нускаларынын түшүндүрмө каты	release note
программалык камсыздоо	software
программаны өркүндөтүү	software upgrade
продукт	product
продукт ачкычы	product key
продукттун идентификатору	product ID
продуктыны сатып алуу	purchase product
проекция, ракурс	perspective
прожектор	spotlight
прокси-сервер	proxy server
пропорциялык коэффициент	aspect ratio
протокол	protocol
профессионалдуу/кесипкөй	professional
профиль	profile
процедура/ишти аткаруу тартиби	procedure
процентиль	percentile
процесс/иштетүү	process

процессор	processor
псевдо-кокустук функциясы	pseudo-random function
псевдоним/жашырын ат	nickname
пунктир	dashe
пунктирдик сызык	dashed line
радар	radar
радиалдык диаграмма	radial diagram
расписание көрүнүшү	schedule view
расписание түзүү/пландаштыруу	scheduling
регион, область, аймак	region
регистрди которуу	toggle case
редактор, оңдоочу адам	editor
режим	mode
резерв/запас	reserve
резерв/күтүү режими	standby
резервде сакталган	reserved
реплика/анык көчүрмөсү	replica
ресурс	resource
ресурстарды алмаштыруу	substitute resources
рецензент	reviewer
рингтон	ringtone
роль	role
роуминг	roaming
саат	hour/ watch
сан	digit
санариптик коопсуз сактоо жайы	digital locker
саргыч	peach

саргыч күрөң	tan
сары	yellow
системаны алдын ала жүктөө	pre-boot
сүрөт	picture
сүрөттөлүшү	description
сызык/сап	line
сааттын жебеси боюнча	clockwise
сайт, түйүн	site
сактагыч	vault
сакталбаган	unsaved
сакталбаган иш китептерин	recover unsaved
калыбына келтирүү	workbooks
сакталган процедуралар	stored procedure
сактоо	preserve/save/store /retention
сактоо саясаты	retention policy
сактоо жайгашуусун бөлүштүрүү	storage allocation
сактоо провайдери	storage provider
сактоо резервуары	storage pool
сактоочу жайдын түзүлүшү	storage layout
салам	hi
салмак	weight
салынган/камтылган	enclosure
сан (кыскартылган түрү)	nums
сан, номер	number/digit
санариптик	digital
санариптик бекиткич	digital locker
санариптик видео	digital video

санариптик идентификатор	digital ID
санариптик кол коюлган	digitally signed
санариптик кол коюу	digitally sign
санариптик кол тамга	digital signature
санариптик лицензия	digital license
санариптик сертификат	digital certificate
санариптик сүрөт	digital photo
санариптик сүрөт	digital image
сандык эсептегич	numerical counter
саны	amount
сап	string /row
сап аралыгы	line spacing
сап үзүлүшү	line break
сапат	quality
сапатын оңдогуч	property editor
саптар аралыгын коюу	tracking
сары айлана	yellow circle
сатуучу	merchant
сатып алуу	buy
сатып алуу/соода кылуу	shopping
саясат	policy
сеанс/сессия	session
сезгичтиги	sensitivity
сезүү	feel
секунд	seconds
секунда	sec (кыск.)
сен/сиз	you
сенсордук көрсөткүч	touch pointer

сенсор/сезгич	sensor
сенсордук баскыч топ	touch keyboard
сенсордук такта	touchpad
сентябрь/аяк оона	September
сервер	server
сервер администратору	server administrator
сервердеги көчүрмө	server copy
серверден документти кайра ачуу	reopen document from server
сервердин аты	server name
сертификаттоо борбору (кыскартылган түрү)	ca
сертификациялоо борборунун ачкычынын идентификатору	authority key identifier
сертификациялоо борборунун маалыматына мүмкүндүк алуу	authority information access
символ (')	acute accent (')
символ кодун которуу	toggle character code
символдор арасындагы аралыкты өзгөртүү	kerling
символдорду оптикалык таануу	optical character recognition
синоним	synonym
синтаксис	syntax
синтаксистик ката	syntax error
синусоиддик термелүү	sine wave
синхрондоо	sync
синхрондоо/синхрондоштуруу	synchronization

синхрондоштуруу	synchronize
синхрондоштуруу абалын көрүү	view sync status
синхрондоштуруу борбору	sync center
синхрондоштурууну башкаруучу	synchronization manager
систем өзөгү	system root
систем маалыматы	system info
систем/тутум	system
системанын жүктөөнү алдын ала текшерүүчү драйвер	early-launch boot driver
системге катталып кирүү	log on
системге кирүү маалыматтары	logon information
системден чыгуу	log off
системди баалоо	system rating
системди калыбына келтирүү	system recovery
системди коргоо	system protection
системди көзөмөлдөө аймагы	system control area
системдик администратор	system administrator
системдик реестр	registry
системдик саат	system clock
скандоо/көз жүгүртүү	scan
сканер	scanner
слайд	slide
слайд түзүлүшү	slide design
слайд шоу	slide show
слайддарды кайра колдонуу	reuse slides
смайл, эмотикон	emoticon
смарт-карта	smart card

сол жебе	left arrow
сол кашаа	left bracket
сол четине тегиздөө	left align
сол, сол жагы	left
солго тегизделген	left-aligned
солдон оңго	left-to-right
солдон оңго визуалдаштырылган	visual left-to-right
соңку колдонуучу	end user
сөз	word
сөз астын сызуу	word underline
сөз бөлүштүргүч	word breaker
сөз саны	word count
сөздү оңго чоюу	word right extend
сөздү солго чоюу	word left extend
сөздүк	dictionary
сөздүк тили	dictionary language
сөздүктү жаңыртуу	update dictionary
спам жөнөтүүчү	spammer
спам/керексиз/зыян келтирүүчү	spam
почта	
спорт	sport
стабилизациялоо/турукташтыруу	stabilization
стандарттан четке чыгуу	standard deviation
стандарттуу арип	standard font
стандарттуу блок схема	building block
стандарттуу каттоо эсеби	standard account
стандарттуу куралдар панели	standard toolbar
стандарттуу түстөр	standard colors

стандартуу баскыч топ	standard keyboard
статистика	statistics
стилди көрүү	view style
стилди тандоо	pick up style
стиль	style
стиль аймагы	style area
стиль касиеттери	style properties
субтитр	subtitle
сунуш	suggestion
сунуш кылуу	propose
сунуш кылынган баа	bid
сунушталган байланыштар	suggested contacts
сунуштоо	offer/recommend
сурам, талап	request
суроо	question
суроо белгиси	question mark
суу белги (кагаз акчаны, заёмду күнгө, жарыкка салып караганда анын ичинде көрүнгөн сүрөт же белги)	watermark
суюк кристалдуу дисплей	lcd
сүйлөө	speak
сүйрөп, тартуу	drag and drop
сүйрү, овал	oval
сүрөт	image
сүрөт баскычы	picture button
сүрөт галереясы	photo gallery
сүрөт тартуу	photo draw

сүрөт тартуу	take a picture
сүрөт тартуу/чийүү	drawing
сүрөт тартуучу түзмөк	imaging device
сүрөт түрүндөгү жашыруун сөз	picture password
сүрөт түрүндөгү презентация	picture presentation
сүрөт файлы	image files
сүрөт элементи	picture element
сүрөт, фигура	figure
сүрөт/чийме	drawing
сүрөттөр	images /photos
сүрөттөрдү жайгаштыруу	locate pictures
сүрөттү жалпы колдонуу/бөлүшүү	photo sharing
сүрөттү туруктуу абалга келтирүү	image stabilization
сүрөттү чагылдыруу	imaging
сүрөттүн орду	picture placeholder
сүрөттүн стили	picture style
схема	scheme/outline
схема белгиси	outline symbol
схема деңгээли	outline level
сценарий түшүндүрмөлөрү	scenario comments
сценарий, скрипт	script
сызгыч	ruler
сызыктуу тренд	linear trend
сызыкча чекит	dash dot
сызып салуу	strikethrough
сыйлоо	respect
сынак версиясын колдонгондон кийин сатып алуу	purchase after trial

сыр сөз	secret
сырт жагында	out
сырт/кабык	shell
сырткы	external
сырткы берилмелер булагы	external data source
сырткы берилмелер диапозону	external data range
сырткы дисплей	external display
сырткы жадыбал	external table
сырткы маалымат	external data
сырткы маанинин түрү	external content type
сырткы тизме	external list
сырткы тутум	external system
сырткы көрүнүш	appearance
сыртынан	outer
сыя	ink
сыя көк	indigo
сыя көк/фиолетовый	violet
сыялоо	inking
таандык/тиешелүү	refer
таанылбаган/уруксат берилбеген	unauthorized
таасир берүү	affect
табигый карандаш	natural pencil
табигый тилди издөө	natural language
	searching
таблица режимин көрүү	view datasheet
таблица/жадыбал	table
табуляция	tab
табуу	detect

табуу	find
тажрыйба	experience
таза	clean
тазалоо иштерин жүргүзүү	clean up
тазалоо, алып салуу	purge
так сандагы беттер	odd page
так эместик	blur
тактыгы, тазалыгы	clarity
тактыгы, тууралыгы	fidelity
талаа	field
талаа тизмеси	field list
талаа баскычы	field button
талаа тереңдиги	depth of field
талаа түрү	field type
талааларды жаңыртуу	update fields
талааны бириктирүү	merge field
талааны тосмолоо	lock fields
талааны филтрлөө	filter field
талаанын аты	field name
талап	query
талап дизайны	query design
талап кылуу	require
талап кылынган, керектүү	required
талап талаасы	query field
талдоо	parse/analyse
талкуу тобу	discussion group
тамак-аш	food
тамга	letter

тамга түрүндөгү текст	literal text
тамыр, радикалдык, тамыр белгиси	radical
тандагыч	picker
тандалма	favorite
тандалмалар тилкеси	favorites bar
тандап алуу	fetch
тандоо	choose
тандоо баскычы	option button
тапкыч	finder
тапшырма	task
тапшырма панели	task pane
тапшырма пландагыч	task scheduler
тапшырма талабы	task request
тапшырма тилкеси	taskbar
тапшырмага жылдыруу	scroll to task
тапшырмалар панелине кадоо	pin to taskbar
тапшырмалар тизмеси	task list
тарабынан жарыяланган	published by
таратуу устасы	handout master
таратылуучу материалдар	handouts
тартипти бузуу/жаңылыштык	violation
тартуу	drag
тасма	ribbon
тасма жараткыч/киностудия	movie maker
тасманы которуу	toggle ribbon
тасманы түрүүчү түзмөк	film reel
тастыктоо	authentication

тастыктоо	approve
ташуу адаптери	transport adapter
ташуу ылдамдыгы	transfer rate
ташуу/өткөрүү	transfer
ташымал	word wrap
ташымалдоо	hyphenation /wrap
ташымалдоо стили	wrapping style
таңгак	package
таңгактоо	pack
тегерек	circle/pie
тегерек диаграмма	pie chart
тегиздөө	antialiasing/align
тез	fast
тез баштоо	fast startup
тез чакыргыч баскычтобу	keyboard shortcut
тез сүрөт	snapshot
тез сүрөт жаратуу түзмөгү	volume snapshot device
тез чакыргыч	shortcut
тез чакыргыч баскычы	shortcut key
тез чакыргыч менюсу	shortcut menu
тезаурус	thesaurus
тейлөө	maintain
текст	text
текст формасынын талаасы	text form field
текст багыты	text direction
текст билдирүүсүн жөнөтүү	send text message
текст жээги	text frame

текст кутусу	text box
текст кутусунун параметрлери	textbox options
текст стили	text style
текст сызыгы	text line
текст түзүлүшү	text layout
текст түрүндөгү билдирүү	text message
текст түрүндөгү билдирүүнү алмашуу (sms)	text messaging (sms)
текст түрүндөгү сунуш	text suggestion
текст түрүндөгү телефон	text telephone
текст түсү	text color
текст файлы	text file
текст эффектиси	text effect
текстти форматтоо	text formatting
тексттин көлөмү	text size
текстти жөнөтүү	send text
текстти импорттоо чебери	text import wizard
текстти иштетүү	word processing
текстти иштетүү программасы	word processor
текстти кепке айландыруу	text-to-speech
текстти ташымалдоо	text wrapping
текстти ташымалдоо	wrap text
текстти экспорттоо чебери	text export wizard
тексттин божомолу	text prediction
тексттин контуру	text outline
тексттин эни	text width
текшербөө	unchecked
текшерилбеген	unchecked

текшерилбеген	unverified
текшерүү	checking/inspect/test
текшерүү катасы	verification error
текшерүү режими	auditing mode
текшерүү/көзөмөл	verification
текшерүү/көзөмөлдөө	verify
текшерүүнү мурунку калыбына келтирүү	undo check out
теле көрсөтүү	television
телефон	phone
телефон байланышынын бир түрү (диал-ап)	dial-up connection
телефон номери	phone number
телефон чалуу	phone call
телефонго чалуу	call phones
телефондук линия аркылуу желе туташуусу	dial-up networking connection
тема	subject
тема	theme
тема таңгагы	theme pack
теманын ариптери	theme fonts
теманын аты	theme name
теманын түстөрү	theme colors
теңдеме	equation
теңдемени жазуу	type equation
терабайт	terabyte
терезе	window
терезеге батыруу	fit to window

терезени көрүү	watch window
терезенин аныктыгын текшерүүнү колдонуу	use window authentication
тереңдетилген шилтеме	deep link
тереңдик, тереңдиги	depth
терилген текст	typed text
терминалдык кызмат	terminal service
тескери чагылдыруу (күзгүдөгүдөй)	flip
техникалык	technical
тизме	list
тизме бөлгүч	list separator
тизме көзөмөлү	list control
тизме кутусу	list box
тизмени жаңыртуу	update list
тийгизүү жана кармоо	touch and hold
тик бурчтук	rectangle
тик бурчтукту чийүү	draw rectangle
тик жылдыруу тилкеси	vertical scrollbar
тик сызгыч	vertical ruler
тил	language
тил идентификатору	language ID
тил коду/идентификатору	language identifier
тил стандарт/локаль (жайгашуу) идентификатору	localeid
тил стандарты/локалы (жайгашуу)	locale (location)
тил таңгагы	language package
тилдердин тобу	language group

тилдик артыкчылыктары	language preferences
тилке	stripe
тилкелерди көрсөтүү	unhide columns
тилкени өткөрүп жиберүү	skip column
тилкенин көлөмү	stripe size
типография/басмакана	typography
тираждоо/көчүрмөлөө	replication
тиркеме документ	subdocument
тиркеме маалымат барагы	sub data sheet
тиркеме меню	submenu
тиркеме папка	subfolder
тиркеме тапшырма	subtask
тиркеме түйүн	subsite
тиркеме форма	subform
тиркеме/кошумча	attachment/appendix
тиркемени көрүү	view attachment
тиркөө	attach
тиркөө талабы	append query
тобокелдик	risk
токен/жетон (карточка)	token
токтоп калуу	hang
токтотуу	stop
токтотуу, ишти токтотуу	halt
токтотуу/өчүрүү	shut down
толтуруу	fill
толтуруу ордун көрсөткүч	placeholder
толтуруу эффектиси	fill effect
тологу менен/бүтүндөй/бардыгы	entire

толук алып салуу	detach
толук экран	full screen
толук экранда окуу	full screen reading
толук эмес реплика	partial replica
тон (түс)	tone
тоңдуруу	freeze
топ	ball
топ ичинде баарлашуу	group chat
топ ичинде көрүлүүчү видео	group video
топ ичинде сүйлөшүү	group conversation
топ, топтоо	group
топ ичинде көз ирмемде билдирүү	group instant
алмашуу	messaging
топ ичинде чалуу	group call
топ мүчөлөрү	group members
топология	topology
топтор	groups
топтошуу	grouping
топту бөлүү/бөлүштүрүү	ungroup
топтун расписаниелерин көрүү	view group schedules
топтун саясаты	group policy
тор кабык сканери	retinal scanner
тор сызык	gridline
тор сызыктарды көрүү	view gridlines
тор/торчо	grid
торнадо	funnel
торчо аймагы/панели	grid pane
торчо баскычы (#)	pound key (#)

тоскоол болуу	prevent/disturb
тоскоолдук кылбоо	do not disturb
тосмолонгон аймактарды бошотуу	release blocked areas
тосмолонгон жогорку деңгелдеги домендер тизмеси	blocked top-level domain list
тосмолонгон жөнөтүүчүлөр тизмеси	blocked senders list
тосмолонгон чечмелөө тизмеси	blocked encodings list
тосмолоо	block
тосмону логикалык даректөө	logical block addressing
төлөм (сүйүнчү/утуш/дивиденд/камсыздандыруу үчүн төлөнгөн)	payout
төлөө ыкмасы	payment method
төмөн жагы	bottom
төмөн/ылдый	below/down
төмөн жагына борборлоштуруу	bottom center
төмөн жагына тегиздөө	bottom align
төмөн жылдыруу	move down
төмөн түшмө	dropdown
төмөн түшмө меню	drop-down menu
төмөн түшмө тизме	dropdown list
төмөн түшмө тизме кутучасы	drop-down combo box
төмөн/төмөнкү	low

төмөндөтүү, төмөнкү деңгелге жылдыруу	demote
төмөнкү колонтитул	footer
төмөнкү оң жагы	bottom right
төмөнкү сол жагы	bottom left
төөнөө/бекитүү/кадоо	pin
төп келүү	best fit
төртүнчү	fourth
транзакция/бүтүм/келишим	transaction
трансляциялоо/обого чыгаруу/берүү	broadcast
троян (залал келтирүүчү программа) жүктөөчү	trojan downloader
троян жөнүндө эскерткич	trojan notifier
туннель эффектиси	tunneling
тунук	aqua
тунук	transparent
тунуктук	transparency
	/glassiness
турбуленттик агым	turbulence force
турбуленттик ылдамдык	turbulence speed
туруксуздук	instability
туруктуу эс түзмөк	read-only memory (ROM)
туруктуулук менен/үзбөстөн	persist
туташтыргыч	connector
туташтырма	removal
туташтырма диск	removable disk

туташтырма ташыгычтар	removable drives
туташтырылган	connected
туташуу, туташуу	connect
туура жазуу корректору	speller
туура келүүчү	due
туура эмес	wrong
туура эмес колдонулгандыгы	report abuse
жөнүндө маалымдоо	
туура/дал келүү	accordance
тууралоо/оңдоо	proofing
тууралоочу/оңдоочу куралдар	proofing tools
тууралыгын текшерүү	validate, validation
тууралыгын ырастоо	check out
туш кагаз/обои	wall paper
түбүнө түшүрүү	deflate bottom
түгөй	pair
түз кошулуучу желелер	gn
түз туташтыргыч	straight connector
түз чалуу	direct dial
түздөө	justify, justification
	/leveling
түзмөк	device
түзмөк баскыч-чебери	devices charm
түзмөк башкаруучу	device manager
түзмөк билдирмеси	device claim
түзмөк драйвери	device driver
түзмөктү шифрлөө	device encryption

түзмөктүн мета-берилмелер	device metadata
таңгагы	package
түзүлүш	layout/structure
түзүлүш талаасы	facility field
түзүү	create
түзүү аймагы	plot area
түзүүчү	creator
түйүн (желенин)	node
түпкү каталог	root directory
түрдүрүү	swipe
түрткүлөө	nudge
түрү	type
түс тандыгычты толтуруу	fill color picker
түшмө көлөкө	drop shadow
түшкү тамакка чыгуу	out to lunch
түшмө саптар	drop lines
түшүндүрмө, комментарий	comment
түшүндүрүү	explain
түшүнүктүү	clear
түшүнүктүү колдонуучу	user-friendly
түшүрүү	drop
тыгыз толтургуч	solid fill
тыныгуу	paused
тыныгуу убакыты	quiet hours
тышкы ачкыч	foreign key
тышкы дарек	foreign address
тыюу салуу/жолтоо болуу	prohibite
тэг	tag

убактылуу	temporarily
убакыт	time
убакыт алкагы	time zone
убакыт бөлүштүргүч	time broker
убакыт запасы	float
убакыт менен эсептөө	timing
убакыт мөөрү	time stamp
убакыт нормасы	time allowance
убакыт шкаласы	timeline
убакыт шкаласынын көрүнүшү	timeline view
угуусу начар адамдар үчүн	telephone device for
телефон	the deaf
узагыраак	longer
узактыгы	duration
узун	long
узун/бийик	tall
узун тире/сызыкча	em dash
узун файл аты	long file name
узундук	length
уйку режими	sleep mode/hibernate
укук	right
уникалдуу	unique
уникалдуу идентификатор	unique identifier
унутуу	forget
уңгу/түпкү	root
ургаачы/аял	female
уруксат	permission
уруксат алуу тизмеси	allow list

уруксат берүү	allow/permit
уруксатты көрүү	view permission
уруу	strike
усул/метод	method
утуу	win
учак, самолет	airplane
учтоо жана жумшартуу	sharpen and soften
учурашуу сабы	greeting line
учурашуу экраны	welcome screen
учуроо жыштыгы/экземпляр/окуя	occurence
ушул жерден баштоо	start here
уюм	organization
уюштуруучу	organizer
уячаларды ажыратуу	unmerge cells
үзгүлтүк	bounce
үзүлүүлөр	breaks
үзүү чекити	breakpoint
үзүү, токтотуу	abort
үзүү/сындыруу	break
үй бүлө коопсуздугу	family safety
үй бүлөө тобу	homegroup
үй дареги	home address
үй иш веб сайты	homework website
үй иш тиркемесинин тизмеси	homework list
үй телефону	home phone
үй тобу	homegroup
үйрөнүү	learn
үлгү	pattern/sample

үлгү барак	master page
үлгү форма	master shape
үлгүгө салыштыруу символу	pattern-matching character
үн	sound /voice
үн аркылуу жөнөтүлүүчү билдирүү	voice messages
үн аркылуу чалуу/аудио чалуу	voice call
үн деңгелин көзөмөлдөө баскычы	volume control button
үн картасы	sound card
үн почтасы	voice mail
үн/үн деңгели/том	volume
үнсүз	mute
үстүндө	on
үстүнө алып келүү	hover
үстүңкү катмар	surface
үстү-үстүнө жыйылган	stacked
үч өлчөмдүү	three-dimensional
үчүнчү	third
фаза	phase
файл системи	file system
файл тандагычы	file picker
файл атынын кеңейтүүсү	file name extension
файл жайгашуусун ачуу	open file location
файл көрүнүшү	file's view
файл тиркемесы	file tab
файл менюсу	file menu

файл тосмосу	file block
файл түрү	file type
файл форматы	file format
файл, барак	file
файлдар	files
файлдар журналы	file history
файлдарды жөнөтүү	send files
файлдарды көрүү	view files
файлды автоматтык түрдө	automatic file restore
калыбына келтирүү	
файлды алуу	receive file
файлды архивдөө	backup file
файлды бөлүшүү программасы	file sharing program
файлды которуу протоколу	file transfer protocol
файлдын аты	file name
файлдын резервдик көчүрмөсүн	keep a backup copy
сактаңыз	of the original file
факс	fax
фаэйрвол	firewall
февраль/бирдин айы	February
фигура/форма	shape
фигуралуу жебе	block arrow
фигуралык кашаа	angle brackets
физикалык даректи кеңейтүү	physical address
	extension
фишинг (интернет	phishing
алдамчылыктын бир түрү)	
фишинг веб-сайты	phishing website

фишинг чыпкасы	phishing filter
фломастер (атайын) /кийиз учтуу	felt tip (custom)
түстүү калемдер	
фон	background
фон түсү	background color
фонетикалык көрсөтмө	phonetic guide
форма	form
форма аймагы	form region
форма көзөмөлү	form control
форма көрүнүшү	form view
форма талаасы	form field
форма шаблону	form template
формалар кэши	forms cache
форманы аныктоочу файл	form definition file
форманын касиеттерин	promote form
жогорулатуу	properties
формасы боюнча фильтрлөө	filter by form
формат/форматтоо	format
формула	formula
формула тилкеси	formula bar
формуланы аныктоо	evaluate formula
фото альбом	photo album
фото коллаж	photo mix
функционалдык	optional
функционалдык дефис	optional hyphen
функционалдык мүмкүндүк төр	functionality
функция	function
функцияны түзүү	function design

футбол	soccer
хакер	hacker
хард диск, катуу диск түзмөгү	hard disk drive
хижра стилиндеги календарь	hijri calendar
цикл	loop
циклдик эсептегич	spinner
циклдик, айланма	circular
цилиндрлүү магниттик домен	bubble
цитата	citation /quote
цитаталарды жана	update citations and
библиографияны жаңыртуу	bibliography
чагылдырма-архив кызматты	deployment image
тейлөө жана башкаруу	servicing and management
чагылдыруу	reflect
чакан колдонмо, гаджет	gadget
чакан компьютер, лэптоп	laptop
чакыруу	invitation
чалуу	call/dial
чалуу тону	dial tone
чалуу каналы	calling channel
чалууну динамикалык кайра	call forwarding
даректөө	
чалууну күтүү	call waiting
чапталма цитата	sticky quote
чачылган	scatter
чачырама жарык сенсору	ambient light sensor
чебер	wizard

чегинен чыгуу	outdent
чейин/алдында	before
чейрек	quarter
чек	border
чекит	dot/point
чексиз чалуулар	unlimited calls
чектелбеген мүмкүндүк алуу	unrestricted access
чектелбеген объект	unbound object
чектелген	limited
чектелген желе	metered network
чектелген интернет туташуу	metered internet connection
чектелген тарифтик план	metered data plan
чектөө	restrict/limit
чектөө	restriction
чен бирдик, ченөө	measure
чен/метрика (эки объект ортосундагы аралыкты көрсөтүүчү функция)	metric
ченем	measurement
чен-өлчөм/масштаб/шкала	scale
чет сызык	cutout
чети	edge/margin
четке кагуу	decline
четке кагуу	discard
чечим	resolution
чечимдер	solutions
чечмелөө	decrypt

чечмелөө	decryption
чечүү	decide /resolve
чийилүүчү объект	drawing object
чийме көрсөтмөсү	drawing guide
чийме полотносу	drawing canvas
чийүү, тартуу	draw
чоң	large
чоң белгиси	greater than sign
чоң же барабар белгиси	greater than or equal to sign
чоң икона	large icon
чоң тамга	initial cap/uppercase letter
чоң/кичине тамганы сезгич	case sensitive
чоңойткуч, лупа	magnifier
чоңойтуу	maximize
чоңураак	greater/larger
чоюу	stretch
чыгаруу	launch
чыгаруу, чыгарып таштоо	exception
чыгарылышы	edition
чыгарып таштоо	exclude
чыгып кетүү/чыгуу	quit/exit
чындыкка дал келүүсү	severity
чыпка/фильтр	filter
чычкан түзмөгү	mouse
чычкан баскычы	mouse button
чычканды баскылоо	mouse click

чычкандын оң баскычы	right mouse button
чычкандын сол баскычы	left mouse button
чычкандын тез чакыргычы	mouse shortcut
шаар	city
шаблон, үлгү	template
шаблон/трафарет	stencil
шаблондорду көрүү	view templates
шайкеш	compatible
шайкеш эмес	incompatible
шайкештик	compatibility
шайкештигин текшергич	compatibility checker
шакекче	doughnut
шамал	wind
шарттуу белги	legend
шарттуу белги ачкычтары	legend keys
шаршемби	wednesday
шашылыш	urgent
шашылыш үзгүлтүктөр үчүн гана	urgent interruptions only
шейшемби	tuesday
шектүү	suspicious
шилтеме	link/reference
шилтеме берилген	linked
шилтеме берилген объект	linked object
шилтеме берилген стильдер	linked style sheet
жадыбалы	
шилтемелер тилкеси	link bar
шилтемени алып салуу	unlink

шилтемени жаңыртуу	update link
шина (күчтүү ток үчүн жасалган, кызыбай турган электр зымы)	bus
шифлөө, коддоо	encoding
шифрленген	encrypted
шифрлөө	encrypt, encryption
шифрлөө ачкычы	encryption key
шкала бөлүгү	tick mark
шлюз (желенин)	gateway
шпиондук программаларга каршы программа	antispyware program
шпиондук программаларга каршы программалык камсыздоо	antispyware software
штрих-код	bar code
штрихтөө	hatch
ыкчам	quick
ыкчам мүмкүндүк алуу тизмеси	jump list
ыкчам байланыш	quick contacts
ыкчам издөө	quick search
ыкчам кадамдар	quick steps
ыкчам мүмкүндүк алуу куралдар панели	quick access toolbar
ыкчам стиль	quick style
ыкчам эреже	quick rules
ылайыкташтыруу, ыңгайлаштыруу	customize
ылгоо	sort/sorting
ылгоо жана чыпкалоо	sort & filter

ылгоо тартиби	sort order
ылдам	immediate
ыңгайлуу жарыктыгы	adaptive brightness
ыңгайлуулук	convinience
ыңгайсыздык	inconvinience
ыр	song
ыр/видео тизмеси	playlist
ырааттуу порт	serial port
ырастоо	confirm, confirmation
ышкырык менен алып таштоо	swoosh
эбак	already
эки өлчөмдүү	two-dimensional
экинчи	second
экинчи даражадагы тор сызыктар	minor gridlines
экинчи экран	second screen
экөө тең	both
экран	screen
экран диктору	narrator
экран кеңешчиси	screen tip
экранды жалпы	screen sharing
колдонуу/бөлүшүү	
экранды топ ичинде жалпы	group screen sharing
колдонуу	
экспорттоо	export
электр сенсору	electrical sensor
электрондук билдирүүнү жөнөтүү	e-mail
электрондук визит картасы	electronic business card

электрондук почта	electronic mail
электрондук почта билдирүүсү	e-mail message
электрондук почта дареги, э-почта дареги	e-mail address
электрондук почта каттоо жазуусу	e-mail account
электрондук почта сервери	e-mail server
электрондук почта; э-почта (кыскартылган түрү)	email
электрондук почтаны	e-mail
автоконфигурациялоо	autoconfiguration
электрондук почта кеңештеринин параметрлери	mailtips options
электрондук почтанын кошумча аты	e-mail alias
электрондук таблица	spreadsheet
электрондук таблица программасы	spreadsheet program
электрондук таблицанын	spreadsheet
функционалдык мүмкүндүк төрү	functionality
элемент	item/element
элементти долбоорлоо	design element
элементти көрүү	view item
эмне	what
эн белги, метка	label
энергия менен камсыздоо	feed
эни, туурасы	width
эң жогорку жыйынтык	top result
эң жогорку форма	superior shape

эң кичине персоналдык	tablet PC
компьютер	
эң четки чек	vanishing point
э-почта желе админстратору	postmaster
эреже	rule
эреже башкаруучу	rule's manager
эркек	male
эркин формада, каалагандай	freeform
эртең	tomorrow
эс	memory
эс картасы	memory map
эс тутумуна түз мүмкүндүк алуу	direct memory access
эсеп	calculation
эсептегичтин кутусу	spin box
эсептелген талаа	calculated field
эсептелген тилке	calculated column
эсептөө	calculate
Эсинизде болсун!	Warnings!
эске алыстан түз мүмкүндүк алуу	remote direct memory access
эскерткич	reminder
эскертме	warning
эскертме сактагычы	note container
эскертме терезе	alert box
эскертме тэги	note tag
эскертмелер барагы	notes page
эскертүү	attention
эскертүү аймагы	notification area

эскертүү тилкеси	notification bar
эскертүү/эскертме	note
эскертүү/эскертме	notification
эскертүүлөрдү башкаруу	manage alerts
эски	old
эсти бөлүү модулу	allocation unit
этибар албоо	ignore
эффект, таасир берүү	effect
эффективдүү	effective
эч бири	none
эч кандай	nary
эч качан	never
ээ, кожоюн	owner
Юникод/уникалдуу ат	unicode
январь/үчтүн айы	January

Колдонулган адабияттар

Абдувалиев И., Садыков Т. Азыркы кыргыз тили: морфология. Жогорку окуу жайларынын филология факультетинин студенттери үчүн окуу китеби. Б: Кыргызстан-Сорос фонду, Гуманитардык билим берүүнү өзгөртүү программасы, 1997.- 294 б.

Агеев В. Н. Семиотика / В. Н. Агеев. - М., 2002.

Айермахер К. Знак, текст, культура / К. Айермахер. - М., 1998.

Арановский М. Г. Музыкальный текст: Структура и свойства / М. Г. Арановский. - М., 1998.

Байбурин, А. К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурин. - СПб, 1993.

Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. М: УРСС, 2003. – 360 с.

Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. - М., 1994.

Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / Р. Барт. - М., 2003.

Бахтин М.М. Проблема текста. Опыт философского анализа / М. М. Бахтин // Вопросы литературы. - 1976. - №10.

Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. - М., 1986.

Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый. - М., 1994.

Бидерманн, Г. Энциклопедия символов / Г. Бидерманн. - М., 1996.

Селегей В. Электрондук сөздүктөр жана компьютердик лексикография. http://www.lingvoda.ru/transforum/articles/selegey_al.asp

Ван-Дейк Т. Язык. Познание. Коммуникация / Т. Ван-Дейк. - М., 1989.

Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. - М. : Русские словари, 1996.

Вернадский, В.И. О науке / В. И. Вернадский. - Дубна, 1997.

Ветров А.А. Семиотика и ее основные проблемы / А.А. Ветров. - Режим доступа: <http://lib.vvsu.ru/books/semiotika2/default.asp>.

Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов. - М., 1980.

Гумбольдт В. фон. Философия и язык культуры / В. фон Гумбольдт. - М., 1986.

Ермекбаев М., Садыков Т., Абишева Г. Түркі тілдеріндегі морфемаларның лингвостатистикалық ерешектеліктері // «Қазіргі таңдағы білім мен ғылымның өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның еңбектері. Шымкент: 2011, 18-21-б.

Жан Ж. Знаки и символы / Ж. Жан. - М., 2002

Жұбанов А.Қ. Қазақ тіл білімі: қолданбалы лингвистика. Алматы: 2012, 695 б.

Закиров А., Садыков Т., Абакирова Д. Информатика жана компьютер терминдеринин англисче-орусча-кыргызча сөздүгү. Б: 2014, - 256 б.

Иванов Вяч.Вс. Избранные труды по семиотике и истории культуры. Том 1 / Вяч. Вс. Иванов. - М. : Школа «Языки русской культуры», 1998.

Иванов Вяч.Вс. Очерки по истории семиотики в СССР / Вяч. Вс. Иванов. - М., 1976.

Колшанский, Г. В. Паралингвистика / Г. В. Колшанский. - М., 1974.

Колшанский Г.В. Паралингвистика / Г.В. Колшанский. - М., 1974.

Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин. - М., 2002.

Крейдлин Г.Е. Семиотика, или азбука общения / Г. Е. Крейдлин. - М., 2004.

Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. - М., 1985.

Лихачев Д.С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачев. - Л., 1982.

Лосев А.Ф. Очерки античного символизма и мифологии / А. Ф. Лосев. - М., 1993.

Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера- история / Ю. М. Лотман. - М., 1996.

Лотман Ю.М. История и типология русской культуры / Ю. М. Лотман. - СПб., 2002.

Лотман Ю.М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. - М., 1992.

Лотман Ю.М. О семиотическом механизме культуры / Ю. М. Лотман // Избр. ст. - Т.3. - Таллинн, 1993.

Лотман Ю.М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Ю. М. Лотман. - СПб., 2000.

Лотман Ю.М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. М. Лотман. - Таллин, 1973.

Лотман Ю.М. Семиотика культуры / Ю. М. Лотман. - М., 1989.

Лотман Ю.М. Статьи по семиотике культуры и искусства / Ю. М. Лотман. - СПб., 2002.

Лурия А.Р. Основные проблемы нейролингвистики / А. Р. Лурия. - М., 1975.

Мазекова Н. “Манас” эпосунда колдонулган зат атооч сөз формаларына лингвостатистикалык илик. Канд. дис. 10.02.01. – Кыргыз тили. Б: 2000.

Мартынов В.В. Семиологические основы информатики / В. В. Мартынов. - Минск, 1974.

Медников, Б. М. Гены и мемы - «субъекты» эволюции / Б. М. Медников // Человек. - 1990. - №4.

Медников Б.М. Гены и мемы - «субъекты» эволюции / Б. М. Медников // Человек. - 1990. - №4.

Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. - М., 1976.

Мельчук И.А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл - Текст» / И. А. Мельчук. - М. : Наука, 1974.

Мечковская Н.Б. Семиотика: Язык, природа, культура / Н. Б. Мечковская. - М., 2004.

Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. - М., 2000.

Морковкин В.В. Идеографикалык сөздүктөр МГУ, 1970 http://rifmovnik.ru/ideog_book.htm

Москович В.А. Информационные языки / В. А. Москович. - М., 1971.

Московско-тартуская семиотическая школа. История, воспоминания, размышления / Сост. и ред. С. Ю. Неклюдова. - М., 1998.

Махмудов М., Пиотровский Р.Г. Инженерная лингвистика и опыт системно-статистического исследования узбекского текста. Ташкент: 1986.

Пави П. Словарь театра / П. Пави. - М., 1991.

Панов Е.Н. Знаки, символы, языки / Е. Н. Панов. - М. : Знание, 1983.

Парахонский Б.А. Язык культуры и генезис знания / Б. А. Парахонский. - Киев, 1988.

Петров М.К. Язык, знак, культура / М. К. Петров. - М., 1991.

Пиотровская А.А., Садыков Т., Махмудов М. Система машинного анализа и синтеза тюркской словоформы // Переработка текста методами лингвистики: (Тезисы докладов.- Минск, 1982.- с. 49-50.

Пиотровский Р.Г., Бектаев К.Б., Пиотровская А.А. Математическая лингвистика. М: 1977.

Пиотровский Р.Г., Махмудов М., Пинес В., Садыков Т. Принципы инженернолингвистического моделирования тюркского текста // *Türkologiya*. Bakı: 2001, № 1-4, s. 53-69.

Пиотровский Р.Г., Садыков Т. Проблемы моделирования тюркской морфологии в инженерной лингвистике // П научные чтения, посвященные памяти акад. И.А. Батманова, К.К.Юдахина, Б.М. Юнусалиева.- Ф: Илим, 1983, -с. 44-46.

Пирс Дж. Символы, сигналы, шумы. Закономерности и процессы передачи информации / Дж. Пирс. - М., 1967.

Пирс Ч.С. Логические основания теории знаков / Ч. С. Пирс. - СПб, 2000.

Плунгян В.А. Общая морфология: Введение в проблематику. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 384 с.

The Leipzig Glossing Rules. – URL: <http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossingrules.Php>

Поспелов Д.А. Прикладная семиотика / Д. А. Поспелов, Г. С. Осипов // Новости искусственного интеллекта. - 1999. - №1.

Потапова Р.К. Коннотативная паралингвистика / Р. К. Потапова. - М., 1998.

Потебня А.А. Мысль и язык / А. А. Потебня. - М., 1999.

Потебня А.А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. - М., 1976.

Почепцов Г.Г. История русской семиотики до и после 1917 года / Г. Г. Почепцов. - М., 1998.

Почепцов Г.Г. Семиотика / Г. Г. Почепцов. - М., 2002.

Прибрам К. Языки мозга: Экспериментальные парадоксы и принципы нейropsychологии / К. Прибрам. - М., 1975.

Прикладное языкознание. СПб: 1996.

Рикер П. Конфликт интерпретаций: Очерки о герменевтике / П. Рикер. - М., 1995.

Рождественский Ю.В. Словарь лингвистических терминов / Ю. В. Рождественский. - М., 2002.

Руднев В.П. Энциклопедический словарь культуры 20 века / В. П. Руднев. - М., 2001.

Садыков Т. Автомат котормосу // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 9-10-б.

Садыков Т. Автоматтар теориясы // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 10-б.

Садыков Т. Айтымдарды эсептөө // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 17-б.

Садыков Т. Алгоритм проблемасы // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 30-б.

Садыков Т. Башкаруу системасы // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 57-б.

Садыков Т. Бир муундуу сөздөгү үндөштүктүн фоностатистикасы // «Қазақ тіл білімі: жаңа ғылыми парадигмалар мен оқытудың инновациялық технологиялары» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары (19-20 апрель 2012. – Алматы: 2012, 42-45-б.

Садыков Т. Жөндөлүштүн кыргызча-түркчө типтери // Түркологиялык изилдөөлөр. Б: БГУ, 2000, 59-74-б.

Садыков Т. К исследованию квантитативно-лингвистической структуры киргизского текста на ЭВМ: (О частотном словаре эпоса “Манас”) // Известия АН Киргизской ССР, 1979, №3.- с. 93-100.

Садыков Т. Кибернетика // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 208-211-б.

Садыков Т. Лингвистикалык статистика // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 4-том. Фрунзе: 1979, 55-б.

Садыков Т. Лингвостатистика // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 258-259-б.

Садыков Т. Манас» эпосунун улуттук корпусун түзүүдөгү айрым технологиялык өнүктөр // «Манас» эпосу жана кыргыздын дүйнөтаанымы. Б: 2015, 209-215-б.

Садыков Т. Математикалык лингвистика // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 4-том. Фрунзе: 1979, 192-б.

Садыков Т. Математикалык лингвистика //Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 285-286-б.

Садыков Т. Машина котормосу // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 4-том. Фрунзе: 1979, 203-204-б.

Садыков Т. Металингвистика // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 4-том. Фрунзе: 1979, 233-б.

Садыков Т. Метатил // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 4-том. Фрунзе: 1979, 242-б.

Садыков Т. Моделирование киргизской именной морфологии. Автореф. дис... канд фил.наук, 10.02.21: - Структурная, прикладная и математическая лингвистика – Л:1982.- 16 с.

Садыков Т. Моделирование киргизской именной морфологии. Дис... канд фил. наук, 10.02.21: - Структурная, прикладная и математическая лингвистика. – Л:1982.- 185 с.

Садыков Т. О теоретических основах тюркской фонологии и морфонологии // Актуальные проблемы диалектологии языков народов России. Материалы XIII международной конференции (13-14.09.2013. Уфа: 2013, с. 221-229.

Садыков Т. Ортомчу тил // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 4-том. Фрунзе: 1979, 500-б.

Садыков Т. Основы киргизской фонологии и морфонологии. Б: Илим, 1992. - 157 с.

Садыков Т. Проблемы моделирования тюркской морфологии. - Фрунзе: Илим, 1987. - 128 с.

Садыков Т. Семантика // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 5-том. Фрунзе: 1980, 285-б.

Садыков Т. Семиотика // Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 5-том. Фрунзе: 1980, 288-289

Садыков Т. Синтез тюркской словоформы в обучающем лингвистическом автомате // Инженерная лингвистика и оптимизации преподавания иностранных языков. -Л., 1980. - с. 107-116.

Садыков Т. Система, моделирующая морфологию и механизмы порождения регулярных форм имени в киргизском языке // Материалы семинара “Статистическая оптимизация преподавания языков и инженерная лингвистика”.- Чимкент, 1980. - с. 282-284.

Садыков Т. Тезарус // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 395-396-б.

Садыков Т. Теоретические основы кыргызской фонологии и морфологии. Автореф. дис...докт. филол. наук.- Алматы, 1995.- 43 с.

Садыков Т. Теоретические основы кыргызской фонологии и морфологии. Дис...докт. филол. наук.- Алматы, 1995.- 338 с.

Садыков Т. Теория строя тюркских языков: фонология, морфонология // Тил жана адабият институтунун эмгектери.- Б. Илим, 1997, 1-14-б.

Садыков Т. Термин // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 400-401-б.

Садыков Т. Терминология // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 401-б.

Садыков Т. Тил // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 401-403-б.

Садыков Т. Тил жана коом // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 403-404-б.

Садыков Т. Тил жана ойлом // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 404-б.

Садыков Т. Тил илими // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 405-407-б.

Садыков Т. Трансформациялык метод // Кыргыз тили: энциклопедиялык окуу куралы. Б: МТЭБ, 2004, 424-б.

Садыков Т. Трасформирование глубинной структуры в поверхностную при порождении тюркской морфемы // Научная конференция, посвященная 60-летию СССР. Ф: Илим, 1982, с. 86-87.

Садыков Т. Түрк морфо-фонологиясынын теориялык парадигмасындагы жылыштар жөнүндө // Түркі альманах. Астана: Түркі академиясы, 2012, 188-199-б.

Садыков Т. ЭЭМде кыргыз тилин изилдөө // Математикалык кыскача энциклопедия. Б: КСЭ БР, 1991, 507-б.

Садыков Т., Бабанаров А., Махмудов М. Морфологический анализ в обучающем лингвистическом автомате // Школа-семинар по оптимизации преподавания иностранных языков с помощью технических средств: (Тезисы докладов и сообщений. Кишинев, 1978.-с. 21

Садыков Т., Демирйүрек Й., Изол М. Бир муундуу сөздөгү үндөштүктүн фоностатистикасы // «Фонетика ғылымының өзекті мәселелері: даму көздері мен болашағы» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары (12 қазан 2012). – Алматы: 2012, 114-117-б.

Садыков Т., Жетекишев Ж. О статическом анализе вариантов тюркских аффиксов // Статистическая оптимизация преподавания языков и инженерной лингвистика. -Чимкент, 1990.- с. 253-254.

Садыков Т., Сагынбеков И. Об этапах статического изучения лексико-морфологической структуры киргизского текста // Научные чтения, посвященные памяти акад. И.А. Батманова, К.К.Юдахина, Б.М.Юнусалиева.- Ф: Илим, 1983.- с. 46-47.

Садыков Т., Шаршембаев Б. “Манас” эпосунун жыштык сөздүктөрүнүн зоналарын камтуу көрсөткүчү жөнүндө // Кыргыз тили: кечээ, бүгүн жана эртең. Б: Илим, 2000, 123-132-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. “Манас”: сөз көрсөткүч сөздүгүн түзүү технологиясы // БГУнун жарчысы.- № 1, Б: 2005.

Садыков Т., Шаршембаев Б. “Манас”: кыргызча-арапча сөз көрсөткүчтөрүнүн сөздүгү // Билим жана тарбия. Б: МКБЧУ, 2005, 478-591-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. «Манас» эпосунун сөздүк курамынын толук тизими // «Манас» эпосунун түшүндүрмө сөздүгү. Б: Бийиктик плюс, 2015, 234-285-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. «Манас» эпосунун улуттук корпусун түзүү жөнүндө // Труды 1 международной конференции «Компьютерная обработка тюркских языков». 03-04.10.2013. Астана: 2013, с. 148-153.

Садыков Т., Шаршембаев Б. Касым Тыныстан уулу жана муун үндөштүгү // Вестник Иссык-Кульского университета. Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 110 летию Касыма Тыныстанова. Каракол: 2011, № 30, 188-191-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. Кыргыз тилтаанымында колдонмо лингвистиканын башаттары // Эпос тілін зерттеудің өзекті маселелері. Проф. Есет Жұбановтың туғанына 80 жыл толуына арналған халықаралық дөңгелек үстел материалдары. Алматы: 2011, 226-229-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. Кыргыз-казак текстеринин салыштырма статистикалык айрым өнүттөрү // Профессор Асқар Құдайбергенұлы Жұбановтың 75 жылдық мерейтойына арналған «Қазіргі қазақ тіл білімі: қолданбалы лингвистиканың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. 13-14.10.2012. Алматы: 2012, 20-24-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. О статистической характеристике частотного словаря эпоса «Манас» // Материалы международной конференции «Бектаевские чтения-1: Информатизация – будущее развития общества». II бөлім. Шымкент: 2014, 696-701-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. Сейрек жана жыш колдонулган сөз формаларынын текстти камтуу көрсөткүчү (“Манастын” материалында) // Кыргыз тилинин башаты.- Б: Илим, 1999.- 17-22-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. Система морфологической разметки для корпуса кыргызских текстов // Материалы международной конференции по компьютерной и когнитивной лингвистике «Языковая семантика: модели и технологии». 06-09.02.2014. Казань: 2014, с.135-142.

Садыков Т., Шаршембаев Б. Текстти изилдөөнүн лингвосемиотикалык негиздери // Азыркы кыргыз тили жана адабиятынын актуалдуу маселелери. Б: БГУ, 2002, 39-46-б.

Садыков Т., Шаршембаев Б. Тексттин мүнөздөмөсүн компьютер аркылуу ченөө // 5th International Conferans of Electronics and Computer in Kyrgyzstan. Bishkek: 2008, 159-163-б.

Семиотика / Под ред. Ю. С. Степанова. - М., 2001.

Семиотика и искусствометрия. - М., 1972.

Семиотика, лингвистика, поэтика. - М., 2004.

Соболева Т.А. Товарные знаки / Т. А. Соболева, А. В. Суперанская. - М. : Наука, 1986.

Соломоник А. Семиотика и лингвистика / А. Соломоник. - М., 1995.

Степанов Ю.С. Семиотика / Ю. С. Степанов. - М., 1972.

Текст как явление культуры. - Новосибирск, 1989.

Тернер В. Символ и ритуал / В. Тернер. - М., 1983.

ТКШ - Труды Казанской школы по компьютерной и когнитивной лингвистике TEL-2014.- Казань: Изд-во Фан АН РТ, 2014, 298 с.

Успенский Б.А. Избранные труды : В 2-х т. Т.1. Семиотика истории. Семиотика культуры. Т. 2. Язык и культура / Б. А. Успенский. - М., 1994.

Успенский Б.А. Семиотика искусства / Б. А. Успенский. - М., 1995.

Успенский, Б. А. Этюды о русской истории / Б. А. Успенский. - СПб., 2002.

Флоренский П.А. Строение слова / П. А. Флоренский // Контекст. Литературно-теоретические исследования. - М., 1973.

Фреге Г. Смысл и денотат / Г. Фреге // Семиотика и информатика. - 1997. - Вып. 8.

Шарафутдинова Н.С Лингвокогнитивные основы научно технической терминологии. УлГТУ, 2006

Шаршембаев Б. “Манас” эпосунун жаңы типтеги сөздүктөрүн түзүү жана чечмелөө технологиясы. Канд. дис. 10.02.01. – Кыргыз тили. Б: 2004.

Шейнина Е.Я. Энциклопедия символов / Е. Я. Шейнина. - М., 2002.

Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. - СПб, 1998.

Эксперименттик сөздүктөрдүн проекти-
<http://dict.ruslang.ru>

Энциклопедия кругосвет - электрондук версия-
http://krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/SLOVAR/html

Этнопсихологические проблемы семантики. - М., 1973.

Лотман Ю.М. и тартусско-московская семиотическая школа. - М., 1994.

Якобсон Р. Взгляд на развитие семиотики / Р. Якобсон. -1996.

Якобсон Р. Избранные работы / Р. Якобсон. - М., 1985.

Якобсон Р. К вопросу о зрительных и слуховых знаках / Р. Якобсон // Семиотика и искусствометрия: Сб. переводов под ред. Ю. М. Лотмана.

The Leipzig Glossing Rules. – URL: <http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossingrules.php>

Modern Language association (MLA): “love” Roget’s 21st Century thesaurus, 3rd edition. Philip Lief Group 2009- <http://thesaurus.com/browse/love>

Quillian M.R., 1968, “Semantic memory,” in M. Minsky (ed.) *Semantic Information Processing*, Cambridge, MA: MIT Press, 227–270.

Roget P.M. Thesaurus of English words and phrases.
Сөздүктүн электрондук версиясы-
<http://thesaurus.com/Roget-alpha-index.html>

Rumelhart D.E., P.H. Lindsay, and D.A. Norman, 1972, “A process model for long-term memory,” in E. Tulving and W. Donaldson, *Organization and Memory*, New York: Academic Press, 197–246.

Sadikov T. Manas: Kırgızca-Türkçe dizini düzenleme aşamaları // TİKA: 1 Uluslararası Tükoloji Sempozyumu. Simferopol: 2004, s. 6-15

Sadikov T., Şarşembaev B. Manas destanı Kırgızca-Türkçe Büyük Dizin. Ankara: TDK, 2011, 1647 s.

Sadikov T., Şarşembaev B. Manas: Kırgızca-Türkçe dizini düzenleme projesi // Avrasya Etüdleri.- S 26. Ankara & TİKA, 2004, 17-33 s.

Visual thesaurus- <http://www.visualthesaurus.com>

Web-сайт- <http://ips.antat.ru>

WordNet- <http://wordnet.princeton.edu/>

МАЗМУНУ

Алгы сөз.....	3
Компьютердик лингвистика.....	5
Информациялык тилдер.....	19
Модель жана түрлөрү.....	27
Квантативдик лингвистика.....	49
Компьютердик лексикография.....	56
Лексикографиялык базалар.....	59
Терминологиялык базалар.....	71
Колдонмо семиотика.....	83
Тилдеги символдор жана индекстер.....	97
Лексикадагы икондуулук.....	100
Морфологиядагы икондуулук.....	102
Лематизация принциптери.....	104
Морфологиялык энтектер.....	122
Компьютердик лингвистикада көп колдонулуучу терминдердин англисче-кыргызча сөздүгү	140
Компьютердик лингвистикада көп колдонулуучу терминдердин кыргызча-англисче сөздүгү	260
Колдонулган адабияттар	376

Т.Садыков, Г.Э.Жумалиева,
М.Ж.Түмөнбаева, Б.Шаршембаев

**КЫРГЫЗ ТИЛИНИН
КОМПЬЮТЕРДИК
ЛИНГВИСТИКАСЫНЫН
НЕГИЗДЕРИ**

Биринчи басылышы

Терген: *Садыков Т.*
Калыпка салган: *Мурзабеков У.*
1-корректурa: *Мамаюнусова Ш.*
2-корректурa: *Кожокулова Г.*

Басууга кол коюлду 07.12.2015-ж. Офсет басмасы.
Офсет кагазы 80 гр. Көлөмү 25 басма табак.
Ченеми 60x84 $\frac{1}{32}$. Нускасы 575 даана.
Имак Офсет басмаканасында басылды.